

Eija Kyllönen, Marja Kurenniemi

Asunto ja elämäнкаari

Katsaus asumisen laatua koskevaan tutkimukseen

Aiheita 23/2003

ISBN 951-33-1423-5
ISSN 1236-9845

Stakesin monistamo, Helsinki 2003

Tekijät Eija Kyllönen, Marja Kurenniemi		Julkaisija Stakes	
		Kustantaja Stakes	
Julkaisun nimi Asunto ja elämänkaari. Katsaus asumisen laatua koskevaan tutkimukseen			
Julkaisun sarja ja numero Aiheita 23/2003			
Tiivistelmä Hyvä asunto ja asuinalue tyydyttää eri-ikäisten ja erilaisen toimintakyvyn omaavien ihmisten tarpeet. Eri elämänvaiheissa korostuvat kuitenkin erilaiset laatutekijät. Tässä asumisen ja asuinalueiden laatua käsittelevässä katsauksessa tarkastellaan laatuvaatimuksia eri ikäkausien näkökulmasta, eri elämänkaaren vaiheista. Näin pyritään välttämään se, että jonkin ikävaiheen tai asukasryhmän kannalta tärkeät yksityiskohdat jäisivät huomaamatta. Eri ikävaiheiden lisäksi ovat tarkastelukulmina esteettömyys ja muunneltavuus sekä asuinalueen sosiaalinen toimivuus. Kustakin näkökulmasta on laadittu yleiskatsaus, referoitu keskeisiä julkaisuja ja listattu täydentävää kirjallisuutta. Konkreettisia esimerkkejä hyvistä ratkaisuista on etenkin referaattiosassa. Laajassa kirjallisuuskatsauksessa on myös referoimattomia julkaisuja. Kaiken kaikkiaan mukaan on valittu noin 150 aihetta käsittelevää julkaisua.			
Avainsanat Asunto, asumistarpeet, elinympäristö, asuinympäristö, esteettömyys, lapset, nuoret, muunneltavuus, sosiaalinen, vammaiset, vanhuksat, ympäristö.			
Muut tiedot (esim. elektroninen julkaisu tai verkkojulkaisun osoite)			
ISSN 1236-9845		ISBN 951-33-1423-5	
Kokonaissivumäärä 71		Kieli Suomi	Hinta 16 € (sis. alv)
Jakaja ja myyjä Stakes, PL 220, 00531 Helsinki, puh (09) 3967 2140 tai (09) 3967 2141 tai automaatti (09) 3967 2308, faksi (09) 3967 2450			

Lukijalle

Miten voisimme nykyistä paremmin rakentaa eri väestöryhmille sopivia asuntoja? Miten voisimme varmistaa eri väestöryhmien asuntoihin ja asuinympäristöihin liittyvien tarpeiden toteutumisen muun muassa kaavoituksen avulla? Miten asuinalue palvelee asukkaita, mikä olisi näissä asioissa laadullisesti mahdollista? Kirjallisuusselvityksemme tarkastelee asuntoihin ja asuinalueisiin kohdistuvia tarpeita ihmisen eri elämänvaiheissa.

Mukaan haluttiin erityisesti esteettömyyttä ja yhteistiloja koskevaa kirjallisuutta, toisaalta lähiöiden kehittämisasiat rajattiin pääasiassa katsauksen ulkopuolelle. Tässä tarkoituksessa kartoitettiin vuosina 1990-1999 julkaistua suomalaista alan kirjallisuutta, painottaen käytännön suunnittelua palvelevia oppaita, joista tuotettiin katsaus ja referoitiin keskeisiä teoksia. Muu kirjallisuus on luetteloitu aihepiireittäin keskeisenä pidetyn näkökulman mukaan, kirjallisuus löytyy myös katsauksen lopusta luettelona. Työ tehtiin vuonna 1999 pientalovaltaisen alueen suunnittelun tueksi, tietoja päivitettiin vuoden 2003 alussa.

Työn edetessä selvisi, että vammaisten ja vanhusten asumistarpeista on suhteellisen paljon kirjallisuutta. Yleiset asuntosuunnittelua koskevat ohjeet, kuten aravamääräykset ja RT-kortit, ovat varhempaa perua. Käytännössä suunnittelua ohjaa kokemuksen tuoma, eri väestöryhmien tarpeita koskeva hiljainen tieto. Asuinympäristön laatua ja merkitystä on tutkittu varsinkin lasten näkökulmasta, mutta tietoa löytyy myös ympäristön ja mielenterveyden yhteyksistä. Esteettömien asuntojen ja asuinympäristöjen rakentamisen esteenä ei enää voi pitää tiedon puutetta, ohjeita ja oppaita löytyy niin yksityiskohtien mitoituksesta kuin virkistysalueiden suunnittelutakin.

Voidaan sanoa, että 1990-luvulla ei tehty suuria asuntopoliittisia linjauksia. Vuonna 2003 valmistunut Vammaisten ihmisten asumispalveluiden laatusuositus ennakoii sitä, että asumiskeskusteluissa oltaisiin siirtymässä laatuajatteluun. Laadun kehittämiseksi on meillä edelleen sijaa. Esimerkiksi esteettömyyden hyödyt tunnustetaan, mutta toistaiseksi uusissakin rakennuksissa on usein vain yksittäisiä esteettömiä asuntoja, pääsy yhteistiloihin voikin olla mahdotonta.

Katsaukseen valittujen noin 150 julkaisun katveeseen jäi edelleen paljon tutustumisen arvoista kirjallisuutta. Toivottavasti kaikki asumisen laatua käsittelevät tutkimukset, selvitykset ja oppaat löytyvät tämän katsauksen myötä aikaisempaa helpommin.

Tekijät

Sisällys

Lukijalle

Johdanto	9
Asumistarpeet eri elämänvaiheissa	12
Nuorten asuminen	17
Aikuisten ja lapsiperheiden asuminen	18
Vanhusten ja vammaisten asuminen	19
Asukkaita tukeva asuin ympäristö ja lähipalvelut	28
Lasten ja nuorten asuin ympäristö	28
Aikuisten asuin ympäristö	34
Vanhusten ja vammaisten asuin ympäristö	35
Lähipalvelut	37
Eroon esteistä	38
Esteetön asunto ja asuin alue	38
Muunneltavuus helpottaa muutostöitä	44
Tavoitteena hyvä sosiaalinen asuin ympäristö	48
Tilaa kohtaamiselle	52
Asuin alueen suunnittelu	58
Kirjallisuus	67

Johdanto

Lainsäädäntö velvoittaa kaavoituksen ottamaan huomioon eri väestöryhmät. Maankäyttö- ja rakennuslain mukaan alueiden käytön suunnittelun tulee edistää 'turvallisen, terveellisen, viihtyisän, sosiaalisesti toimivan ja eri väestöryhmien, kuten lasten, vanhusten ja vammaisten, tarpeet tyydyttävän elinympäristön luomista'. (Maankäyttö- ja rakennuslaki 1 luku 5§, ks. Maankäyttö- ja rakennuslaki perustelut, 1999).

Ympäristön laadun mittareiden määrittely ei ole yksiselitteistä. Esimerkiksi turvallisuus, joka on keskeinen tavoite uusien alueiden suunnittelussa, saa erilaisia painotuksia eri ikäryhmien kohdalla. Vanhusten näkökulmasta tärkeää on kaatumisten ehkäisy, lasten kannalta

keskeistä on liikenneturvallisuuden edistäminen.

Näkökulmien moninaisuus näkyy myös asiantuntijoiden mielipiteissä. Kun joukkoa suomalaisia kaavoituksen ja rakentamisen asiantuntijoita pyydettiin määrittelemään sosiaalinen ympäristö ja kuvaamaan hyvää sosiaalista ympäristöä, esille nousivat muun muassa ihmisläheinen, eri väestöryhmät huomioiva toimintatapa; ihmisen tai ihmisryhmän tarpeiden ja näkökulmien huomioiminen; yhdessäolo, yhdessä toimiminen sekä huolenpito. Vastajien mukaan sosiaalinen ilmenee eri tavoin eri aikoina ja eri kulttuureissa. Ihmiset myös kokevat sosiaalisen eri tavoin. (Manninen 2000.)

Esimerkkejä hyvän sosiaalisen ympäristön ominaisuuksista (Manninen 2000)

<p>Sosiaalisesti hyvänä ympäristönä pidettiin sellaista, joka</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ottaa huomioon erilaisten ihmisten tarpeet ja toiveet - antaa tasaveroiset mahdollisuudet toimintaan ja hyvinvointiin - mahdollistaa vuorovaikutuksen - on selviytymistä tukeva - turvaa itsenäisyyden - sallii erilaisuuden - ei aiheuta sosiaalisia häiriöitä - on monipuolinen, turvallinen, terveellinen, viihtyisä ja kaunis - sisältää erilaisia ympäristöarvoja ja ajallisia kerrostumia - antaa virikkeitä ja elämyksiä - pidetään kunnossa - ei ole sidottu fyysiseen rakenteeseen, sama rakenne voi ajan mittaan muuttua sosiaalisesti erilaiseksi - synnyttää kotiseutuylpeyttä - mahdollistaa erilaisten yksilöiden ja yhteisöjen yhdessä elämisen ja toimimisen
<p>Sosiaalisesti hyvässä ympäristössä</p>	<ul style="list-style-type: none"> - voi asua kuka tahansa - on erilaisia talotyyppisiä ja asuntoja - mahdollisuuksia erilaisiin elämäntapoihin - on toimiva ja esteetön liikenneverkko, palveluita - on erilaisia ulkotiloja - on yhteisvastuuta - on mahdollisuuksia sosiaalisiin kontakteihin ja eristäytymiseen - panostetaan sosiaalisuuden kehittämiseen myös muilla kuin fyysisen ympäristön suunnittelun keinoilla - on tiloja, jotka mahdollistavat yhteistoiminnan - juurtuminen on mahdollista - vallitsee tasapaino luonnon, ihmisten, palveluiden ja asumisen kesken

Hyvä sosiaalinen ympäristö, parhaimmillaan hyvin toimiva yhteisö syntyy tavallisesti hitaasti yhteisten kokemusten kautta 'kietoutumalla johonkin yhteiseen', se ei synny itsestään (Kanninen & Bäcklund 1999). Hyvä yhteisö tukee jäseniään, kannustaa, huolehtii ehkä hoivaakin, mutta suvaitsee myös erilaisuutta ja antaa jäsenilleen omaa tilaa. Mahdollisuus toimintaan on tärkeää. Joskus ympäristön puutteet herättävät asukkaat yhteistyöhön, liian valmiiksi rakennettu ympäristö voi olla passivoiva. Yhteishengen syntyminen alueella edellyttää fyysiseltä ympäristöltä mahdollisuuksia kohdata muita. Arkielämässä naapuruston hyvä sosiaalinen ilmapiiri ja hyvät naapurisuhteet ilmenevät 'pienenä naapuriapuna'. Pientalovaltaisenkin asuinalueen arkipäivää voi olla asukkaiden lokeroituminen omiin koteihinsa ja pihoihinsa – naapurit tunnetaan vain ulkonäöltä.

Lähipalvelut kuuluvat oleellisena osana hyvään asuinympäristöön. Lähipalveluilla tarkoitetaan tässä yhteydessä kaikkea mitä ihmiset lapsista vanhuksiin arkielämässä asuinalueellaan tarvitsevat, muun muassa päiväkotia, koulua, kauppa, virkistysalueita ja leikkipuitoja. Päiväkotia on monella asuinalueella ainoa palvelu, päiväkotitilojen käyttöä eri ikäisten asukkaiden yhteistiloina kannattaisikin edistää. Lähipalvelut ja asukkaiden varsinaiset yhteistilat on järkevää sijoittaa ainakin osaksi samankatona.

Asumisen ongelmat ovat maassamme monenlaisia: asuntopula ja asunnottomuus vaivaavat ruuhka-Suomessa ja muualla maassa osa asunnoista jää tyhjäksi. Ahtaasti asuvia on viidennes kaikista talouksista, tilan lisäksi toivotaan laadultaan parempia asuntoja ja asuinympäristöjä. Tulevaisuuden haasteena on suurien ikäluokkien vanhusikä asuminen järjestäminen. Parhaimmillaan luodaan, tietoisesti tai tiedostamatta, tämän vanhusväestön asuminen ja asumispalvelujen tilaratkaisuja. Nykyinen asuntokantamme ei erityisemmin tue vanhusväestön kotona asumista, uudetkaan asuinrakennukset eivät ole toimimis- ja liikkumisesiteille sopivia (ks. Sipiläinen ym. 2001). Voidaankin todeta, että rakentamista ohjaavissa määräyksissä ei ole tarkasteltu riittävästi asun-

non, asuinympäristöjen ja palvelujen kokonaisuutta.

Eri väestöryhmien asumistarpeissa on mahdollista löytää samankaltaisuuksia, vaikka yksilölliset tarpeet ja mieltymykset ovat monenlaisia. Mahdollisuus yksilöllisten tarpeiden mukaiseen asumiseen tai palveluihin edellyttää kaikkien ryhmien tarpeiden huomioimista. Esimerkiksi vanhusten ja vammaisten asuntoihin joudutaan lähes aina tekemään yksilöllisiä korjaustöitä. Korjausten tekeminen voi kuitenkin olla mahdotonta, jos esteettömyys ei ole ollut rakentamisen tavoitteena jo kaavoitusvaiheessa (ks. Vammaisten ihmisten asumispalvelujen laatusuositus 2003).

Vartenotettavana vaihtoehtona on rakentaa nykyistä paremmin kaikille sopivia asuntoja, esteettömiä ja tiloiltaan nykyisiä asuntoja joustavampia ns. elämäntarpeita. Liikuntakyvyn heikkeneminen ei tällöin ole este kotona liikkumiselle, kotiaskareista suoriutumiseksi tai yhteistilojen ja palvelujen käyttämiseksi. Joustavuus, tilojen muunneltavuus antaa uudenlaisia mahdollisuuksia. Se voi olla asunnon sisäinen ominaisuus, silloin asuinhuoneet sopivat moneen käyttötarkoitukseen. Kerrostai rivitaloasuntojen yhdistäminen isommiksi tai jakaminen pienemmiksi tilantarpeen muuttuessa on hankalaa. Omakotitalojen suunnittelussa on helpompi varautua laajentamiseen tai jakamiseen. Ensiasunnossa on siten ainakin teoriassa mahdollista asua läpi elämän. Elämäntarpeita asunnon rakentamisesta on kokemuksia muun muassa Norjasta, jossa on käytössä elinkaariasunnon sertifikaatti kaikille soveltuville asunnoille. Jonkinlaisen esteettömän asunnon tunnusjärjestelmän perustamista kannattaisi vakavasti pohtia meilläkin.

Kaikkien asukkaiden huomioon ottaminen tulisi ulottaa myös lähiympäristön suunnitteluun ja rakentamiseen. Eri elämäntarpeissa asunnon ja asuinympäristön välinen tärkeysjärjestys vaihtelee, esimerkiksi lapset arvostavat ulkona liikkumisen mahdollisuuksia eri tavoin kuin aikuiset. Onkin tarpeellista kuunnella eri väestöryhmien, lasten, nuorten, naisten, miesten, eläkeläisten, vanhusten ja vammais-

ten asuinympäristöihin liittyviä toiveita vuorovaikutteisen suunnittelun menetelmin.

Asuinympäristön kehittämisen voi nähdä välineenä sosiaalisten verkostojen tukemiseen ja ylläpitämiseen. Monipuolinen, mahdollisimman esteetön asuntokanta tukee tätä tavoitetta. Kun muuttaminen asunnon asettamien rajoitusten vuoksi on tarpeetonta, asuinalueella syntyneet sosiaalisilla suhteilla on mahdollisuus jatkuvuuteen, mikä on tärkeää erityisesti lapsille, nuorille ja vanhuksille.

Kirjallisuutta

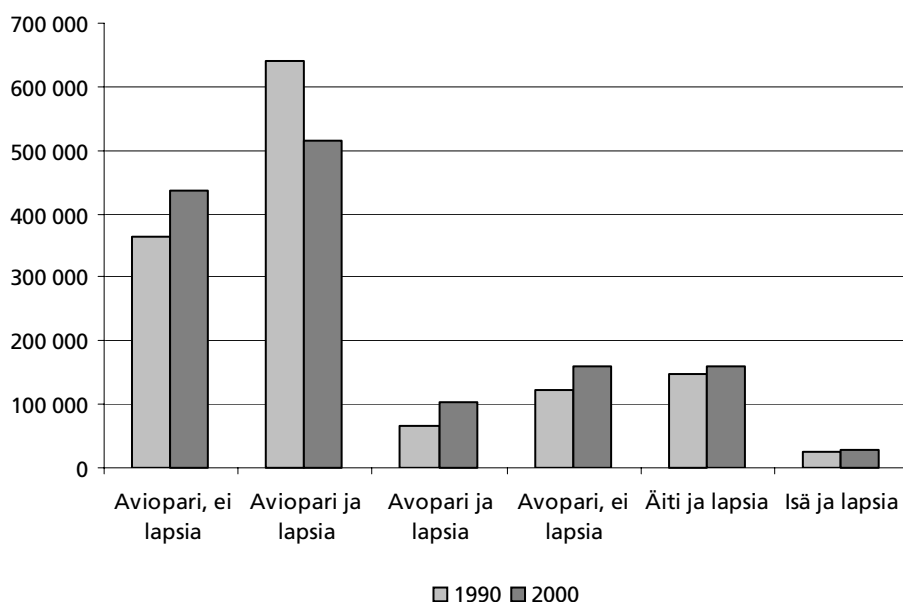
- Hankonen, Johanna (1994). Lähiöt ja tehokkuuden yhteiskunta. Otatieto Oy & Gaudeamus. Tampere.
- Inkinen, Tiina; Koskiahho, Briitta; Jarmo Lehtinen (2000). Asuntopoliittinen tutkimus 1990-luvun Suomessa. Esitutkimus, valtiovarainministeriö, tutkimukset ja selvitykset 1/00. Helsinki.
- Junto, Anneli (1990). Asuntokysymys Suomessa. Topeliuksesta tulopolitiikkaan. Valtion painatuskeskus. Helsinki.
- Kahri, Esko; Pyykkänen, Hannu (1995). Asuntoarkkitehtuuri ja -suunnittelu. 3. painos. Rati. s. 435.
- Saarikangas, Kirsi (2002). Asunnon muodonmuutoksia. SKS, Helsinki.
- Tapaninen, Annikka; Kauppinen, Tapani; Kivinen, Kirsti; Kotilainen, Helinä; Kurenniemi, Marja; Pajukoski, Marja (2002). Ympäristö ja hyvinvointi. Wsoy, Porvoo.

Asumistarpeet eri elämänvaiheissa

Suuri osa suomalaisista asuu yksin, yhden hengen talouksia on noin 1 150 000 kaikkiaan 2,5 miljoonasta taloudestamme. Perheitä on talouksista noin 1,4 miljoonaa, joista noin 600 000 on lapsettomia pareja, lapsiperheitä on noin 790 000 (kuva 1). Kahta solmittua avioliittoa kohden tulee yksi avioero, yhden vanhemman

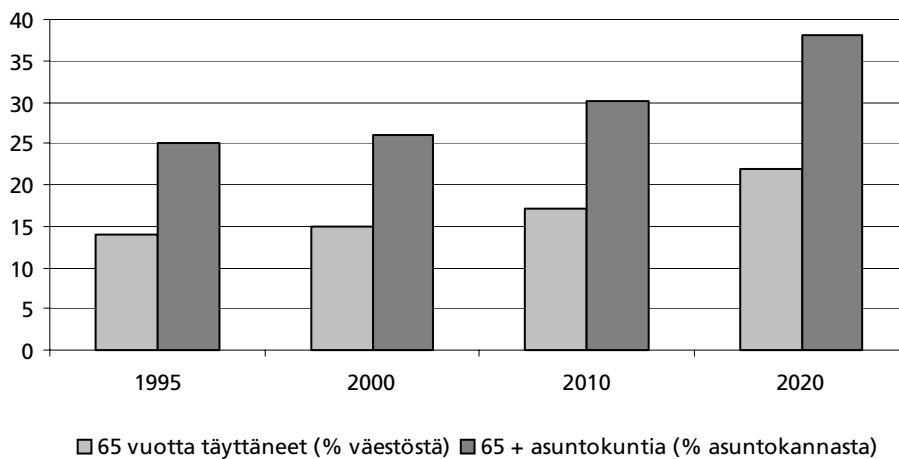
perheiden määrä kasvoi 1990-luvulla. Käytännössä monella yksin asuvalla on toisen vanhemman kotona asuvia lapsia, minkä vuoksi yksin asuvilla voi olla samoja asumiseen liittyviä tarpeita kuin lapsiperheillä. (Tilastokeskus 2003a.)

KUVA 1. Suomalaiset perheet tyyteittäin vuosina 1990 ja 2000 (Tilastokeskus, 2003a)

Ikääntyvien osuus väestöstä kasvaa seuraavina vuosikymmeninä huomattavasti. Nyt 65 vuotta täyttäneitä on alle 15 % väestöstä, vuonna 2030 arviolta 24 %. Yhä suurempi osa asunnoista on tulevaisuudessa sellaisia, joissa asuu vähintään yksi 65-vuotta täyttänyt, vuonna 2020 yli 35 % (kuva 2). Uustuotannolla ei ikäihmisten asumista voida ratkaista, vaan suuri osa nykyistä asuntokantaa on saatava ikäihmisten tarpeita vastaavaan kuntoon.

Suomalaiset asuvat melko ahtaasti. Joka viidennessä taloudessa asuinhuoneita on vähemmän kuin asukkaita, mitä pidetään ahtaasti asumisen mittarina (Tilastokeskus 2003d). Tilojen ahtauteen vaikeuttaa osaltaan liikkumista ja toimimista apuvälineiden avulla. Liikunta- ja toimintakyky ovat tärkeitä asumistarpeita määriteltäessä, liikuntaesteisiä arvioidaan olevan 10 % väestöstä (RT 09-10720).

KUVA 2. Arvioitu 65 vuotta täyttäneiden osuus väestöstä ja heidän käytössään olevat asunnot vuosina 1995, 2000, 2010 ja 2020 (% asutokannasta). Tiedot SOTKA-tietokannan pohjalta.

Asunnon tilan ja varustelutason tarve vaihtelevat elämänvaiheen mukaan. Itse asunnossa tarvittavaan tilaan vaikuttaa muun muassa lähellä olevien yhteistilojen käyttömahdollisuus. Esimerkiksi lapsiperheen asunnon tilantarve pienenee, jos käytössä on hyviä, yhteisiä huolto- ja leikkitiloja. Asuntojen, asuntoon liittyvien yhteis- ja palvelutilojen sekä lähiympäristön kehittämistä tulisi tarkastella kokonaisuutena ottaen huomioon ihmisen elämänvaiheiden mukanaan tuomat muutokset (Luoma 1997; Åkerblom 1990a).

Muuttaminen on perinteisesti ollut osa kaupunkilaista elämäntapaa, nykyisin tämä koskee suurta osaa väestöstä. Osa muutoista, varsinkin kuntien välisestä, johtuu työpaikan vaihdosta. Maan sisällä aktiivisimpia muuttajia ovat yleensä 20–24-vuotiaat, joiden muuttoalttius oli 10-kertainen verrattuna 60–64-vuotiaisiin ja nelinkertainen verrattuna 35–39-

vuotiaisiin (Tilastokeskus 2003b). Huomattava osa kaikesta muuttoliikkeestä on kuntien sisäistä, esimerkiksi vuonna 1998 Helsingin sisällä muutti 80 000 ihmistä. Voidaan arvioida, että suuri osa kaupunkien sisäisestä muutosta liittyy asumistarpeiden muuttumiseen. (Helsingin kaupunki 2003; Tilastokeskus 2003b.)

Vanhusten halu asua kotonaan on todettu useissa tutkimuksissa. Tutusta ympäristöstä on hyötyä arjessa selviytymiselle, ja se tarjoaa myös tärkeitä sosiaalisia kontakteja sekä tarttumispintoja omaan menneisyyteen. Mahdollisuus asua vähintäänkin samalla alueella on tärkeä myös lapsiperheille, jotta he säilyttävät tutut palvelut, kuten päivähoidon ja koulut. Samalla alueella muuttamista, lähimuuttoa, voidaan edistää monipuolisella asutokannalla, josta löytyy erilaisia asumisvaihtoehtoja, myös esteettöntä asuntoa tarvitseville.

Kirjallisuusreferaatteja

Malin, Anne & Sari Liski-Markkanen (1994). Elämäntaajiasunto – kerrostaloasuminen ja asukkaiden muuttuvat tarpeet. Osa I. Työteho-seuran julkaisuja 337. Helsinki. 125 s.

Tutkimuksessa selvitettiin Asuntohallituksen vuoden 1990 ohjeiden mukaan rakennettujen kerrostaloasuntojen soveltuvuutta erilaisten asukkaiden, lapsiperheiden, vanhusten ja pyörätuolia käyttävien henkilöiden, käyttöön. Tutkimuksen tavoitteena oli löytää keinoja kehittää suunnitteluohjeita siten, että asunnot soveltuisivat paremmin erilaisille talouksille. Tutkimusta on edeltänyt esitutkimus Asunnon toimivuus (1992), tutkimukseen liittyi kirjallisuusselvitys. Vuosina 1984–1993 tehdyt asunnon toimivuutta koskevat tutkimustulokset on pyritty esittelemään huonetilojen mukaan.

- Eteiseen toivottiin lisää säilytystilaa kenkille, ulkovaatteille ja -varusteille, lisäksi toivottiin lastenvaatteille omia säilytystiloja. Tulisi välttää liian monen oven auknemista eteiseen; tilaa toivotaan tuolille ja pöydälle. Eteisen muoto ja koko ovat tärkeitä, eteinen ei saa olla liian pitkä, kapea tai mutkikas.
- Säilytystilojen puute tuli esille kaikissa tutkimuksissa; vaatehuone ei korvaa vaatekomoeroita. Vaatehuonetta tarvitaan eniten perheissä, joissa on kouluikäisiä tai aikuisia lapsia.
- Vaatehuoltotiloja koskevat ongelmat liittyvät likapyykin säilytykseen ja pyykin kuivaukseen; ulkokuivaukseen toivottiin katettua tilaa; kodinhoitotilan tarve kasvaa asunnon kasvaessa.
- Hygieniatiloja arvioitaessa esille nousi erillisen wc:n ja kylpyhuoneen tarve, mikä korostui perheeseen kasvaessa; saunan yhteyteen toivottiin pukuhuonetta; kylpyhuoneeseen toivottiin säilytystilaa ja avoimen suihkun rajaamista; sauna on toivottu; pyykinpesukone, suihku ja pyykin kuivatus keskenään vaikeasti järjestettäviä toimintoja myös erillisen wc:n ja kylpyhuoneen asunnoissa.

- Keittiö ja ruokailutila: sopiva ruokailukeittiö noin 13 m² kokoinen; työpöydän tulisi olla vähintään 0,9–1,1 m; pienkoneille tulisi olla tilaa pöydällä ja kaapeissa; keittokomerot koettiin yleensä ahtaiksi, jos ruokailutila puuttui; kylmäsäilytystilaa toivottiin lisää; ruokailutilan tilapäinen laajenusmahdollisuus on hyvä.
- Olohuoneeseen oltiin tyytyväisiä, jos sen koko oli yli 16 m², alle 13 m² kokoiseen oltiin tyytymättömiä. Olohuoneen ja keittiön yhteys tärkeä; vaikea kalustaa, jos liian pieni tai liikaa ovia.
- Alle 9m² makuuhuonetta pidettiin yleensä pieneinä; pienet makuuhuoneet tulevat ahtaiksi lapsen syntymän jälkeen.
- Parvekkeen toivottiin olevan ainakin osittain katettu; sijainti keittiön yhteydessä hyvä; toivottiin ensisijaisesti olohuoneen, vasta toissijaisesti keittiön yhteyteen; kaikki toivoivat asuntoon kuuluvaa ulkoilutilaa.

Asukkaiden tarpeita selvitettiin asukaskyselyllä, haastattelulla ja havainnoimalla. Tarkoitus oli löytää suunnittelun tarpeisiin tietoa erilaisen talouksien tilankäytöstä sekä selvittää miten asuntojen pinta-alaa voitaisiin jakaa toimintojen suhteen monipuolisemmin. Suunnittelun lähtökohtana pidetään kaikille sopivaa asuntoa.

Tutkimuskohteena oli asunto-osakeyhtiö, jossa oli vuokra-, omistus- ja opiskelija-asuntoja, joista valittiin 50 asuntoa. Koska asunnot olivat samasta talosta, oli mahdollista vertailla samalla pohjalla tehtyjen asuntojen toimivuutta. Asukkaiden taustatietoja ja mielipiteitä piha-alueiden, yhteistilojen, porrashuoneen ja asunnon toimivuudesta selvitettiin kyselyn avulla. Tietoja syvennettiin haastattelulla ja havainnoimalla. Osa asukkaista oli vanhuksia ja pyörätuolia käyttäviä henkilöitä.

Haastatelluista 90 % oli tyytyväisiä asuntoihinsa. Tyytymättömyyttä herättivät lähinnä eteisen muoto ja tilankäyttö, materiaalit, säilytystilan puute, huoneiden välinen äänieristys, wc-istuimen muotoilu, tuuletusikkunoiden puute ja ikkunoiden toimivuus. Suurin osa asukkaista oli sitä mieltä, että keittiössä, pesu-

tiloissa ja parvekkeella on sopivasti tilaa, mutta eteisen ja vaatehuollon tiloja pidettiin liian pieninä. Yksittäisten tilojen toimivuutta on tarkasteltu perhetyypin mukaan.

Lapsiperheiden toiveissa korostui tilantarve. Eteiseen kaivattiin tilaa vaatteille, makuuhuoneeseen aluksi pienen lapsen sängylle, myöhemmin lapselle omaa huonetta. Vaatehuolto-tiloja pidettiin tarpeellisena. Keittiöltä toivottiin turvallisuutta.

Vanhusten kohdalla korostuivat mitoitus sekä koneiden ja laitteiden valinnat, eteiseen tulee mahtua avustava henkilö ja tarvittavat apuvälineet. Kylpyhuoneessa tulee olla laskutilaa, suihkuistuin ja tukitankoja. Keittiön työtasojen tulee olla tavallista matalampia. Yhdelle hengelle sopiva makuuhuone on kooltaan 12 m² ja kahdelle 18 m², suora yhteys wc-tiloihin on tärkeä.

Liikkumisesteisen henkilön asunnon tulee olla tilava, selkeä, tilan joustavaa eikä asunnossa saa olla tasoeroja. Parvekkeen tulee olla kooltaan vähintään 1,8 x 1,3 m. Sähköpyörätuolin vaatima kääntymisympyrä on 1,5 m. Siirryttäessä pyörätuolista toiseen tilaa tarvitaan 1,4 x 2 m. Wc-tiloissa on käytännöllistä sijoittaa wc-istuin ja suihkutila vierekkäin.

Asumistoimintojen sijoittamista yhteistiloihin ei pidetty toivottavana, yhteistiloihin kulkeminen koettiin hankalana. Poikkeuksena olivat yhteiset kylmäsiilytystilat. Lastenvaunuja pyörävarastoon toivottiin suoraa yhteyttä pihalta. Lähes kaikki pitivät hissiä välttämättömänä kerrostalossa.

Tutkimuksessa saatiin tietoa tilojen mitavaatimuksista erilaisten käyttäjäryhmien kannalta. Monilla asukasryhmillä on hyvin samantyyppisiä tilavaatimuksia asunnon suhteen, esimerkiksi lapsen ja pyörätuolissa istuvan henkilön ulottuvuusalue on hyvin samanlainen. Kynnysten puuttuminen on myös useimmille ryhmille eduksi. Pienet asunnot tulisi suunnitella siten, että ne olisivat yhdistettävissä viereisen asunnon kanssa eteisten kautta. Suurissa asunnoissa voisi olla erotettava, omalla sisäänkäynnillä ja peseytymistilalla varustettu lisähuone.

Åkerblom, Satu (1990a). Asuminen ja elämäntapa. Pääraportti. Asuntohallitus, tutkimus- ja suunnitteluosasto, asuntotutkimuksia 5/1990. Valtion painatuskeskus, Helsinki. 68s.

Tutkimuksessa käsitellään asuntojen, asuntoon liittyvien yhteistilojen, palvelutilojen ja lähiympäristön kehittämistä kokonaisuutena ottaen huomioon ihmisen elämänvaiheiden mukanaan tuomat muutokset.

Asunnossa tarvittava tila riippuu lähellä olevien yhteistilojen käyttömahdollisuuksista. Joustavat kalusteratkaisut ja mahdollisuus hankkia sivuasunto ovat esimerkkejä asuntojen muuntelumahdollisuuksista asukkaiden tarpeiden muuttuessa.

Vanhusten kannalta hyvä asuinympäristö on asukaspuoleltaan monipuolista, asumiseen liittyvät palvelu- ja yhteistilat ovat kaikille tarjottuja, kortteli tarjoaa mahdollisuuden valita asumisen tason ja muuttuvien asumistarpeiden toteutumisen, ratkaisut huomioivat asukkaiden yksilölliset vaatimukset sekä sallivat yksityisyyden ja yhteisyyden toteutumisen.

Tilojen vuorovaikutuksella tarkoitetaan asunnon ja siihen liittyvien yhteistilojen sekä asumispalvelujen kytkentää. Vanhusten asuminen kytkeytyy sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin, mikä merkitsee tarvetta suunnitella asuntojen yhteyteen toiminta- ja palvelutiloja. Asunnon ratkaisujen ja varustuksen tulee tukea vanhuksen omatoimista selviytymistä mahdollisimman pitkään. Kaikessa rakentamisessa tulee pyrkiä toteuttamaan vammaismitoitettua tilasuunnittelua siten, että vähäisin muutoksin ja täydennyksin tilat sopivat liikuntaesteisen henkilön käyttöön.

Lähiympäristö on tärkeä vanhusten ja liikuntarajoitteisten henkilöiden kannalta. Yhteistilojen merkitys onkin korostunut, yhteistilojen tulee olla dynaamisia, avoimia toiminta- ja kohtaamispaikkoja. Erityistä huomiota tulee kiinnittää asuntojen ja palvelutilojen yhteyteen, suositeltava on sisäyhteyden järjestäminen asumista tukeviin palvelutiloihin. Kerrosten välillä tulee olla hissiyhteys. Ulkotilaksi suositellaan yksityistä parvekettä, kuistia tai

pihaa, mutta yhteinen, hyvien yhteyksien päässä oleva ulkotilakin tulee kyseeseen.

Asumisen yleistarpeet ovat erilaisia nuorilla ja varttuneilla perheillä. Nuorina perheinä pidetään tässä alle 12-vuotiaiden lasten perheitä, varttuneina yli 12-vuotiaiden lasten perheitä.

Hyvä asuinympäristö on kokonaisuus, joka jäsenyy luontevasti toiminnallisiksi elinpiireiksi ja jonka asukas pohja on monipuolinen. Asukkaille on monenlaisia yhteistiloja, lapsille myös sisäleikkitiloja. Samalla alueella on monenlaisia asuntoja, joten muuttuvat asumistarpeet voidaan toteuttaa samalla alueella. Perheet tarvitsevat asuntoja, joissa tilat on mahdollista jakaa monella tavalla. Asuntojen suhteen perheasumisen kehittäminen vaatii irtautumista perinteisistä huoneluukuun ja asuinpinta-alaan pohjautuvista ratkaisuksista.

Perheasumisen kehittämistä tarkastellaan lähiympäristön tasolla, sillä asuintilan tarve on sidoksissa asunnon lähellä oleviin yhteistiloihin ja lähiympäristön sosiaaliseen luonteeseen. Asumista tukevat palvelut voivat olla julkisia, puolijulkisia tai epävirallisia. Ne ovat erilaisia myös sen mukaan, asuuko perhe perinteisessä perheasunnossa vai sen toisessa ääripäässä, yhteisössä. Näiden väliin jäävää asumisen tapaa kutsutaan elämäntoimintasuunnitelmaksi.

Nuori perhe arvostaa liikkumisen vaivatonta, sen jäsenet oleskelevat paljon kotona ja kodin lähellä. Suojaisat ulkotilat ja kateut sisäpihat toimivat asuntojen jatkeena. Sivuasunto mahdollistaa kotona tehtävän työn. Varttuneen perheen elinpiiri on laajentunut. Kotona tarvitaan harrastustilaa ja tilaa yhdessäoloon. Myös varttuneet perheet arvostavat toimivaa ulkotilaa. Perheiden tilantarve on riippuvainen lasten määrästä ja heidän iästään sekä yhteisten tilojen käyttömahdollisuuksista.

Asunnossa tarvittava tila riippuu lähellä olevien yhteistilojen käyttömahdollisuuksista. Hyvän yhteistilan kaluste- ja varustetasoa voidaan säätää toiminnan vaatimusten mukaan. Rakennettu lähiympäristö ja yhteistilat muodostavat asumista tukevia kokonaisuuksia, nämä tulee huomioida asemakaavavaiheessa.

Pienimmät pienruokakunta-asunnot voivat toimia sivuasuntoina, mikä vähentää tilan-

ahtauden vuoksi muuttamista. Lisätilalle löytyy käyttöä kun perhe kasvaa ja varttuu, vanhemmat tarvitsevat työtilaa, opiskelunsa aloitettava esikoinen tarvitsee omaa tilaa, isoäiti muuttaa perheeseen tai tarvitaan asuntoa tukihenkilölle tai perhepäivähoitajalle. Sisäänkäyntien määrä vaikuttaa asuntojen yhdistämiseen ja erottamiseen.

Asuntoja ei voi tyyppitellä huoneluuvun mukaan liian sitovasti. Yleishuoneella tarkoitetaan moneen käyttötarkoitukseen sopivaa huonetta, tilojen yhdistäminen ja jakaminen on myös mahdollista. Pienissä asunnoissa on oltava mahdollisuus avoimiin tilaratkaisuihin. Elämäntoimintasuunnittelua voidaan toteuttaa esimerkiksi keittiössä kalusteita lisäämällä ja muuntelemalla tai yhdistämällä tiloja ruokahuoneeksi.

Säilytystilojen määrää ja laatua asunnossa on voitava lisätä ja muunnella esimerkiksi muunneltavilla säilytyskalusteilla tai yhteisten säilytystilojen avulla. Myös säilytystilan tarve vaihtelee elämänvaiheittain, näitä tarpeita on havainnollistettu kuvien avulla.

Suojainen asuntokohtainen ulkotila toimii huonolla säällä oleskelupaikkana. Sisäntulotasossa tulisi olla suojainen tila, esimerkiksi lasikuisti. Nuoret perheet ja vanhuksat tarvitsevat esteettömän kulkutien asuntoonsa, asunnon tulisi olla ensimmäisessä kerroksessa tai talossa tulisi olla hissi.

Lisää kirjallisuutta

Liikanen, Hanna-Liisa (toim.) (2001). Hyvän asumisen ja elämisen elementit. Suomen ympäristö 531. Ympäristöministeriö. Edita, Helsinki.

Luoma, Juha (1997). Muuttuva ihminen – muuttuva asunto. Ympäristöministeriö, Suomen ympäristö, rakentaminen 93. Edita, Helsinki. 125s.

Åkerblom, Satu (1990b). Asuminen ja elämäntoiminta. Liiteraportit 1 ja 2: Kirjallisuustarkastelu ja lähdekirjallisuus, katsaus pohjoismaisiin ratkaisuihin. Asuntohallitus, tutkimus- ja suunnitteluosasto, asuntotutkimuksia 5/1990. Helsinki. 68s.

Åkerblom, Satu (1990c). Asuminen ja elämäntoiminta. Liiteraportti 3: Haastattelututkimus. Asuntohallitus, tutkimus- ja suunnitteluosasto, asuntotutkimuksia 5/1990. Helsinki. 27s.

Nuorten asuminen

Noin 5 % talouksista on nuorten tai opiskelijoiden kotitalouksia. Kotona opiskellaan, rentoudutaan, harrastetaan ja vietetään aikaa ystävien kanssa. Nuorten ja nuorten aikuisten asumiselle on tyypillistä väliaikaisuus, samassa asunnossa asutaan useimmiten 1–4 vuotta. Suomalaiset nuoret muuttavat pois vanhempiensa luota keskimäärin 19-vuotiaana, vanhempien luokse jäädään asumaan lähinnä taloudellisista syistä (Luoma 1997; Niska 1996). Asumisen laatuun vaikuttavat enemmän taloudelliset resurssit kuin nuorten omat toiveet. Yhteistiloista varsinkin pesutupa on tärkeä ensimmäiseen asuntoonsa muuttavalle nuorelle.

Kirjallisuusreferaatteja

Keskinen, Vesa (1992). Kotoa omaan kotiin – Nuoret asumisuralla. Suomen kaupunkiliitto, Helsingin kaupungin tietokeskus. Kaupunkientalon painatuskeskus, Helsinki. 193 s.

Asuntomarkkinoille tulee vuosittain noin 40 000 nuorta. Tutkimuksessa pyrittiin selvittämään miten nuoret ratkaisevat asumisensa ja miten he irrottautuvat kotoa.

Syksyllä 1991 tehtyyn kyselyyn tuli noin 2500 vastausta 18–29-vuotiailta nuorilta. Kotona asuvia oli noin 600, itsenäisesti asuvia noin 1900. Yksin asuvia oli noin 600, avo- tai aviopuolisonsa kanssa asuvia 750 ja perheellisiä noin 550. Asumisuraan oli kuulunut keskimäärin 3,1 asunnonvaihtoa, joista 1,8 muuttoa kunasta toiseen.

Kotona asuminen liittyi taloudellisiin syihin ja kotona viihtymiseen. Noin 40 % kotona asuvista suunnitteli muuttoa kotoa, kotoa muuttamisen tärkein syy oli pärjäämisen halu. Joka kolmas oli huolissaan tulevaisuuden asumisestaan. Joka kuudes nuori oli aloittanut asumisuransa opiskelija-asuntolassa tai soluasunnossa.

Kolmasosa kotoa muuttaneista asui omistusasunnossa. Joka neljännellä oli asuntovelkaa ja joka viides vuokralla asuva säästi omaa asuntoa varten. Tutkijan mukaan puolet nuorista oli asunto-orientoituneita ja puolet arvostuksis-

saan johonkin muuhun asiaan keskittyviä. Lähes puolet nuorista ilmoitti asuvansa tavoiteasunnossaan. Joka seitsemäs nuori oli ollut jossakin vaiheessa asunnottomana ja joka kuudennella oli ollut vaikeuksia nykyisen asuntonsa saannissa. Asunto-ongelmaisia oli huomattavasti vähemmän kuin asumisuralla hyvin selvinneitä.

Nuoret käyttivät asumiseen keskimäärin 29 % bruttotuloistaan. Yli puolella oli ollut edeltävän vuoden aikana taloudellisia vaikeuksia. Nuoret toivoivat kohtuuhintaisia vuokra-asuntoja ja erilaisia asumisen vaihtoehtoja.

Niska, Ari (1996). Epävarmuuden aika. Nuorten asumisen muutokset 1990-luvulla. Suomen Kuntaliitto, Ympäristöministeriö, Helsingin kaupungin tietokeskus. Kuntaliiton painatuskeskus, Helsinki. 118+18 s.

Tutkimuksen pyrittiin selvittämään miten nuoret selviytyivät laman vuosina ja minkälaisia muutoksia nuorten asumisessa on tapahtunut 1990-luvun alussa. Aineistona olivat lehtikirjoitukset ja nuorille vuosina 1991 ja 1995 tehdyt kyselyt.

Nuorten asumista tarkastellaan selvityksessä aluksi yksilöllistymiskehityksen kautta. Suomalaiset nuoret muuttavat kansainvälisesti varsin nuorena pois kotoa. Kotoa irtaudutaan eniten 19-vuotiaana, tytöt muuttavat vanhempien luota noin puolitoista vuotta poikia aikaisemmin.

Vuonna 1995 18–29-vuotiaista nuorista noin 30 % asui vanhempansa tai vanhempiensa kanssa. Avo- tai aviopuolison kanssa asui 41 % ja yksin 23 %. Osa kotoa muuttaneista nuorista muuttaa jossakin vaiheessa takaisin vanhempiensa luokse, vuonna 1995 haastatelluista heitä oli 17 %. Yksin ja vanhempien luona asuvien osuus oli kasvanut ja avopuolison kanssa asuvien osuus pienentynyt vuodesta 1991.

Vanhempien luona asumiseen vaikuttivat eniten taloudelliset syyt. Kotona viihtyminen ja opintojen keskeneräisyys olivat myös yleisiä perusteluja vanhempien luona asumiselle. Toi-

saalta vanhempien luona asumisen koettiin ilmentävän koulutus-, työ- tai perheuralla epäonnistumista.

Ensimmäinen kotoa lähdön jälkeinen asunto oli vuonna 1995 aiempaa selvemmin yksin asuvan nuoren vuokra-asunto. Nuoret olivat vaihtaneet asuntoa hieman aiempaa useammin. Vuokra-asuminen oli yleistynyt ja omistusasuntoon siirtyminen vähentynyt. Omistusasunnosta luopuminen oli yhtä harvinaista kuin ennenkin. Asumisen kustannusten hoidossa oli vaikeuksia asumismuodosta riippumatta.

Lamalla oli vaikutuksia asuntojen hintoihin, asumiskustannuksiin ja asuntotuotantoon. Nuorten taloudellinen tilanne oli heikko nuorisotyöttömyyden vuoksi. Nuorten asumisesta

on tutkijan mielestä tullut (aikaisempaa enemmän) riskiongelmia, johon ei ole olemassa yksiselitteistä ratkaisua, ja jossa selviytyminen edellyttää työpaikkaa ja työtä.

Lisää kirjallisuutta

Ilmonen, Mervi (1991). Elämää betonissa. Varhaisnuorten asuin ympäristöt pääkaupunkiseudulla. Nuorisotasuntoliitto. Hakapaino, Helsinki. 140 s.

Lummukka, Maija (1998). Itsenäistyvä nuori elinympäristönsä osana. S. 153–162 kirjassa Matthies, Aila-Leena & Kati Närhi (toim.) (1998). Ekososiaalisia oivalluksia sosiaalityön arjesta. Jyväskylän yliopisto, Yhdyskuntatieteiden ja filosofian laitoksen yhteiskuntapolitiikan työpapereita no. 102. Jyväskylän yliopistopaino, Jyväskylä. 198 s.

Aikuisten ja lapsiperheiden asuminen

Aikuisten asumistarpeet vaihtelevat huomattavasti perhetilanteen mukaan. Omakotitaloasuminen edustaa edelleen useimpien unelma-asumista, mahdollisuuksiin vaikuttavat monet asiat taloudellisista resursseista asuinpaikkakuntaan.

Lapsiperheiden perhekeskeisen elämäntavan vuoksi kotona käytössä oleva tila on erityisen tärkeää. Tilantarve ja perheen käytävissä olevat resurssit vaihtelevat erityisesti lasten iän mukaan. Kun lapset ovat pieniä, rahaa on usein vähiten. Tilantarve lisääntyy nopeasti lasten kasvaessa, sillä koulun aloittava lapsi tarvitsee jo omaa rauhaa.

Myös vanhemmat saattavat tarvita oman huoneen esimerkiksi työskentelyä varten. Toisaalta huoneiden väljä mitoitus mahdollistaa kunnollisen työpisteen sijoittamisen esimerkiksi makuuhuoneeseen. Vaikka suomalaisten perheiden lapsiluku on pieni, tarvitsevat ns. uusperheet usein tilaa keskivertoperhettä enemmän. Avioerojen seurauksena pieniä perheasuntoja tarvitaan paljon. Lasten täytyy yleen-

sä voida yöpyä myös erillään asuvan vanhemman luona. Perheasuntojen tarvetta lisännee myös se, että 1990-luvun lopulla lapsiperheissä olevien lasten määräkin on kasvanut (Tilastokeskus 2003c).

Leikki- ja säilytystilaa tarvitaan lapsiperheissä paljon ja säilytystilan tarve kasvaa lasten kasvun myötä. Erityisesti suurikokoiset urheilu- ja harrastusvälineet koetaan ongelmallisiksi. Lapsiperheiden asuintilan tarve on pienempi, jos asuntoon liittyy esimerkiksi hyvän kulkuyhteyden päässä olevia vaatehuoltoon tai lasten leikkeihin sopivia yhteistiloja. Yhteiset lasten leikkutilat ovat käyttökelpoisia etenkin syksyllä, keväällä ja talvella kovilla pakkasilla. Yhteistiloilla voi olla suuri merkitys elämäntilanteen laajentamisessa kotoa muun yhteisön suuntaan.

Etenkin yhden hengen talouksissa kalliit kodin varusteet jäävät vähemmälle käytölle kuin monen hengen talouksissa. Hyvin järjestetyistä yhteishuoltotiloista voisi siten olla huomattavaa hyötyä myös näille talouksille.

RYHMÄ TOIMINTA	RYHMÄ						
	VANHUKSET	NUORI PERHE	VARTT. PERHE	NUORET TYÖIK.	VARTT. TYÖIK.	NUORET OPISK.	ELÄKE-LAISET
ET/SIS.TULO/LIIKKUMINEN SÄILYTYS							
HYGIENIA							
VAATEHUOLTO SÄILYTYS							
OLESKELU							
HARRASTUKSET SÄILYTYS							
LEPO							
RUOANVALM. SÄILYTYS							
RUOKAILU							
TYÖSKENTELY SÄILYTYS	-						
ULKO-OLESK.							

TOIMINNAN VAATIMA	SUhteellinen	KOKO

SUhteellinen	VARUSTETASO

korkea hyvä keskimääräinen pelkistetty koku määrittä laatuasteon

KUVA 3. Säilytystilan arvioitu tarve erilaisissa talouksissa (Åkerblom 1990a:41)

Vanhusten ja vammaisten asuminen

Vanhusten ja vammaisten asumiseen liittyvät tarpeet ovat samantyyppisiä. Heidän kykynsä hahmottaa ympäristöä, toimia ja liikkua siinä ovat keskimääräistä heikompia, vanhuksilla lisäksi asteittain heikeneviä. Pysyvästi liikkumis- ja toimimisesteisiä arvioidaan olevan noin 10 % väestöstä (RT-kortti 09-10720). Näiden ryhmien asuminen kannalta keskeisiä asioita ovat toimintakyky omassa asunnossa, asunnon

ja lähiympäristön esteettömyys sekä saatavilla olevat palvelut. Vammaisen henkilön asumistarpeisiin vaikuttaa yksilöllisen liikunta- ja toimintakyvyn lisäksi elämänvaihe ja perhetilanne: hän voi itse olla lapsi, nuori, aikuinen tai vanhus. Liikkumis- ja toimimisesteettömiä asuntoja tulisi olla monen kokoisia.

Vanhusten keskeisin asumiseen liittyvä toive on halu asua kotona mahdollisimman

pitkään, mitä on tarkoituksenmukaista tukea kotiin tarjottavilla palveluilla. Uudisrakentamista suunniteltaessa kannattaa selvittää olemassa olevien sosiaali-, terveys-, kauppa- ja muiden palvelujen saatavuus ja saavutettavuus. Liikenneyhteyksien, myös kevyen liikenteen väylien, tulee olla käyttäjälle helpot ja turvalliset. Hyvä lähiyhteisö tukee vanhuksen toiminnallista selviytymistä kotona ja lähiympäristössä. Vuorovaikutusta muiden ikäryhmien kanssa pidetään tärkeänä, asukasrakenteen toivotaan olevan monipuolinen. Asumiseen liittyvät ongelmat tulevat vanhuksilla yleensä esille vähitellen. Asumisen järjestämisen tulisi aina lähteä vanhusten tarpeista, asumisratkaisuja tarvitaan eri tilanteissa oleville vanhuksille, sekä itsenäisesti toimeen tuleville, jotka tarvitsevat satunnaisesti apua, että jatkuvaa kotipalvelua ja -sairaanhoitoa tarvitseville vanhuksille. Eläkeikäiset toivovat asteittain eteneviä palvelumahdollisuuksia tarjoavaa asuntojärjestelmää,

jossa palvelujärjestelmä vastaa muuttuviin tarpeisiin. Tieto mahdollisuudesta saada tarvittaessa apua nyt ja tulevaisuudessa vahvistaa turvallisuuden tunnetta. (Ikäihmisten näkökulmia vanhuspolitiikkaan 1993; Åkerblom 1990a).

Vanhusten asumisen ja palvelujen suunnittelussa on hyödyllistä tarkastella vanhusten toimintakykyä ikäryhmittäin. 1990-luvun alussa tehdyn kyselytutkimuksen mukaan joka kolmas 60–69-vuotias kertoi tarvitsevansa apua portaiden nousemisessa, 70–79-vuotiaista apua tarvitsi 40 % (Noro ym. 1993, kuva 4). Vaikka toimintakyky näissä ikäryhmissä on nykyisin parempi, apua liikkumisessa tarvitsevien vanhusten määrä on tulevaisuudessa huomattavan suuri. Vanhuusiän asumiseen tulee varautua kunnallisella tasolla, mutta näin voi tehdä myös yksilötasolla joko korjaamalla asuntoa esteettömäksi tai hakeutumalla itsenäisesti sopivaan asuntoon ja sopivalle alueelle.

	Avuntarve (%)
portaissa kulkeminen	40
400 metrin kävely	25
kauppa-asiat yms.	17
kevyet kotityöt	15
raskaat kotityöt	48
ruoan laitto	8
wc:n käyttö	2
peseytyminen	5
pukeutuminen	5
vuoteeseen meno	7
sanomalehtien luku	16
keskustelun kuuleminen	32
lääkkeiden käyttö	4

KUVA 4. Avuntarve arkirutiineissa 70–79-vuotiailla 1990-luvun alussa. (Noro ym. 1993)

Asunnon ja ympäristön esteettömyys tukee ikääntyvien ihmisten kotona selviytymistä. Välttämällä liikkaita lattiamateriaaleja, käyttämällä liukuesteitä kylpyhuoneessa ja saunassa sekä riittävällä valaistuksella voidaan pienentää merkittävästi vanhusten tapaturmariskiä. Talviaikaan voidaan välttää paljon onnettomuuksia pelkästään kävelyteitä hiekoittamal-

la. Oikeisiin paikkoihin sijoitetut tukikaiteet ja -kahvat ovat tärkeitä, samoin kävelyteiden varrella olevat levähdyspenkit.

Rakennussuunnittelussa tulisi varautua sellaisen uuden teknologian, sosiaalitekniikan, käyttöönottoon, joka tukee vanhusten ja vammaisten asumista (Routio 1998; Björneby, ks. Levón 1994). Teknologian käyttöä vanhusten

ja vammaisten asumisen tukena on selvitetty Stakesissa muun muassa Muuntuva älykäs koti -projektissa sekä Suomen ja Hollannin yhteisessä ILSE –hankkeessa. Myös kotipalvelun tilantarpeet tulisi ottaa huomioon kodin tilojen mitoituksessa. Avustajien toiminta voi vaikeutua tai olla mahdotonta asunnon tilojen tai varustuksen puutteiden takia. Nykyiset asunto-suunnittelun ohjeet eivät takaa tilojen riittävyyttä vanhuksen tai vammaisen henkilön avustamiseen (Sipiläinen & Kylmäaho 1998).

Alueellisia yhteistiloja voidaan käyttää kotipalvelun tukitiloina, esimerkiksi järjestetäessä vanhusten ruokailua tai vaatehuoltoa, sekä harrastustoimintaan ja muiden tapaamiseen (Kukkonen ym. 1991).

Kirjallisuusreferaatteja

Alkula, Raili, Anne Malin, Anneli Reisbacka & Anja Rytönen (1997). Vanhusten ja vammaisten itsenäistä selviytymistä kodin pesutiloissa helpottavia ratkaisuja. Työtehoseuran julkaisuja 354. Helsinki. 140 s.

Kauppa- ja teollisuusministeriön ja Kuluttajaviraston rahoituksella tehdyn tutkimuksen tavoitteena oli tuottaa vertailevaa kuluttajatieta vanhuksille ja vammaisille soveltuvista, turvalisista ja helppokäyttöisistä pesutilojen varusteista. Tästä näkökulmasta käsitellään vesikalusteita, suihkuistuimia, tukikaiteita ja -kahvoja, pesutilan mattoja, wc-istuimen apuvälineitä sekä pyykinpesu- ja kuivausratkaisuja. Tutkimus sopii suunnittelijoiden, rakentajien ja viranomaisten käyttöön.

Laitteiden, välineiden ja varusteiden toimivuus, huollettavuus, asennettavuus ja sijoitusominaisuudet selvitettiin, samoin remontin vaikutus esimerkikylpyhuoneen toimivuuteen. Apuvälineistä saatavan tiedon todettiin olevan asiasisällön ja nimikkeistön osalta puutteellista sekä vaikeasti verrattavaa. Hintatiedot olivat epäselviä.

Keskeisiä tuloksia:

- Suihkuhanojen yleisimmät puutteet liittyivät käsiteltävyyteen, merkintöjen epäselvyyteen ja vaikeaan korkeuden säätöön.

Pesuallashanat olivat yleensä helpommin käytettäviä.

- Suihkuistuimet olivat ominaisuuksiltaan erilaisia, käytettävyyden kannalta tärkeitä seikkoja ovat korkeuden säätö, tukevuus, puhdistettavuus ja siirrettävyys.
- Seinään kiinnitettävien tukikahvojen etuna on se, että ne voidaan kiinnittää vapaasti halutulle korkeudelle. Tukikahvojen kiinnitys asettaa vaatimuksia seinärakenteille.
- Wc-istuimeen kiinnitettävien käsinojallisten tukien käsinojien lyhyys vaikeutti niiden käyttöä. Osa tuista oli liian matalia.
- Korotettu wc-istuin on tavallisesti parempi kuin tavallinen. Istuimeen kiinnitettävien korotusten käytettävyyks riippui niiden kiinnittämisen helpoudesta.
- Pesutilojen lattiapäällysteistä vertailtiin ns. kitkamattoja ja liukkauden estoaineella käsiteltyjä keraamisia laattoja. Kitkamattojen peseminen oli vaikeaa, käsitellyt laatat olivat toimiva päällyste.
- Vanhuksille sopivat pienistä pyykinpesukoneista parhaiten päältä täytettävät mallit, pyykinkuivaustelineistä seinään kiinnitettävät mallit.

Alkula, Raili, Hilka Janhonen, Anneli Reisbacka & Raija Uski (1993). Vanhuksen koti kotipalvelun työympäristönä. Työtehoseuran monisteita 5/1993. Helsinki. 87 s.

Työntekijän näkökulma on jäänyt vähälle huomiolle kun hoito- ja hoivatyön painopistettä on siirretty laitoshoidosta avopalveluihin. Selvityksen tarkoitus on saada tietoon kotipalveluhenkilöiden mielipiteet ja kokemukset vanhusten kotona tehtävästä hoitotyöstä. Haastattelujen avulla selvitettiin mitä vanhuksen kotona tehdään ja mikä tekee työstä fyysisesti raskasta.

Raskaimpana työnä pidettiin asiakkaan pesemistä kylpyammeessa. Peseminen oli helppointa suihkuutilassa silloin, kun avustajalle oli hyvin tilaa, asiakasta varten oli suihkujakkara ja tukikahvat, tukeva ja tilava teline pesuvälineille sekä tarpeeksi kalteva lattia, jotta vesi valuu lattiakaivoon. Ylä- ja käsisuihkumahdollisuudella ja termostaatilla varustettu yksiotelhana oli toimiva. Edellä mainittu varustus tu-

kee vanhuksen itsenäistä selviytymistä. Kylpyhuoneen lattiassa tulisi olla lattialämmitys ja luistamaton lattiapäällyste, kynnyksiä ei saisi olla. Siivousvälineiden toivottiin mahtuvan muualle kuin kylpyhuoneeseen.

Vaatehuollossa raskainta oli pyykin pesu käsin, myös pyykin ripustamista altaan ylle pidettiin työläänä. Ruokaostosten tekeminen on raskasta, jos kauppa on kaukana ja matka tehdään kävellen. Ruoanvalmistusta sen sijaan ei pidetty raskaana. Mikroaaltouunia pidettiin toimivana monen vanhuksen käytössä, mutta usein keittiöt olivat niille liian pieniä. Sängyn puhtaanapitoa ja sijaamista pidettiin raskaana, koska sängyt olivat matalia ja ahtaassa tilassa.

Selvitys tehtiin Työtehoseurassa Sosiaalikehitys Oy:n toimeksiannosta. Työn rahoittivat Hämeenlinnan kaupunki, sosiaali- ja terveyshallitus, Suomen Kaupunkiliitto ja Tampereen kaupunki.

Keiski, Sirkka-Liisa (1998). Ikääntymisen ihme-maa. Vertailututkimus vanhusten kokemuksista standardikeittiössä, kokekeittiössä ja käyttäjäläh-töisesti suunnitellussa kotikeittiössä. Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja A22. Painotalo Miktor, Helsinki. 328 s.

Tutkimus on tehty Taideteollisen Korkeakoulun sisustusarkkitehtuurin ja huonekalusuunnittelun osastolla osana sosiaalitekniikan tutkimusohjelmaa. Tutkimuksessa käsitellään vanhuksen toimintaa keittiössä ja niitä rooleja, joiden avulla hän selviytyy arkisista toimista. Tutkimusta varten on vertailtu vanhusten toimintaa erilaisissa keittiöissä ja kehitetty vanhusten toimiin soveltuva keittiömalli.

Latikka, Anne-Maria (1997). Tilaa mielenterveydelle – mielenterveys ja fyysinen ympäristö. Stakes, Aiheita 8/1997. 33+8 s.

Selvitys valottaa ihmisen suhdetta fyysiseen ympäristöön. Siinä tarkastellaan millaisia merkityksiä ympäristölle annetaan ja miten sitä voidaan käyttää mielen tasapainottajana. Lisäksi tutkitaan, minkälainen on ihmisen hyvinvoinnille haitallinen fyysinen ympäristö. Kat-saus on Stakesin Palvelurakenteen ympäristöt- ja Mieli maasta -projektien yhteistyötä. Mieli

maasta –projektissa haastateltiin masennusta sairastavia, joista puolet kertoi fyysisellä ympäristöllä olleen merkitystä joko sairastumisen tai parantumisen kannalta.

Lapsuuden ympäristöillä on suuri merkitys ympäristökäsitysten muodostajana. Lapsuuden ympäristöjen on huomattu vaikuttavan oletettua enemmän tapaan, jolla aikuisena hahmotetaan ympäristöä. Lapsuudessa vallinneita ympäristöratkaisuja pyritään usein toistamaan aikuisena. Lapsuuden fyysisen ympäristön dominoivuus perustuu kirjoittajan mukaan todennäköisesti siihen, että se on osa 'yksilön minuuden perusrakenteiden tuottamisen näyttämöä'. Aikuinen kokee turvalliseksi ja tutuksi lapsuuden kaltaisen ympäristön. Lapsuusiän toistuvat asuinympäristön vaihdot voivat aiheuttaa sopeutumisvaikeuksia ja ilmetä esimerkiksi juurettomuuden kokemuksina.

Fyysisellä ympäristöllä todetaan olevan merkitystä itsesäätelyssä, mielen tasapainottamisessa. Lopuksi pohditaan mahdollisen ympäristön yksipuolistumisen seurauksia.

Lehto, Mervi (1998). Tekniikkaa ikä kaikki – Käyttäjän käsitys asumisen automaatiosta. Ympäristöministeriö, Asunto- ja rakennusosasto, Suomen Ympäristö 244. Edita, Helsinki. 182 s.

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää uuden tekniikan käyttömahdollisuuksia ikääntyvien asumisen apuna, siihen liittyy useita osatutkimuksia sekä asunnon laadun ja kotiterveydenhuollon palveluja koskeva 55–70-vuotiaille suunnattu käyttäjäkysely. Kyselyn perusteella pyritään hahmottamaan tulevaisuuden ikääntyvien asumista. Tutkimuksessa käsiteltäviä teknisiä ratkaisuja ovat telematiikka, älytalotekniikka ja kotiterveydenhuollon teknologia.

Johtopäätöksenä todetaan, että lähellä olevien palvelujen ja liikenneyhteyksien merkitys kasvavat iän myötä. Tekniikkaa voidaan käyttää turvallisuuden, palvelujen saatavuuden, viihtyvyyden ja arkirutiinien hoitamisen tukena. Haastatellut suhtautuivat myönteisesti asumista helpottavaan tekniikkaan, puolet vastajista oli valmis maksamaan itse tekniset apuvälineet tai vakuutuksen.

Levón, Bengt-Vilhelm (toim.) (1994). Asumisen uudet mahdollisuudet, Pohjoismainen tutkimuskatsaus asuin ympäristön kehittämiseen kaikille eli myös lapsille, ikäihmisille ja vammaisille soveltuvaksi. Stakes, Raportteja 139. Gummerus, Jyväskylä. 206 s.

Artikkelikokoelman tarkoitus on esittää uusia mahdollisuuksia kaikille soveltuvaan asumiseen ja hyvään asuttavuuteen. Asuin ympäristön merkitystä pidetään ratkaisevana ihmisten fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin kannalta. Tutkimuksessa tarkastellaan asuin ympäristön toiminnallisia ominaisuuksia kaikkien asukkaiden näkökulmasta, toisaalta tiettyjen käyttäjärühmien vaikeuksia asua tavanomaisessa ympäristössä.

Ikäihmisten osuus kasvaa nopeasti, mikä on haaste asuntorakentamiselle. Liikuntakyvyn heikennyttyä muutto asukkaalle paremmin soveltuvaan asuntoon samassa talossa, korttelissa tai samalla alueella olisi usein tarkoituksenmukainen ja yhteiskuntataloudellinen keino. Soveltuvan asunnon löytämistä voidaan tukea kartoittamalla nämä asunnot sekä tiedottamalla niistä. (emt. Levón).

Christophersen & Lange (emt. 1994) tarkastelevat artikkelissaan Norjan Husbankenin elinkaariasunnon periaatteita. Norjalaiset elinkaariasunnot ovat tavallisia asuntoja, joihin pääsee, ja joissa voi liikkua ilman apua iästä ja liikuntakyvystä huolimatta. Elinkaarilaatu on suunnittelutapa kaikkien asuntojen yleisen saatavuuden parantamiseksi.

Elinkaariasunnoilla on kolme toimivuusvaatimusta:

- pääsisäänkäynnin edessä ei tule olla askelmia, portaita tai jyrkkiä rinteitä
- asunnon sisääntulotasossa tulee olla tilaa asumisen päätoiminnoille, (keittiö, olohuone, kylpyhuone/wc, yksi makuuhuone, kulkuyhteys terassille tai parvekkeelle) ja huoneiden mitoituksen tulee olla riittävä pyörätuolin kääntymiselle
- sisääntulotason ovien, käytävien ja läpikulkutilojen tulee olla riittävän leveitä pyörätuolille.

Pyörätuolimitoitettujen asunnon tärkeimmät mitat keskikokoisen, käsikäyttöisen tuolin kannalta:

- kääntymisympyrä 1,4 m
- kulkuväylän leveys 0,8 m
- vapaa tila oven vieressä 0,5–0,3 m
- kaltevuus korkeintaan 1:12
- tasoero korkeintaan 25 mm.

Kylpyhuoneet ovat suurempia, mikä on miellyttänyt muun muassa lapsiperheitä. Elinkaarilaadun vaatimus vaikuttaa talotyypin valintaan ja sen tulee vaikuttaa myös alueelliseen rakennustapaan.

Elinkaarilaatu saattaa vaatia lisää tilaa varsinkin pienissä asunnoissa, hiukan yli 50m² on sopiva pienasunto. Rakennuskustannusten kasvua ovat kompensoineet kunnille rakennustavasta kertyneet säästöt. Norjassa elinkaariasuntoja on tuettu mm. lisälainoilla. Esimerkiksi Östlandin alueella, jossa asuntoja on rakennettu noin 1600, kustannukset ovat tasoissa tavallisten asuntojen hintojen kanssa. Vertailua vaikeuttaa alueen muutoin kalliit rakentamiskustannukset.

Levón, Bengt-Vilhelm (1992). Ikäihmisten arkiympäristö. Asuntohallitus, Tutkimus- ja suunnitteluosasto, Asuntotutkimuksia 6:1992. Helsinki. 78 s.

Tutkimus tarkastelee asuinkerrostalojen asuttavuutta ja korjattavuutta sekä asuntojen kehitystarpeita vanhusten ja liikuntaesteisten kannalta. Tässä tarkoituksessa inventointiin 60 asuntoa ja haastateltiin niiden asukkaita, tavoitteena oli selvittää miten asumista ja liikkumista voidaan helpottaa sekä miten turvallisuutta on mahdollista parantaa.

Kirjassa esitellään asuntoja sekä niiden ominaisuuksia käyttäjien kannalta pohjapiirrosten avulla. Niin uusista kuin vanhoistakin asunnoista ja taloista löytyi paljon puutteita. Yhteensä 20 talosta puuttui hissi ja useimmat hissit olivat liian pieniä. Talojen sisäänkäynneissä oli usein portaita ulkona ja sisällä, niistä saattoivat puuttua katos, kaide ja käsijohde. Kynnykset olivat usein liian korkeita, erityisesti huoneiston ja parvekkeen välillä.

Monet vanhat asunnot ja rakennukset voidaan saada paremmin vastaamaan vanhusten tarpeita varustelutasoa parantamalla, esimerkiksi asentamalla apuvälineitä. Tutkimuksessa pohditaan myös eräiden apuvälineiden asentamista, ominaisuuksia ja käyttökelpoisuutta vanhusten asumisen helpottajana.

Uusien asuntojen kohdalla keskeisimmät toimenpide-ehdotukset ovat seuraavat:

- taloihin tulee rakentaa hissi, kun sisään-tulon ja asunnon korkeusero on 5 m
- huoneiston huoneistoala ei saa alittaa 30 m², eikä huoneen ala 9 m²
- palo-ovet tulee rakentaa asukasystävällisemmin, kynnyks saa olla korkeintaan 1–2 cm korkea.

Routio, Ritva (1998). Kunnissa osataan – sosiaalisen korjausrakentamisen taitoja ja sosiaali-tekniikkaa. Kooste SOKORA II –projektin kolmesta seminaarista. Stakes, Aiheita 27/1998. 133 s.

SOKORA II on vuonna 1995 alkanut projekti, joka pyrkii yhdistämään sosiaalisia ja teknisiä innovaatioita, ja siten aikaansaamaan uudenlaista hyvinvointia, erityisesti vammaisille ja vanhuksille. Projektissa on kolme osiota: koulutus, kunta ja sosiaali-tekniikka. Sosiaali-tekniikassa yhdistyvät tavoitteet ihmisten sosiaalisesta ja psyykkisestä hyvinvoinnista sekä uuden teknologian hyödyntäminen. SOKORA II -projektissa on mukana 10 kuntaa, projektia on koordinoitu vuodesta 1997 Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu.

Aiemmin toteutetussa SOKORA -projektissa oli vuosina 1994–1996 Pohjois-Karjalan, Mikkelin ja Kuopion lääneistä mukana 18 kuntaa. Tuolloin tavoitteena oli edesauttaa ja selvittää korjausrakentamisen kohdennettujen määrärahojen käyttöä. Kunnissa etsittiin myös uudenlaisia yhteistyön muotoja ja mahdollisuuksia hyödyntää teknologiaa. Ikääntyvien kotona asumista ja itsenäistä suoriutumista voitiinkin edistää. Lisätietoa hankkeesta: Kotona paras (1996). STM Monisteita 1996:23.

Sipiläinen, Pirjo & Ella Kylmäaho (1998). Asunto työympäristönä – kotipalvelun ja kotisairaanhoidon henkilökunnan fyysisen työympäristön laatu. Teknillisen korkeakoulun arkkitehtiosaston julkaisuja 47/1998. Valopaino, Helsinki.

Tutkimuksessa arvioitiin miten nykyiset asunnot soveltuvat huonokuntoisten vanhusten ja vammaisten avustamiseen ja hoitamiseen. Tätä varten tutkijat selvittivät hoitohenkilökunnan fyysisen työympäristön laatua ja asuntojen ongelma-kohtia sekä määrittelivät hyvän työympäristön toimintaehdot. Lisäksi tutkimuksessa arvioitiin avustustehtävien tilavaatimuksia asunnoissa ja pohdittiin riittävätkö nykyisten asuntosuunnitteluohjeiden mukaiset tilat kotona hoitamiseen ja avustamiseen.

Aineisto kerättiin postikyselynä työntekijöiltä sekä haastattelemalla asiakkaita ja työntekijöitä. Lisäksi työtilanteita dokumentoitiin ja arvioitiin työasentoja niiden pohjalta. Kyselyyn saatiin vastaus 461 työntekijältä 1 563 asiakkaan asunnon soveltumisesta työtehtävien suorittamiseen. Jatkoselvitykseen valittiin asuntoja, joiden asukkaita avustettiin runsaasti päivittäisissä perustoiminnoissa ja saadut 222 vastausta koskivat 138 asiakkaan asuntoa. Tutkimuksesta käyvät ilmi tutkittujen huonetilojen mitat. Kirjassa on runsaasti kuvia.

Avustajien toiminta voi vaikeutua ja joskus jopa estyä asunnon tilojen tai varustuksen puutteiden takia. Työntekijät kokivat työvälineiden puutteen, asuntojen ahtaisten tilojen sekä kiireen vaikuttavan eniten työn raskautteen. Joka neljännessä tutkitussa asunnossa pesuhuoneen ahtaus, joka viidennessä kauppa- ja asiointimatkat, ja joka kuudennessa kerrostaloasunnossa hissin puuttuminen vaikeuttivat työskentelyä.

Asuntojen kapeat oviaukot estivät usein avustamisen ja liikkumisen apuvälineiden avulla. Työntekijät kokivat raskaimpana vuoteessa tehtävät avustustyöt sekä asiakkaan nostot ja siirrot. Matalat vuoteet, joita ei mahtunut sijoittamaan keskilattialle, vaikeuttavat eniten työskentelyä makuuhuoneissa. Makuutiloista tulisi olla yhteys peseytymistiloihin.

Keittiötiloja käyttävät sekä asiakas että avustaja. Avustaja tekee tavallisesti huonokuntoisen vanhuksen työläimmät keittiötyöt, mutta asiakkaan voida tehdä välipalaa ja aterioita itsenäisesti.

Asunnon pesu, eteis- ja makuutiloissa tulisi olla pyörätuolille, rollaattorille ja/tai siirrettävälle suihkutuolille säilytyspaikka, jossa apuvälineet eivät estä liikkumista ja tilojen käyttöä.

Liikennetiloilta toivotaan väljyyttä asunnossa ja asunnon ulkopuolella. Pesutilojen ohella väljyyttä tarvitaan erityisesti liikennetiloihin. Asiakkaan tukeminen kävellessä vaatii kulkuaukoilta 100cm leveyttä, ja itsenäinen pyörätuolin käyttö käytäviltä vähintään 120cm leveyttä huoneeseen kääntyessä. Kerrostalon liikennetilojen tulisi olla väljiä ja turvallisia, hissien ja ovien automaattinen avaus ovat suositeltavia. Pyörätuolin kääntymispaikkoja eli oviaukkoja ja hissien sisäänkäyntiä ei tulisi missään tilanteessa sijoittaa porrassyöksyjen lähelle.

Asuinrakennusten tulisi olla kaikille sopivia vähintäänkin liikennetilojen osalta eikä asunnoissa saisi olla kynnyksiä, nykyisin sallittu 2,5 cm korkea kynnyks on liian korkea itsenäiseen pyörätuolin käyttöön.

Tutkijat toteavat, että nykyiset asuntopuunnittelun ohjeet eivät takaa tilojen riittävyyttä avustamiseen. He suosittelevat, että kotihoidon asiakkuudesta päätettäessä tulisi harkita asiakkaan tarpeita, asunnon soveltuvuutta avustamiseen, muutostöiden mahdollisuuksia asunnossa sekä kotihoidon mahdollisuuksia hoitaa asiakas siten, ettei kotihoito aiheuta kohtuuttomia riskejä asiakkaalle tai avustajalle.

Tutkimuksen perusteella annetaan suosituksia uusien asuntojen rakentamiseen ja suunnitteluun, koska avustettua asumista ei käsitellä asumistoimintana asuntojen toiminnallisissa tarkasteluissa. Pyörätuolin käyttäjälle soveltuvat tilat on laadittu vastaamaan itsenäisesti asuvan henkilön tilantarpeita, eivätkä tilat välttämättä riitä avustamiseen. Avustamisen edellyttämät tilavaatimukset tulisi ottaa huomioon jo asunnon suunnitteluvaiheessa, koska tilan järjestäminen jälkikäteen voi olla hankalaa.

Etenkin pesutilojen tulee olla normeja suuremmat. Kun asiakasta avustetaan peseytymisessä, tarvitaan tilaa asiakkaalle, avustajalle ja usein myös apuvälineelle, tavallisesti rollaattorille. Suunnittelussa tulee myös huomioida, että monissa makuuhuoneessa ja peseytymis-tiloissa tapahtuvissa avustustilanteissa tarvitaan kahta avustajaa.

Tutkijat suosittelevat joustavin ratkaisuin muunneltavien asuntojen rakentamista avoimen rakentamisen periaatteiden mukaisesti. Jo asuntojen suunnitteluvaiheessa olisi suotavaa esittää vaihtoehtoiset ratkaisumallit asukkaan elinkaaren aikana muuttuviin tarpeisiin ja tilavarauksiin. Asunnon suunnitteluvaiheessa tapahtuvan testauksen myötä asunnoille voitaisiin myöntää elinkaariasunnon sertifikaatti, joka takaisi asunnon sopivuuden kotihoitoon. Myös lapsiperheiden tarpeet tulisi sisällyttää tavoitteisiin. Suunnitteluratkaisujen tulisi mahdollistaa apuvälineiden käyttö sekä asiakkaan ja avustajan toiminta.

Töyrylä, Jouni & Erkki Asikainen (1992). Kynnyksysymys: kokemuksia vammaisasunnoista. VAPK -kustannus, Helsinki. 75 s.

Tutkimuksen tavoitteena oli löytää vammaisille suunniteltujen asuntojen suunnittelun ja toteutuksen ongelmakohtia. Tutkimuskohteena olivat Joensuuhun vuosina 1980–1990 rakennetut liikuntaesteisille suunnitellut 40 vuokra-asuntoa. Tutkimus on tarkoitettu myös rakentamisvaiheen tietolähteeksi.

Kolmivaiheisen tutkimuksen aluksi haastateltiin rakennusvalvonnan, asemakaavoituksen, suunnittelun, rakentajien ja asuntoviranomaisten edustajia. Toisessa vaiheessa tutustuttiin suunnittelu- ja urakointiasiakirjoihin. Lopuksi haastateltiin liikuntaesteettömien asuntojen asukkaita, joista 29 oli vammaisia.

Raportissa kuvataan asunnoista löytyneet puutteet sekä annetaan tiloja, varustusta ja rakenteita koskevia suunnitteluohjeita. Mitoitukset poikkeavat jossakin määrin muista ohjeista, esimerkiksi eteisen vähimmäisleveydeksi suositellaan 1,8 m.

Johtopäätökset:

- hyvä kokonaisuus muodostuu hyvistä osista, kokonaisuuden tulee olla toimiva
- pyörätuolimitoitusta tulee noudattaa
- asukkaat ja apuvälineet vaihtuvat: seinä- ja lattiarakenteiden tulee kestää kuormitusta eri paikoissa
- asukkaat vanhenevat, kannattaa suunnitella myös tulevaisuuden tarpeisiin
- rakennustarkastuksen muistilistaa on laajennettava
- suunnittelijat tarvitsevat lisää tietoa vammaisuudesta.

Suosituks:

- tutkimuksessa esitetyt suunnitteluperiaatteet otetaan vaatimukseksi vuokra-asuntotuotannossa
- vuokratalojen rakentamiseen osallistuville järjestetään koulutusta
- rakennustarkastukselle laaditaan liikuntaesteisyys huomioiva muistilista asioiden tärkeysjärjestyksen mukaan rakennuslupavaihetta varten
- rakentamisen seuranta kehitetään
- vaarallisten apuvälineiden ja -varusteiden käyttö pyritään estämään valitsemalla hyvälaatuisia varusteita
- esitetään asuntosuunnittelun painopisteen siirtämistä esteettömän suunnittelun suuntaan
- ehdotetaan hissien toteuttamista rakennusoikeuteen kuulumattomina.

Åkerblom, Satu (1997). Erityisasuminen. Katsaus Ruotsin vanhusten asumiseen 1980- ja 1990-luvulla. Ympäristöministeriö, asunto- ja rakennusosasto. Suomen ympäristö 122. Helsinki. 112 s. Kirjallisuustutkimus on katsaus ruotsalaisista vanhusten asumista koskevista tutkimuksista ja kehittämishankkeista, teemoinaan vanhusten asuminen ja sosiaalitoimen rooli asuinalueella, vanhusten kotona asumista tukevien palvelujen suunnittelu, erityisasumismuodot, yhteen sovitettu asumispalvelu, asuinympäristö vanhuksen tukena sekä ekologinen yhteisöasuminen.

Erityisasuminen on yleiskäsite erilaisille vanhusten asumismuodoille. Asukkaat saavat

tarvittaessa palveluja ympäri vuorokauden ja asunnoissa on yhteistiloja. Erikoisasuntoihin kuuluvia tyyppisiä ovat erikoisasunnot vanhoille ihmisille (SÄBO), asunnot, joihin liittyy erityisiä palveluja liikuntarajoitteisille sekä vanhuksen asunnot. Kaikki on sijoitettu tavallisten asuntojen joukkoon. Vanhusten asunnolla tarkoitetaan pyörätuolimitoitettua asuntoa, jossa on tilaa raskaalle tai tilaa vaativalle hoivatyölle, apua saa ympäri vuorokauden lähipalvelujärjestelmästä ja asunnossa on turvahälytintä, minkä lisäksi lähiympäristössä ja yhteistiloissa on mahdollisuus yhdessäoloon ja harrastuksiin.

Yhteen sovitetuilla asumispalveluilla tarkoitetaan julkisen, kaupallisen ja vapaaehtoisen toiminnan yhteistoimintaa asuinalueella. Toiminnalle on ominaista eri osapuolien voimavarojen yhteiskäyttö ja avoimuus alueen kaikille asukkaille. Yhteistoiminnan ansiosta palvelu paranee, yhteisöllisyys lisääntyy ja voimavaroja käytetään paremmin ja tehokkaammin.

Ulkona olemisen merkitys on suuri myös vanhusten viihtymiselle. Ulkoalueita tarvitaan erilaisiin sosiaalisiin tilanteisiin: puistoissa voi katsella lasten leikkejä; toreilla voi seurata ihmisiä ja levätä; kävelyreiteillä kuntoillaan; luonto ja vapaa-ajan alueita tarvitaan virkistystä varten; palstaviljelmillä voi puuhailla. Sisäänkäynnin yhteyteen voi muodostua asukkaiden oma kokoontumispaikka. Pienet henkireikäpaikat, kuten penkki ja istutus voivat olla tärkeitä. Paikat veden äärellä, parveke ja hautausmaat ovat kiinnostavia luonto- ja kulttuurikohteita.

Vanhusten asumisen tasoa arvioidaan mallilla, jonka mittarit ovat asunnon taso ja saavutettavuus, palvelujen luokse vievän tien kuljettavuus, matka päivittäistavarakauppaan, etäisyys julkisiin kulkuneuvoihin ja palvelukeskukseen sekä turvajärjestelyt. Mallin avulla voidaan arvioida erityyppisten asumisratkaisujen laatua ja kustannuksia.

Esimerkkinä esitellään Linköpingin alueellisen sosiaalityön malli, jossa kunnallinen lasten- ja vanhustenhuolto jaetaan ja sijoitetaan tavalliseen asuntokantaan yhdessä asukkaiden vapaa-ajan toimintojen kanssa. Tavoitteena on

sosiaali-toimen ja asukkaiden lähentyminen siten, että alueen voimavarat lisääntyisivät. Näin lisätään sosiaalisia verkkoja ja asukkaita aktiivista lisääntyvään yhteisöllisyyteen. Palveluasunnot pyritään sijoittamaan muiden asuntojen joukkoon. Vanhuksia palvelevan päiväkeskuksen ruokala ja toimintatilat ovat kaikkien korttelin asukkaiden käytössä.

Lisää kirjallisuutta

- Alkula, Raili ym. (1994). Vanhusten omatoimisuuden ja turvallisuuden edistäminen asumisessa: esitutkimus. Osa I: Keittiön, vaatehuolto-, wc- ja pesutilojen laitteiden ja varusteiden tuotetietoja ja valintaperusteita. Kuluttajaviraston julkaisusarja 1994:18. Helsinki. 122 s.
- Alkula, Raili ym. (1994). Vanhusten omatoimisuuden ja turvallisuuden edistäminen asumisessa: esitutkimus. Osa II: Keittiö- ja kylpyhuonetilojen korjaussuunnitelmia. Kuluttajaviraston julkaisusarja 1994:19. Helsinki. 87 s.
- Isomöttönen, Satu (1994). Vanhus kotona – turva avopalveluista? Haastattelututkimus vanhusten toiveista asumiseen, palveluihin ja avunlähteisiin liittyvissä kysymyksissä. Keski-Suomen lääninhallitus, sosiaali- ja terveysosasto, julkaisuja 1994:1. Jyväskylä.
- Jormanainen, Marja-Leena (1995). Kaikille soveltuva asuin ympäristö. Helsingin kaupungin kanslia, kehittämistoimisto, muistio 20.1.1995.
- Kelaranta, Merja ym. (1992). Asunnon toimivuus: esitutkimus pienasunnossa, perheasunnossa, liikuntaesteisten asunnossa. Työtehosteuran monisteita 8/1992, Helsinki.
- Lehtola, Sari (2002). Ikäihmisten asuin ympäristö turvallisiksi: Hyvien käytäntöjen opas kaatumisten ehkäisyyn. Oulun seudun ammattikorkeakoulu, Sosiaali- ja terveysalan yksikkö. Stakes. Helsinki. 36 s.
- Levón, Bengt-Vilhelm (1989). Kaikille soveltuva asuin ympäristö. Helsingin kaupunki, Sosiaaliviraston julkaisusarja A:5.
- Levón, Bengt-Vilhelm (1991). Asuin ympäristö kaikille: pohjoismainen kirjallisuusluettelo. Sosiaali- ja terveyshallitus, Raportteja 36.
- Levón, Bengt-Vilhelm (1998). Ikäihmisten tapaturmat ja asuin ympäristö. Sosiaali- ja terveysministeriö, Selvityksiä 1/1998.
- Pesola, Kirsti & Heikki Laherma (1995). Vanhuksille tarkoitettujen wc-hygieniatilojen mitoitustarve. Teknillinen korkeakoulu, arkkitehtiosasto, SOTERA. 26 s.
- Routio, Ritva (1986). Vanhuksille soveltuvista asumisen ratkaisuista. Moniste. Yhdyskuntasuunnittelun jatkokoulutuskeskus, Teknillinen korkeakoulu, Espoo.
- Saari, Arto & Aija Staffans (1994). Muuntuva koti – kallis vai kohtuuhintainen? Stakes, Aiheita 26/1994. Helsinki.
- Uski, Raija ym. (1991). Kotitalouskoneet vammaisen käytössä. Työtehosteuran julkaisuja 319. Helsinki. 82 s.
- Vuorela-Wiik, Maarit & Kristiina Backberg-Edwards (1997). Palvelukeskus Foiben arviointi: Pilottitutkimus laatumallin avulla. Stakes, Aiheita 13/1997. Helsinki.
- Vuorela-Wiik, Maarit & Kristiina Backberg-Edwards (1998). Asumis palvelukeskus Wilhelminan kehittäminen laatumallin avulla. Stakes, Aiheita 49/1998. Helsinki.

Asukkaita tukeva asuinympäristö ja lähipalvelut

Asuinympäristön laatu rakentuu useista tekijöistä, joiden merkitys muuttuu iän ja elämäntilanteen myötä. Hyvä laatu voi merkitä samasakin elämäntilanteessa oleville eri asioita, tärkeitä kaikille yhteisiä tekijöitä ovat ympäristön turvallisuus sekä ihmisen toiminnan tukeminen. Ympäristön ei silti tarvitse olla haasteeton. (Tapaninen ym. 2002.)

Lähipalveluihin kuuluvat kaikki kunnan, valtion ja järjestöjen palvelut sekä kaupalliset palvelut. Niitä ovat myös fyysisen ympäristön elementit kuten kadut, puistot, kävelyreitit, leikkikentät ja linja-autopysäkit.

Lasten ja nuorten asuinympäristö

Lähiympäristö on lapsen kehitykselle tärkeä. Pieni lapsi ei kykene erottamaan minää ja ympäristöä aikuisen tavoin ja hän hahmottaa ympäristön muutoinkin eri tavoin kuin aikuinen. Varhaisessa vaiheessa lapsen alue on pieni lähipiiri, mikrokosmos, vain metrin säteellä hänestä. Lapselle ympäristön tunnelma on tärkeä, ja hän kokee ympäristön elottomatkin elementit elävänä. Liikkuminen ja leikki ovat hänelle tärkeitä (Tamminen 1998).

Ympäristö luo lapselle parhaat kehityksen mahdollisuudet kun se tarjoaa lapselle sopivia tiloja, jotka antavat toiminnalle mahdollisuuksia. Esikoulu- ja ala-asteikäiset hakeutuvat tutkimaan kellareita, vinttejä ja komeroita. Lasten kannalta ne ovat tärkeitä irrottautumisen tiloja (Tamminen 1998).

Ympäristö vaikuttaa lapsen sisäiseen kehitykseen ja sosiaaliseen itsenäistymiseen. Lapsen joutuvat kuitenkin kasvamaan usein aikuisten valmiiksi rakennetussa ympäristössä, jossa lasten tilaa ja tutkittavaa luontoa on vähän. Tammisen mukaan psyykinen kehitys vähemmän rikkaassa, eloisassa ja todellisessa arkiympäristössä piiryy sisäisen mielen ominaisuuksiin. Sielunmaisema ei ole vertaus, vaan lapselle konkreettisen kasvun tulos, johon ympäris-

tö vaikuttaa. Arkiympäristön tulisi tarjota rakennusaineita mielikuvitukselle unelmien, intohimojen ja salaisuuksien kehittämistä varten (Tamminen 1998).

Lapsuuden ympäristöjen on huomattu vaikuttavan oletettua enemmän tapaan, jolla aikuisena hahmotetaan ympäristöä ja lapsuudessa vallinneita ympäristöratkaisuja pyritään usein toistamaan aikuisena. Lapsuuden fyysisen ympäristön dominoivuus perustuu todennäköisesti siihen, että se on osa yksilön minuuden perusrakenteiden tuottamisen näyttämöä. Aikuinen kokee turvalliseksi ja tutuksi lapsuuden kaltaisen ympäristön (Latikka 1997).

Vuorovaikutus eri ikäryhmien välillä olisi tärkeää, mutta lapset, vanhukset ja aikuiset ovat usein etäällä toisistaan. Lapset voivat kokea esimerkiksi tonttien rajat keinotekoisiksi ja taloyhtiöiden eriaikaiset talkoot kummallisiksi. (Turja 1999a).

Lapset kokevat yleensä ahdistavana tilan puutteen ja tilan käytön rajoitukset, varsinkin silloin kun ulkotilaa on vähän. Lasten kaipaamaa tilaa ja luontokohteita voidaan 'suojella' uudella asuinalueella tekemällä lasten ympäristösuunnitelma karttojen, maastomallien ja luonto- ja maisemaselvitysten avulla. Menetel-

mää on kokeiltu Turun Arolassa, jossa kartoitettiin yleiskaavaa varten pihojen toimivuus, monipuolisuus ja turvallisuus, mikroilmasto, pihaluonto, pihojen jatkeena oleva luonto ja puistot sekä lasten todennäköiset reitit ja paikat. (Turja 1999b; kuva 5.)

Lasten ympäristön suunnittelussa tulisi huomioida tyttöjen ja poikien erilaiset leikit ja niiden vaatimat tilan käyttötavat. Tilaa tulisi

löytyä molemmille. Karkeasti yleistäen poikia kiinnostaa motorinen toiminta, tyttöjen leikit liittyvät enemmän ystäviin ja eläimiin.

Pientaloalueella on yleensä lapsia miellyttävä mittakaava, mutta usein kaverit ja toiminta puuttuvat (Allas ym. 1992). Olemassa olevat tilat voivat jäädä vaille toimintaa, jos vapaaehtoisia aikuisia ei löydy.

KUVA 5. Lasten tapahtumapaikkojen ja niiden reitin luultava muodostuminen Arolan asuinalueella. (Turja 1999b)

Myös lasten tilojen, päiväkotien pihojen, puistojen ja ulkoilualueiden esteettömyys on tärkeää. Päiväkotirakentamisessa nämä tarpeet tulee jo nykyisin ottaa huomioon tontin valinnassa, suunnittelussa ja rakentamisessa (RT SH-20380 Päiväkodin toimitilojen suunnittelu). Leikkipaikoilla pyörätuolilla liikkuva lapsi yltää huonosti perinteiseen hiekkalaatikkoon, korotetussa hiekka-altaassa voivat rakennella kaikki (Verhe 1994). Liikuntaesteisten lasten mahdollisuus leikkiä ja liikkua yhdessä muiden lasten kanssa tukee heidän kehitystään ja vahvistaa kokemusta itsestä aktiivisena toimijana.

Lapset viettävät suuren osan ajastaan leikkialueilla, esimerkiksi päiväkotien lapset voivat käyttää samaa leikkialuetta jopa neljä tuntia päivässä. Leikkiympäristön tulisikin olla monipuolinen ja virikkeellinen kaikkina vuodenaikoina sekä kestää kulutusta (Merikalla 1999).

Lapset ja nuoret ovat oman asuinympäristönsä asiantuntijoita, he voivat myös osallistua suunnitteluun heille sopivilla menetelmillä (Horelli & Vepsä 1995; Kaaja & Kyttä 2001). Välillistä tietoa saa tarvittaessa myös lapsia kotona hoitavilta vanhemmilta, jotka tuntevat alueen lapsiin ja nuoriin liittyvät asiat paremmin kuin muut aikuiset asukkaat. He puhuvat siis paitsi omasta puolestaan, myös lasten ja nuorten puolesta.

Nuorten itsenäistymiseen kuuluu uusien ihmissuhteiden hankkiminen ja yhdessäolo muiden nuorten kanssa. Vaikka elämäntavassa korostuu erottautuminen muista ikäryhmistä, kontaktit perheen ulkopuolisiin aikuisiin ovat nuorille arvokkaita, ne tukevat sosiaalistumista ja kasvua. Nuoret toivovat asuinympäristöltään kohtaamispaikkoja ja harrastusmahdollisuuksia, sillä ystävistä suuri osa on yhä omalla alueella. Nuoren elinpiiri on jo laajentunut oman alueen ulkopuolelle. (Apajasalmi 1989).

Nuorten yhteistiloja ja toimintaa koskevia toiveita on tutkittu muun muassa kyselyillä ja ulkotilan käyttöä analysoimalla. Nuoret tapaavat toisiaan mieluiten nuorten paikoissa varsinkin talvisin ja toivovat nuorisotilojen aukioloa myös pitkän kesäloman aikana. Pelkkiä

nuoriso- ja liikuntatiloja ei pidetä riittävänä, niihin haluttaisiin myös toimintaa. Luonnonympäristöjä arvostetaan liikuntamahdollisuuksien, rauhoittumisen ja raittiin ilman vuoksi. (Ylinen 1995; Apajasalmi 1989).

Kirjallisuusreferaatteja

Allas, Anja, Liisa Horelli, Ritva-Liisa Kalliokoski & Kirsti Vepsä (1992). Lapsiystävälliseen elinympäristöön. Opaskirja kansalaisille, päättäjille ja suunnittelijoille. Ympäristöministeriö, Kaavoitus- ja rakennusosasto, Opas 5/1992. Helsinki. 63 s. Asuinympäristö muodostaa puitteet lasten ja nuorten kehitykselle. Lapset ja nuoret eivät tavallisesti pääse suunnittelemaan omaa elinympäristöään, mikä on myös ympäristön suunnittelun ja kehittämisen näkökulmasta haasteellista.

Opas kertoo lapsesta ympäristön käyttäjänä ja kokijana. Keskeisiä käsitteitä ovat muun muassa elinpiiri, asteittain laajeneva pihapiiri ja tukiverkosto. Tukiverkosto muodostuu virkistysalueista, niitä yhdistävistä väylistä sekä toiminnallisista ja sosiaalis-organisatorisista järjestelyistä. Leikittävyys ja käytettävyys, turvallisuus, inhimillinen mittakaava ja kaikkia tukeva palveluverkosto ovat tärkeitä.

Lapsiystävällisen ympäristön kehittäminen edellyttää moniäänistä suunnittelua, johon myös lapset ja nuoret pääsevät mukaan. Oppaassa esitetään suunnitteluperiaatteita ja tunnuslukuja, joita suunnittelussa tulee huomioida. Periaatteita havainnollistetaan kuvin.

Oppaassa on kysymyssarja lasten elinympäristön arviointia varten. Lopuksi arvioidaan Jyväskylän Kekkolan ja Vihannin Jutikkalan lapsikaavoja.

Jutikkala on 11 pientalon alue, jonka reitistö on suunniteltu lapsia ajatellen. Naapurustolla on mahdollisuus yhteistoimintaan, sillä alueen keskelle on jätetty tilaa, johon asukkaat voivat suunnitella ja rakentaa omanlaisensa kohtaamis- ja toimintapaikan lapsille ja aikuisille.

Apajasalmi, Hannele (1989). Kaupunki nuoren asuinympäristönä. Pro gradu -tutkielma, Sosiologian laitos, Helsingin yliopisto. 98 s. +liites.

Tutkimuksessa selvitettiin nuorten asuin ympäristön kokemista kahdella helsinkiläisellä asuinalueella, keskikaupungin tuntumassa Kalliossa ja Vuosaaressa. Tutkimukseen haastateltiin 92 14–16-vuotiasta nuorta, jotka pitivät myös päiväkirjaa tekemisistään. Tutkimuksen lähtökohdaksi oli olettamus, että toiminta on tärkeää yksilön ja ympäristön vuorovaikutuksessa.

Lähiyhteisöjen, etenkin oman perheen, merkitys nuoren kodin piiristä irtautumisessa ja kytkeytymisessä koko yhteiskuntaan on tärkeä. Perhekeskeisyys kuitenkin köyhdyttää lähiyhteisön sosiaalisia suhteita, eikä nuorilla tavallisesti ole monia aikuiskontakteja.

Lasten harrastukset ovat hyvin aluesidonnaisia. Iän myötä yleinen ja aluesidonnainen liikunnan harrastus vähenee, nuoret siirtyvät eriytyneempiin harrastuksiin, jolloin harrastusten saavutettavuus ja perheen käytössä olevat resurssit tulevat tärkeiksi. Kaupunkitilan käyttö muuttuu ja enemmistö nuorista tuntee olonsa kotoisaksi laajemmalla alueella kuin vain kotinsa lähellä.

Vain kolmasosa Kallion ja 40 % Vuosaaren nuorista oli sitä mieltä, että heillä oli tarpeeksi tapaamispaikkoja. Molempien kaupunginosien nuoret arvostivat luontoa, vuosaarelaiset nuoret eniten liikuntamahdollisuuksien, kalliolaiset rauhallisuuden ja raittiin ilman vuoksi. Luonnonympäristöä arvostettiin myös luontoon liittyvien toimintamahdollisuuksien ja esteettisten kokemusten vuoksi.

Syyksi mahdolliseen muuttohalukkuuteen nuoret ilmoittivat useimmiten nykyisen kodin ahtauden. Vuosaaressa muuttohalukkuuden aiheutti muiden lasten häiritsevä hälinä ja kavereiden puute. Kalliosta haluttiin muuttaa alueella olevien sotkijoiden ja häiritsijöiden vuoksi.

Asuin ympäristön puutteiksi ilmoitettiin yleisimmin liikunta- ja kokoontumistilojen vähäisyys, lisäksi kaivattiin tiloihin toimintaa, muun muassa uimahallia ja elokuvia. Noin 19 % Vuosaaren ja 49 % Kallion nuorista ilmoitti, ettei asuin ympäristössä ollut mitään puutteita.

Näillä kahdella alueella ei tutkimuksessa havaittu tekijöitä, jotka vaikuttaisivat erilaistavasti nuorten asuin ympäristön kokemiseen. Tärkeimpiä asuin ympäristön käyttöä ja kokemista selittäviä tekijöitä olivat kuuluminen tiettyyn ikäryhmään eli nuoriin, ikäryhmän koko ja kiinnittyminen kaupunki ympäristöön. Molempien alueiden nuoret viettivät valtaosan vapaa-ajastaan asuinalueellaan, vaikka kummallakin alueella oli vain vähän nuorille tarkoitettuja palveluja. Harrastukset olivat urheilupainotteisia, nuorten ja aikuisten yhteisiä harrastuksia oli vähän.

Horelli, Liisa & Kirsti Vepsä (1995). Ympäristön lapsipuolet. Itsenäisyyden juhluvuoden lastenrahaoston säätiö. Helsinki. 136 s.

Kirja on raportti Lapsen terve kasvu ympäristö - tutkimusprojektista. Aineisto on kerätty Helsingin Malminkartanossa, Keravan Killassa ja Jyväskylän Kerkkolassa. Tutkimuksen avulla pyrittiin selvittämään välittykö lasten ja nuorten arkielämän näyttämöiltä sivussa olemisen ja toissijaisuuden kokemuksia, miten lapsen ääni saadaan suunnitteluprosessissa kuuluviin ja minkälaista on lasten arki.

Suunnittelun kieli on vierasta useimmille aikuisille, lasten on mahdotonta hahmottaa sitä. Lasten kokemuksia ympäristöstä voidaan koota muilla menetelmillä. Tutkimuksessa on käytetty tiedon keräämiseen ympäristöanalyysiä, kehittämisseskustelua, ainekirjoitusta, tulevaisuuskuvien piirustusta, värianalyysiä ja pienoismallien suunnittelua.

Ympäristöanalyysissä lapsilta kysyttiin asuin ympäristönsä myönteisistä ja kielteisistä paikoista, jotka he osoittivat kartalta. Alueelle tehtiin myös retki. Kyselyyn vastanneet kymmenen 9–15-vuotiasta käyttivät pihapiiriä eri tavoin. Vain 9–13-vuotiaan tytöt leikkivät pihalla, 10-vuotiaat pojat pyöräilivät kauempana. Vanhemmat pojat olivat sisällä, koska ulkona ei voinut pelata. Lasten mukaan osa nuorista ryyppäsi pihalla ja kiusasi jengisiin kuulumattomia. Kerhotilaan pääsivät vain isot lapset.

Keravan Killassa kerättiin lasten ja nuorten näkemyksiä ympäristön kehittämisestä. Piirustuskilpailun aiheiksi asetettiin asuin ympä-

ristöön liittyviä aiheita 7–10-vuotiaille, jotka ilmaisivat värittämisen avulla paikkojen iloisuutta tai synkkyyttä kotiympäristössään. Analyysissä ilmeni, että kotitaloon ja omaan pihaan kohdistuivat kaikkein positiivisimmat tunteet, negatiivisimmat kouluun ja koulun pihaan.

Lasten kerronnan analyysissä lasten mielipiteet ja kokemukset asuinympäristöstä jaettiin teemoittain. Ensinnäkin ympäristö nähtiin voiman lähteenä, jolloin tärkeitä ovat alueella olevat kaverit, sukulaiset, tärkeät aikuiset; toiminnat, tilat, leikkipaikat; luonto ja eläimet, kauneus, väljä ja matala rakentaminen, leikki-, peli- ja urheiluvälineet; turvallisuus, palvelut, fantasiamaailma ja jännitys. Esille tuli myös oman asuinalueen imagon kohottaminen sekä asuinalueeseen kiintyminen.

Toisaalta ympäristö koettiin ahdistavaksi toimintojen, tilojen ja aikuisten puutteen vuoksi. Lapsia ahdistivat myös ympäristön epäsiisteys, koulun vanhanaikaisuus ja lasten toissijaisuus.

Lasten mielipiteet vaikuttamismahdollisuuksista vaihtelivat, osa ei uskonut vaikutusmahdollisuuksiin, toisten mielestä julkiset veetömmökset ja oma toiminta voivat vaikuttaa. Osa kannatti yhteistoimintaa aikuisten kanssa.

Kodin ja perheen kiinteyttä pidettiin tärkeänä. Niuhoittavia aikuisia karsastettiin. Tärkeimpiä ajanviettotapoja olivat kavereiden kanssa oleskelu, television katselu ja tietokoneella pelaaminen. Piirroksista ilmeni pihatoiminnan runsaus; ulkona pelataan, uidaan, kiipeillään.

Toimintamahdollisuuksia kaivattiin lisää kaikilla paikkakunnilla. Lapset haluavat liikkua, pelata, kiivetä, juosta, tehdä oikeita tehtäviä, kuten maalata taloa. Pojat olivat tyttöjä kiinnostuneempia motorisesta toiminnasta, seikkailusta ja jännityksestä. Tytöt pitivät poikia useammin ihmisistä, ystäväistä, kukista ja eläimistä. Nuoret osasivat kuvata hyvin tarvitsemiaan palveluja, joita olivat kokoontumis-, oleskelu- ja harrastuspaikat, kirjasto ja hyvät kulkuyhteydet.

Lasten lempipaikkoja olivat pihapiirit ja puistot, sekä metsiköt, joihin voi rakentaa majoja. Lapset arvostavat sekä lähiympäristön hoitettua että vapaata luontoa, aikuisten hoita-

mattomaksi kokemia pusikoita. Muita myönteisiä paikkoja ovat leikkipuisto, kioski, kirjasto, päiväkotit, nuorisotalo, pyörätiet, kulkuyhteydet ja metsä. Tärkeitä luontokohteita ovat erilaiset kasvit, pusikot, puronuoma, eläimet ja lemmikkieläimet. Lapset toivovat elinympäristöltään myös kauneutta, jonka useimmat mieltävät pienmittakaavaiseksi rakentamiseksi, pientaloiksi ja pieniksi kerrostaloiksi. Varhaisnuoret mainitsivat usein turvallisuuden olevan ympäristössä tärkeää.

Eryyisesti ne lapset, joilla ei ollut kodin ulkopuolisia harrastuksia, ilmoittivat toiminnan puuttumisen lähiympäristössään ongelmaksi. Lapset kokivat, että aikuiset eivät välitä heistä, koska aikuiset eivät vietä aikaansa pihalla. Lapsia pelottivat rikkominen ja sotkeminen, humalointi ja rähinöinti, puliukot ja isojen poikien kiusanteko. Ympäristön epäsiisteys häiritsi lapsia. Toissijaisuuden kokemukset ilmenivät kaipuuna kanssakäymiseen ja yhteisöllisyyteen sekä erityisesti omien vaikutusmahdollisuuksien epäilyinä.

Tutkimuksen mukaan lapset kykenivät tuottamaan tietoa oman elinpiirinsä rakenteesta ja sisällöstä sekä arvioimaan elinpiiriään. Tutkituilla alueilla lapsilla oli mahdollisuus laajentaa elinympäristöään, mutta elinympäristön syventämisessä oli puutteita. Lapset alkoivat jo 7-vuotiaina osoittaa merkkejä kyllästymisestä. Lapset olivat kuitenkin kiintyneitä omaan asuinpaikkaansa. Pihapiiri ja paikkakunta merkitsevät tällöin tuttuutta, jatkuvuutta ja suunnistamisen helppoutta.

Lasten tuottaman tiedon pohjalta tulkittiin, että lasten elinpiirin tukiverkosto koostuu ekologisista, fyysisistä, toiminnallisista, psykososiaalisista ja elämyksellisistä tekijöistä. Ekologisia tekijöitä ovat luonto, puhdas ilma, roskaamattomuus ja eläimet. Fyysisiä tekijöitä ovat matala ja väljä rakentaminen, alueella olevat pelipaikat ja kokoontumistilat, lapsiystävälliset liikenne- ja joutomaat. Toiminnallisiin tekijöihin kuuluvat harrastukset, työ ja osallistuminen mielekkäisiin rooleihin. Psykososiaaliset tekijät ovat yhteistoimintaa lasten, aikuisten, koulun ja virkamiesten välillä. Elämykselliset tekijät merkitsevät turvallisuutta, yhteisöllisyyttä, kauneutta ja eettisyyttä.

Lapsen ympäristösuhteeseen ja sen kehittymiseen liittyy oleellisesti käsite asteittain muuttuva elinpiiri. Vauva- ja pikkulapsi-iässä koti on tärkein fyysinen ympäristö. Leikki-iässä lapsi kohtaa ympäristön laajemmin, käyttäen silloin omaehtoisesti piha-aluetta noin 50 m alueella kotiovelta. Toimintasäde kasvaa vähitellen iän myötä. Pienimmät lapset leikkivät hiekka-, vesi- ja liikuntaleikkejä, hieman vanhemmat rooli-, seikkailu- ja sääntöleikkejä. Leikin tärkein paikka on piha. Koulunsa aloitaneetkin lapset leikkivät pihalla, mutta he kaipaavat joihinkin leikkeihinsä välineitä ja tilaa. Kaikenikäiset lapset leikkivät piilosta ja ajavat pyörällä. Alle esikouluikäisiä miellyttävät pallopelit ja muut pelit, jotka antavat mahdollisuuden ystävyysuhteiden muodostumiselle.

Lapsen elinpiiri muodostuu puuhia tarjoavista paikoista ja niitä yhdistävistä reiteistä. On tärkeää, että tapahtumapaikoista muodostuva verkosto on turvallinen seikkailuympäristö. Verkostoon kuuluvat viralliset aikuisten kohteet kuten kauppa ja leikkipuisto, mutta myös lasten epävirallisia paikkoja kuten jännittäviä piiloja tai tyhjä tontti.

Lapsen elinpiirin syventyminen tarkoittaa sitä, että lapsen on mahdollista löytää ympäristöstään mielekkäitä kiinnekohtia ja että ympäristön tekijät tukevat hänen siirtymistään seuraavaan kehitysvaiheeseen.

Lasten kanssa tehdyt suunnittelukokeilut ovat osoittaneet, että lapset ovat innostuneempia tekemisen prosessista kuin itse lopputuloksesta. Lasten ja aikuisten yhteistoimintaa rajoittaa lähinnä kieli ja lapsen ajattelun konkreettisuus. On huomattava, että aikuisten lapsikäisyys vaikuttaa lasten rooliin suunnitteluprosessissa.

Suomessa lapset ovat osallistuneet ympäristön suunnitteluun muun muassa Kekkonen asuinalueella Jyväskylässä, missä lasten toimintamahdollisuuksia yritettiin tukea liikkumisverkostolla. Kaavassa virkistysalueet alkavat pihapiiristä, korkeintaan 50 m kotiovelta, lähileikki paikalle on korkeintaan 150 m ja lähimetsään tai puistoon korkeintaan 500 m kotiovelta. Kaavan leikki paikkannormin mukaan piha-alueesta on varattava vähintään 10 m² sataa asuineliömetriä kohti lasten leikki paikoiksi tai

oleskelualueiksi. Kekkolassa leikki- ja oleskelupaikat toteutettiin miniminormin mukaan, eikä leikki tilaa ole arvioiden mukaan tarpeeksi.

Merikalla, Irene (1999). Kotipaikka Koffin puisto. Tutkimus pienten lasten osallistumisesta kaupunkimaisen lähiympäristönsä suunnitteluun. Diplomityö, Teknillinen korkeakoulu Arkkitehtiosasto.

Työssä on kehitetty ja arvioitu menetelmiä, joilla voidaan tukea lasten osallistumista fyysisen ympäristön suunnitteluprosessiin. Pyrkimyksenä on ollut löytää ne tavat, joilla pienetkin lapset kykenevät ilmaisemaan ammattisuunnittelijalle kokemuksiaan ja toiveitaan fyysisen ympäristön suhteen.

Tutkimuksessa testattiin 15 menetelmän soveltuvuutta esikouluikäisillä päiväkotilapsilla, jotka käyttävät päivittäin Koffin puistoa Helsingin Punavuorella. Eniten tietoa tuottavat analyttiset menetelmät olivat lasten ja havainnoitsijan kävelyretki sekä tarrakarttatehtävä. Ekspressiivisistä menetelmistä parhaita olivat leikki paikan pienoismallin rakentaminen ja suunnitelmakartan piirtäminen. Lasten keskuudessa suosituin, mutta tekijälle suuritöisin oli internetseikkailu.

Lapset käyttävät puistoa noin neljä tuntia päivässä, käyttö vaihtelee vuodenajan mukaan. Talvella lapset laskevat pääasiassa mäkeä, mutta toimintamahdollisuuksia ei juuri ole. Keväisin ja syksyisin lapset pelaavat uima-altaalla sähläyksiä tai palloa. Hiekkaleikki paikka on melko pieni isojen lasten rakenteluleikkeihin, lisäksi se on varjoista ja kylmä keväisin ja syksyisin. Lapset kiipeilevät parissa alueen puussa, isoilla pyöreillä kivillä ja leikkivälinevajan katolla. Kesällä lapset rakentelevat omia paikkoja telttasängyistä ja aurinkovarjoista ja leikkivät sireenipensaissa. Isot lapset uivat ja leikkivät vesileikkejä.

Alue on melko tilava, mutta pelialueilla ei ole valmiita rajoja tai maaleja, joita erityisesti pojat halusivat. Lapset kaipasivat myös kiipeilemiseen ja keinumiseen soveltuvia paikkoja. Lapset arvostivat vesiaiheita, puroja ja altaita, ja toivoivat niitä lisää. He arvostivat myös kaunista museorakennusta ja lampea, sekä sireenien ympäröimää allas- ja kenttäaluetta. Las-

ten mielipaikat sijoittuivat tasaisesti ympäri puistoa, allasalue oli lähes kaikkien suosikkipaikka. Kasvillisuudelta toivottiin monimuotoisuutta, marjapensaita, kukkia sekä kiipeilyn kestäviä puita.

Turja, Mari (1999b). Asuinalueen suunnittelu lapsen näkökulmasta. Arola, Hirvensalo, Turku. Toimivaa ja viihtyisää lähiympäristöä. Moniste. 47 s.

Turun kaupungin teettämässä suunnitelmassa kartoitetaan suunnitteilla olevan Arolan asuinalueen lähiympäristöä 1–12-vuotiaiden lasten näkökulmasta. Suunnittelun lähtökohtia esitellään aluetta koskevien kuvien avulla. Tarkastelun pohjana ovat alueen suunnittelun alustavat materiaalit, asemakaava, havainnepiirros asemakaavasta, osayleiskaavaa koskevat raportit ja lisäksi kenttätutkimus ja valokuvamateriaali.

Suunnittelussa on tärkeää alueen luonnonympäristön hyödyntäminen, minkä tulee näkyä pihojen sekä niiden ja ympäristön välisen yhteyden suunnittelussa. Sopivan rakentamisen väljyyden löytyminen on tärkeää.

Lisää kirjallisuutta

- Horelli, Liisa (1994). Lasten näköinen elinympäristö. Kokemuksia yhdyskuntasuunnittelun, ympäristökasvatuksen ja ehkäisevän sosiaalipolitiikan välisestä yhteistyöstä Kiteen Rantalalan ala-asteella. Ympäristöministeriö, Sosiaali- ja terveysministeriö. Ympäristöministeriö, Alueiden käytön osasto Tutkimusraportti 3/1994. Helsinki.
- Horelli, Liisa (1992). Lapset ympäristön tutkijoina. Menetelmäopas kasvattajille. Mannerheimin lastensuojeluliitto, Liisa Horelli. Helsinki. 86 s.
- Horelli, Liisa (1990). Kysymyksiä lasten ja nuorten todellisuuksista – huomista odotellessa. Helsinki: Terve kaupunki -projekti.
- Kyttä, Marketta ym. (1997). Aidattu lapsuus – lapsen vapaus liikkua ja toimia ympäristössä. Videotallenne, 19 min. Helsingin yliopiston tiedotus. Helsinki.
- Kyttä, Marketta & Mirkka Kaaja, toim. (2001). Vuorovaikutteisen suunnittelun ja ympäristön tutkimuksen metodipaketti. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja kehittämiskeskus YTK. Saatavilla internetissä osoitteessa: <http://hut.fi/Yksikot/YTK/koulutus/metodikortti/Metodit.html>
- Lasten ja nuorten mielikuvakartta: yhteenveto päiväkotien ja koulujen ympäristönäkemyksistä Mukkulassa talvella 1998 (1998). Lahden kaupunki, valvonta- ja ympäristökeskuksen julkaisusarja, sarja A 1/1998. 26 s.
- RT 89-10749 Ulkoleikkipaikat. Rakennustietosäätiö 2001.
- Sandberg, Kaarina (1995). Onnellisten nuorten Kerava: 13–18-vuotiaille keravalaisille tehty kysely. Helsingin yliopisto, sosiaalipsykologian laitos, pro gradu tutkielma. Helsinki. 54 s.
- Tamminen, Tuula (1998). Arkiympäristön merkitys lapsen psyykkiselle kehitykselle. Esitelmä Lapsen oikeus hyvään arkiympäristöön -seminaarissa 19.11.1998 Helsingissä.
- Turja, Mari (1999a). Julkiset tilat kaikkien käyttöön Kaarinan Hovirinnassa. Artikkelit Lähioutiset -lehti, heinäkuu 1999:26–27.

Aikuisten asuinympäristö

Aikuisten hyvä asuinympäristö tarjoaa mahdollisuuksia työntekoon, lepäämiseen, harrastamiseen ja sosiaalisiin kontakteihin. Etätöiden tekemistä ja pienimuotoista yritystoimintaa voidaan tukea järjestämällä toimistotilaa tai mahdollistamalla toimiston perustaminen asuintaloon.

Lapsiperheiden vanhemmat arvostavat ympäristöä lasten hoidon, kasvatuksen ja turvallisuuden näkökulmasta. Hyvällä asuinalueella on toimivat lastenhoitopalvelut, esikoulu, ala-aste ja pienten koululaisten iltapäivähoito. Lasten kannalta esteettömyys merkitsee turvallisten leikkialueiden ja niitä yhdistävien reittien verkostoa. Vanhemmat arvostavat ympäristön

rajojen helppoa ilmaisemista pienille tutkimusmatkailijoille: 'Korttelin ulkopuolelle ei saa mennä'.

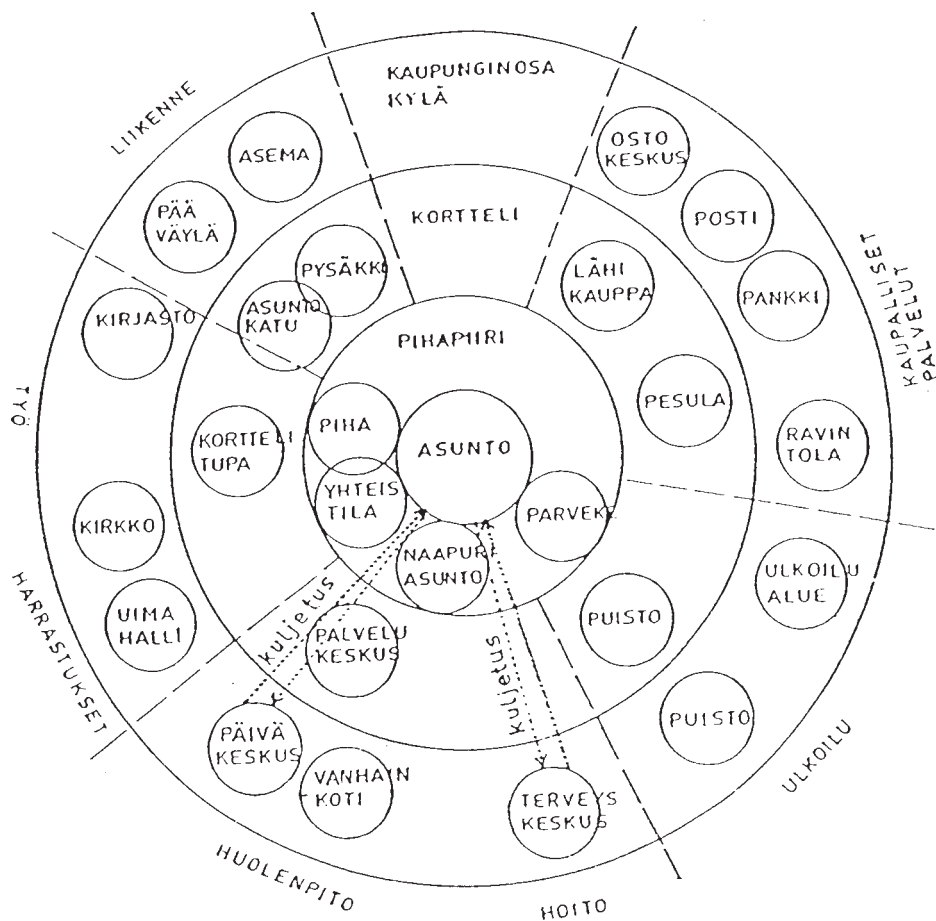
Vaikka aikuisten sosiaaliset kontaktit eivät ole sidottuja omaan asuinalueeseen, ne ovat tärkeitä viihtymisen ja arjen sujuvuuden kannalta – erityisesti naiset ovat nostaneet arjen sujuvuuden suunnittelua ohjaavana arvona esille. Muita naisten arvostamia ympäristön piirteitä ovat inhimillinen yhdyskuntarakenne, asumisen, rakentamisen ja yhdyskuntasuunnittelun ekologisuus, liikenneverkoston ja liikkumisen turvallisuus, asuinalueen käytettävyyden ja leikittävyyden sekä toimiva palvelujärjestelmä (Ahlfors-Friman 1993).

Vanhusten ja vammaisten asuinympäristö

Vanhusten ja vammaisten kannalta hyvä lähiympäristö tukee itsenäistä suoriutumista. Oman asunnon, pihapiirin ja korttelin esteettömyys ja turvallisuus mahdollistavat liikkumis- ja toimimisesteisten henkilöiden päivittäisten asioiden itsenäisen hoitamisen, kuntoa ylläpitävän liikunnan ja virkistytymisen (kuva 6.; Routio 1986). Liikkuminen saattaa edellyttää kuljetuspalvelujen käyttöä, avun tarpeeseen vaikuttaa se miten esteetön ympäristö on.

Kontaktit eri ikäisiin naapureihin ja muihin alueella asuviin ovat tärkeitä, etenkin jos liikkuminen on vaikeaa tai koti on vaikeasti saavutettavalla alueella. Yhteys muihin ihmisiin antaa vanhukselle mahdollisuuden myös välittää menneiden vuosikymmenten aikana kertynyttä tietoa, kulttuuriperintöämme. Sosiaalisten kontaktien ohella kaikilla tulee olla mahdollisuus yksityisyyteen.

KUVA 6. Vanhuksen elinpiirin tilallinen rakenne. (Routio 1986)

Lisää kirjallisuutta

Hietanen, Inkeri (1998). Kotona asuvien yli 65-vuotiaiden päivittäisen selviytymisen edellytykset. Päätöksenteko, asuinympäristö ja lähiyhteisön tuki. Oulun yliopisto, hoitotieteen ja terveyshallinnon laitos, lisensiaattityö.

Kopomaa, Timo (1990). Vanhuksen asumisentapa ja palveluverkosto: arvioiva tutkimus vanhusasukkaiden arki selviytymistä tukevasta asuinympäristöstä ja palvelu järjestelmästä. Helsingin yliopisto, sosiaalipolitiikka, lisensiaattityö. 119 s.+ liitt.

Kopomaa, Timo (1990). Vanhusten asuinympäristöjen kehittäminen. Vanhusten asuinympäristöjen kehittämistutkimus Vaake -projekti. Vanhustyön keskusliitto, Helsinki. 39 s.

Riku-reitit (1997). Hankeselostus. Julkaisematon moniste. Stakes, Kangasalan kunta.

Räty, Sinikka (1995). Ympäristösuhde ikääntyvien asumisessa. Tampereen yliopisto, aluetieteen laitos, pro gradu -työ.

Sosiaali- ja terveysministeriö (1998). Ikäihmisten tapaturmat ja asuinympäristö. Selvityksiä 1998:1. Edita.

Katso myös luku Eroon esteistä, s. 38.

Lähipalvelut

Lähipalveluja ovat kaikki alueella olevat, asukkaita tukevat palvelut riippumatta siitä kuka ne järjestää. Kunta on keskeinen lähipalvelujen järjestäjä, sen palvelut kuuluvat monen hallintosektorin, tavallisimmin sosiaali-, terveys-, sivistys- sekä teknisen sektorin alaan. Asuinalueelta tavallisimmin löytyviä sosiaalipalveluja ovat päivähoito, iltapäivähoito ja kotipalvelu, teknisen sektorin palveluja ovat tiet ja kadut, puistot ja ulkoilualueet, kevyen liikenteen väylät, bussipysäkit sekä näiltä alueilta löytyvät rakenteet kuten penkit. Näitä palveluja löytyy lähes kaikilta asuinalueilta, yleisiä ovat myös peruskoulut, liikuntatilat, kirjasto, posti, julkinen liikenne, elintarvikekioski tai kauppa. Jo näiden palvelujen järjestämisen yhteisvaikutuksia kannattaa pohtia eri hallinnonalojen kesken. Tulevia asuinalueella tarvittavia palveluja on syytä pohtia jo aluetta suunniteltaessa.

Alueella suurimman osan ajastaan olevat asukkaat, lapset, nuoret, kotiäidit ja vanhukset ovat hyvin riippuvaisia asuinalueen palveluista. Kaikki autottomat taloudet ovat riippuvaisia julkisesta liikenteestä. Yli kilometrin kävelymatka kauppaan on asukkaille liian pitkä – silloin ilman autoa tai julkista liikennettä päivittäinen asioiminen on vaikeaa. Rakennetun ympäristön ongelmia voidaan paikata esimerkiksi kotipalvelun avulla, mutta tämä on kallista.

Kauppaan ja linja-autopysäkillä johtavien kevyen liikenteen väylien tulisi olla lyhyitä ja loivia, pitkien reittien varrelta tulisi löytyä levähdyspaikkoja. Tämä mahdollistaa monen vanhuksen itsenäisen suoriutumisen kauppa-

matkasta ja pitää samalla kuntoa yllä, on sosiaalista toimintaa ja tärkeää omanarvontunolle. Monelle vanhukselle kahden kilometrin kauppamatka on liian pitkä. Penkkejä tai muita levähdyspaikkoja olisi hyvä olla jopa 200 metrin välein.

Tiloja mitoitettaessa kannattaa pyrkiä enakoimaan tulevaisuuden tarpeita esimerkiksi väestörakenteen perusteella. Vanhusväestön osuus ja määrä kasvavat tulevina vuosikymmeninä, pienillä paikkakunnilla vanhusten osuus voi lisäksi kasvaa eläkeikäisten paluumuuton ansioista (Ojankoski 1998). Tilojen käyttötarkoitus ja määrä saattavat myös muuttua, uusimmat tarpeet ovat liittyneet esikoulujen ja koululaisten iltapäivähoidon järjestämiseen.

Asuinalueen tyyppi ja asukasmäärä määrittävät pitkälti kaupallisten palvelujen saavutettavuuden – pientaloalueella palveluja on yleensä vähän. Silloin palvelujen saavutettavuus edellyttää vähintään julkista liikennettä.

Tiloiltaan joustavan monipalvelukeskusten rakentaminen on halvempaa kuin kaikkien palvelujen rakentaminen erillisiksi. Esimerkiksi kahvio voi toimia vanhusten ruokapalvelun tilana, asukaskahvilana ja juhlien tarjoilutilana. Kiinteistöjen ja yhteiskäytössä olevien tilojen kiinteistöhuollossa tulee pohtia mahdollisuuksia sosiaaliseen isännöintiin, esimerkiksi sitä, voiko kiinteistöhuollon organisaatio huolehtia vuokratalon, yhteistilojen ja elämäntalon huollosta, vanhusten ruokahuollosta ja pienistä kodin huoltotöistä (Saarenheimo 1998).

Eroon esteistä

Esteetön asunto ja asuinalue

Esteettömyydellä tarkoitetaan tilan saavutettavuutta ja sen liikkumis- ja toimimisesteettömyyttä. Rakennuksen esteettömällä saavutettavuudella tarkoitetaan sitä, että rakennukseen johtava kulkuväylä on liikkumis-, toimimis- ja suunnistautumisesteiselle henkilölle esteetön sekä hyvin hahmotettava ja havaittava. Liikkumis- ja toimimisesteettömässä rakennuksessa on portaaton kulkuväylä ja kulku eri kerrosten välillä on järjestetty esimerkiksi hissillä, lisäksi tiloissa on liikkumisesteisille soveltuvia wc- ja peseytymistiloja, havainnointia, suunnistautumista ja toimimista tukevia opasteita, havainto- ja varoitusmerkintöjä sekä viestintäjärjestelmiä. Kuulovammaisten ja huonokuuloisten ongelmana ovat yleensä tilojen huono akustiikka, äänenvahvistuksen ja induktiosilmukoiden puuttuminen. Esteettömyys helpottaa myös lasten, lastenvaunujen tai suurten kantamusten kanssa kulkevien toimimista. (Esteetön rakennus ja ympäristö 1998:6; RT 09-10720; Havas & Nissinen 1994).

Esteettömän asunnon rakentamisen kolme keskeisintä vaatimusta liittyvät sisäänkäyntiin, asuintilojen sijoittamiseen yhteen tasoon ja kulkureittien leveyteen. Pääsisäänkäynnin edessä ei saa olla askelmia, portaita ja jyrkkiä rinteitä. Asumisen päätoiminnot (keittiö, olohuone, kylpyhuone/wc, yksi makuuhuone, kulkuyhteys terassille tai parvekkeelle) tulee sijoittaa asunnon sisääntulotasoon. Sisääntulotason ovien, käytävien ja läpikulkutilojen tulee olla riittävän leveitä pyörätuolille. Myös hisseille on kokosuositukset, hissini tulisi olla riittävän suuri sähköpyörätuolille ja saattajalle, kävelytukea käyttävälle henkilölle tai lastenvaunuille ja saattajalle sekä mielellään myös parikuljetukselle. Asunnon kaikissa huoneissa tulee olla tilaa pyörätuolin kääntymiseen. Kääntymisympyrän halkaisijaksi sisätiloissa suositellaan noin 130–

150 cm käsikäyttöiselle pyörätuolille. (RT 09-10692 Esteetön liikkumis- ja toimimisympäristö; Christophersen & Lange 1994:60, ks. Levón 1994). Asumista voidaan helpottaa erilaisilla teknisillä apuvälineillä, joista osa voidaan asentaa rakennusvaiheessa, osa räätälöidään asukkaan henkilökohtaisten tarpeiden mukaan.

Asunnossa tarvitaan tilaa paitsi liikkumiseen myös apuvälineille ja tavallisille kalusteille. Pyörätuolista toiseen siirtymisen tulee olla tilojen puolesta mahdollista ilman ulkopuolista apua, mutta myös avustavalle henkilölle tulisi olla tilaa. Ulkokäyttöön tarkoitettujen pyörätuolien säilytys ja liikkuminen vievät enemmän tilaa kuin sisäkäyttöön tarkoitettujen. Pyörätuolia tulee voida pestä, sähköpyörätuolien akkuja tulisi voida ladata irrottamatta akkuja tuolista. Näitä huolto- ja säilytystiloja voidaan muissa talouksissa käyttää esimerkiksi urheiluvälineiden säilyttämiseen.

Asunnon esteettömyys edellyttää tavanomaista suurempaa asuinpinta-alaa. Kustannuksia tulee tarkastella pidemmällä tähtäyksellä ja ottaa huomioon esteettömyyden tuomat säästöt. Erityisesti hissien aiheuttamien kustannusten ja laadun vertailussa tulee huomata, että jälkikäteen asennetulla hissillä ei saavuteta yhtä hyvää laatua kuin alun perin hissillä varustetussa rakennuksessa (Sipiläinen ym. 2001). Rakennussuunnittelussa tulee muistaa, että esteettömiä asuntoja tarvitsevat yhtä lailla yhden hengen taloudet kuin lapsiperheetkin.

Esteettömyys lisää ympäristön turvallisuutta ja ehkäisee tapaturmia. Noin 6 % kaikista tapaturmista on vanhusten porrastapaturmia. Turvallisuutta voidaan parantaa paitsi hisseillä myös porraskaiteilla ja käsijohteilla. Kotona ja asuinalueella tapahtuvia tapaturmia voidaan ehkäistä hyvällä suunnittelulla. (ks. Levón 1998:63–71). Pelkkä esteetön asunto ei

riitä, koko asuin ympäristön tulee olla esteetön. Eri toimintojen ja tilojen minimimitoitukset ovat tärkeitä, mutta mittojen noudattamisen ohella tarvitaan myös hyvää suunnittelua.

Asuin ympäristössä esteettömyys merkitsee asunnon, yhteis-, palvelu- ja ulkotilojen sekä niitä yhdistävien liikenneväylien helppokulkuisuutta. Asuntojen ja palvelutilojen kulkuyhteydeksi suositellaan sisäyhteyttä (Åkerblom 1990a). Tavoitteena on esteettömän kokonaisuuden rakentaminen.

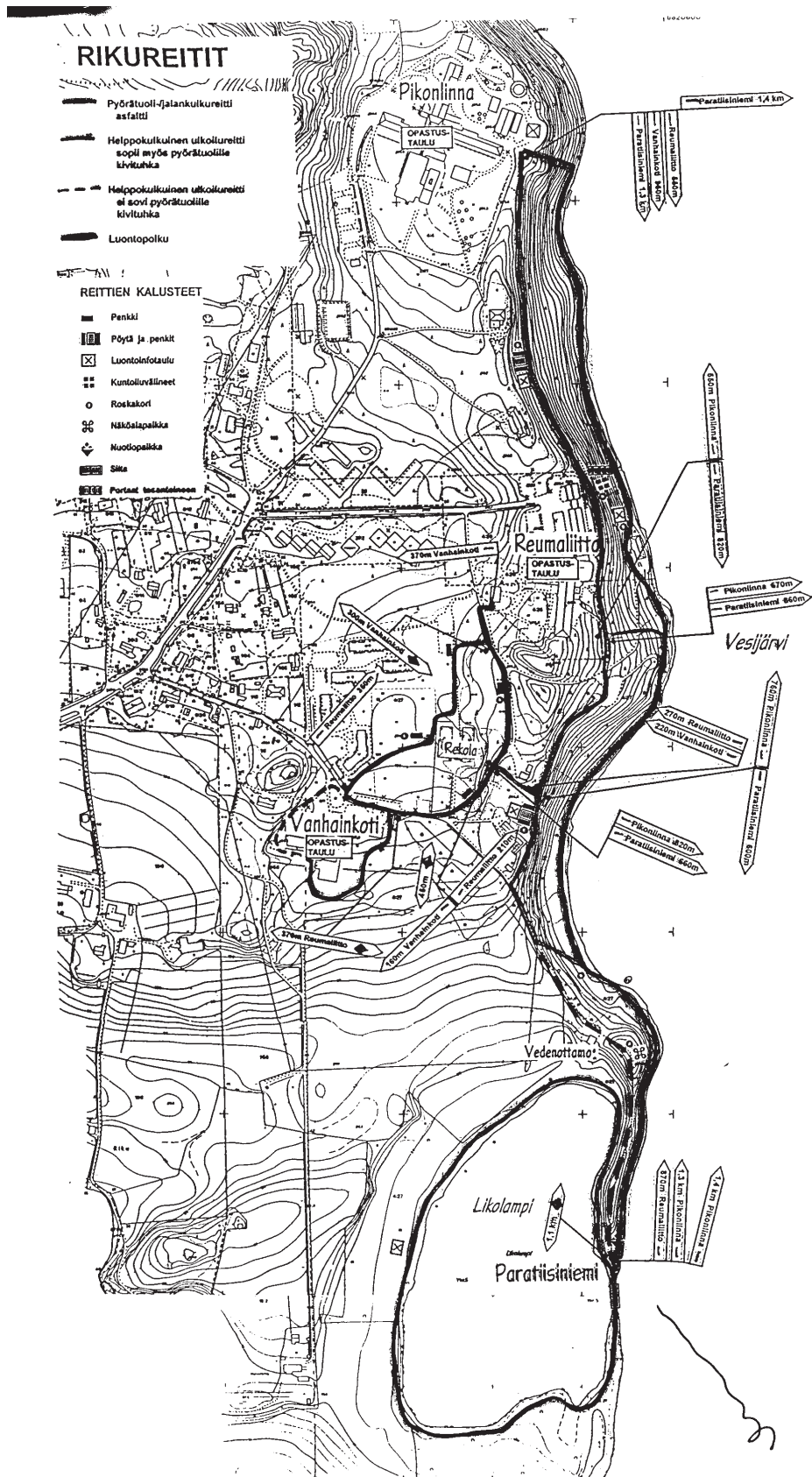
Erityistä huomiota tulisi kiinnittää asuinrakennusten maastoon sijoittamiseen. Rinteeseen sijoitettavan asunnon sisäänkäynti on usein edullisinta sijoittaa ylärinteen puolelle (Levón 1994; Könkkölä 1996). Nykyinen pientalokanta soveltuu huonosti liikuntaesteisten käyttöön. Pientalorakentajia olisi mahdollista ohjata tai velvoittaa suunnittelemaan ja rakentamaan esteetöntä asuin ympäristöä. Mikäli esteettömyys on määrätty kaavassa, rakennusvalvonta voi huolehtia esteettömyyden toteuttamisesta. Kun kunta omistaa kaavoitetun alueen, esteettömyys voidaan kirjata tontin luovutusehtoihin.

Esteettömyyteen tulee pyrkiä myös piha- ja virkistysalueiden ja liikennereittien rakentamisessa. Kävelytukea tai pyörätuolia käyttävän henkilön kuljettava reitti on mahdollista rakentaa yhtä lailla metsään kuin uimarannallekin. Tämä edellyttää reittien sijoittamista maaston-

muotojen kannalta helppoihin paikkoihin. Rantoja rakennettaessa tulee pohtia miten apuvälineitä, kävelykeppiä, -tukea tai pyörätuolia käyttävät menevät uimaan, laiturille, pukukoppiin tai wc-tiloihin. (Verhe 1994, Vuorela-Wiik ym. 1996:49, Riku-reitit 1997.)

Suomessa esteetön rakentaminen on ollut tavoitteena esimerkiksi Joensuun yleiskaavassa. Joensuun Marjalassa kiinnitettiin erityistä huomiota ympäristön orientoitavuuteen, opasteissa on lasten liikkumista helpottavia symboleja ja näkövammaisia varten tunnusteltavat symbolit (Vuorela-Wiik ym. 1996, Manninen 2000). Esteettömyys on ollut tavoitteena myös lähiöuudistuksessa muun muassa Keraavan Killassa. (Kari-Pasonen & Tammilehto 1999.)

Onnistuminen esteettömän kokonaisuuden rakentamisessa edellyttää sitä, että tavoitteet on sisäistetty kaikilla suunnittelun ja rakentamisen tasoilla. Tavoitteiden toteutumista tulee seurata jo rakennusaikana ja arvioida myös jälkikäteen, mikä on arvokasta tietoa sekä uusien alueiden että perusrakennusten suunnittelussa. Asuntojen ja lähiympäristön kunnossapito on yksi osa kokonaisuutta, jonka toimivuus tulee ottaa mukaan arviointiin. Tulevaa rakentamista varten tulisi luoda aluetta koskevat jatkorakentamisohjeet, joista esteettömyyden periaatteet käyvät selville. (Vuorela-Wiik ym. 1996.)

KUVA 7. Helppokuulaiseen maastoon sijoitetun ulkoilureitin suunnitelma Kangasalla. (Riku-reitit 1997)

Linkki

Asumuksen esteettömyyden arviointitietokanta suunnittelijoille. Tietoa eri kohteiden ja eri tavoin liikkumis- ja toimimisesteisten tarpeista, SOTERA, Teknillinen korkeakoulu.
www.hut.fi/Yksikot/SOTERA/

Kirjallisuusreferaatteja

Esteetön rakennus ja ympäristö – kaikille soveltuva liikkumis- ja toimimisympäristö. Suunnitteluopas 1998. Rakennustieto. Helsinki. 78 s.

Oppaan on laatinut ympäristöministeriön asunto- ja rakennusosaston toimeksiannosta Rakennustietosäätiö. Tiedot, mitoitusohjeet ja piirrookset on koottu eri lähteistä myös kansainvälisiä julkaisuja käyttäen. Opas on tarkoitettu kaikkeen julkiseen ja yksityiseen rakentamiseen suunnittelijoiden, rakennuttajien, rakentajien ja päättäjien käyttöön. Opas on yksityiskohtainen apuväline kohderyhmälleen. Oppaassa määritellään esteettömään rakentamiseen liittyvät käsitteet ja perusteet. Saavutettavuuden, turvallisuuden, havaittavuuden, valoisuuden, valaistuksen tilantarpeen sekä mitoituksen merkitys selvitetään esimerkein ja kuvin.

Opas käsittelee kulkuväylien, autopaikkojen, luiskien ja portaiden, hissien ja tasonvaihtojärjestelmien, sisäänkäyntien ja tuulikaappien, ovien ja kynnysten kokonaisuutta. Kulkuväylien leveydestä, korkeudesta, pinnasta sekä pinnan informatiivisuudesta, kulkuväylän reunasta, hahmotettavuudesta ja valaistuksesta annetaan suosituksia.

Rakennusmääräyskokoelman F1 mukaan tilojen, niiden kiinteän kalustuksen, varusteiden ja laitteiden tulee olla myös liikkumis- ja toimimisesteisten käyttöön soveltuvia. Oppaassa käsitellään peseytymis- ja wc-tilojen, sauna- ja uima-allastilojen, kokoontumis- majoitus-, asuin-, yhteis- ja ulkotilojen suunnittelua lii-kuntaesteisten kannalta.

Opas käsittelee myös sisäpintoja. Niiden tulee olla pintarakenteiltaan, verhoilultaan ja pintakäsittelyltään kestäviä, puhdistettavia, mahdollisimman vähäpäästöisiä ja allergiaa aiheuttavien materiaalien käyttöä tulee välttää.

Myös muut pintojen ominaisuudet, esimerkiksi niiden hahmotettavuus ja kaltevuus, ovat tärkeitä.

Kalusteiden ja varusteiden suunnittelussa ja valinnassa tulee huomioida kaikki käyttäjäryhmät. Sekä seisovien että pyörätuolissa istuvien tulee voida käyttää kalusteita. Kohteiden tulee olla hyvin valaistuja ja opastetekstien suurikokoisia ja selvästi luettavia. Yksityiskohtaisissa tulee noudattaa yhdenmukaista järjestelmää, varusteiden muotoilun ja käytön tulee olla yksinkertaista ja heikkokätiset tulee huomioida. Teräviä kulmia, ulokkeita ja helposti irtoavia tai särkyviä osia tulee välttää. Tietoa löytyy myös ovien avaus- ja säätölaitteista sekä erilaisten kalusteiden, yksityiskohtien ja valaistuksen suunnittelusta.

Havas, Hannu & Marja Nissinen (1994). Kuinka kuulovammaiset otetaan huomioon julkisessa rakentamisessa. Selvitys. Kuulonhuoltoliitto. 22+liites.

Ympäristöministeriön rahoittamassa selvityksessä käsitellään meluntorjuntaa ja kuuntelutiloitusolosuhteita. Selvityksessä on kartoitettu julkisen rakentamisen osapuolten tietoa ja asenteita, tutkittu miten huonokuuloisten tarpeet otetaan julkisessa rakentamisessa huomioon ja kuinka asiaa tulisi kehittää. Lisäksi on tutkittu mitä ratkaisuja käytetään ja kuka on ensisijaisesti vastuussa huonokuuloisten tarpeiden huomioimisesta.

Noin 300 000 suomalaista kärsii sellaisesta kuulovammasta tai huonokuuloisuudesta, joka vaatii erityistä huomiota. Kuulolaitetta käyttäviä henkilöitä on noin 170 000. Huono kuulo vaikeuttaa osallistumista sosiaaliseen toimintaan ja palvelujen saaminen on vaikeaa.

Kuulovammaisille ja huonokuuloisille ongelmia aiheuttaa tilojen huono akustiikka, se että tiloista puuttuu induktiojärjestelmät, palvelupisteistä puuttuvat induktiosilmukat sekä visuaalisten informaatiojärjestelmien puuttuminen. Induktiojärjestelmistä on hyötyä vain kuulolaitetta käyttäville, hyvä akustointi ja sähköiset äänenvahvistusjärjestelmät ovat tarpeen kaikille huonokuuloisille.

Ensisijaisesti tulisi pyrkiä varustamaan koko tila kansainvälisen suositusnormin

(IEC118-4) mukaisella induktiojärjestelmällä, erityisesti tiloissa, joissa on kiinteästi asennettu sähköinen äänijärjestelmä. Näitä tiloja ovat lähinnä oikeussalit, auditoriot, kirjastojen musiikkiosastot, kirkot ja seurakuntasalit, kokouksilat, palvelutalot, oppilaitosten luentosalit, valtuusto-, konsertti- ja kongressisalit, teatterit ja elokuvateatterit. Jos induktiojärjestelmää ei tehdä rakennusvaiheessa, tulisi asentaa ainakin silmukajohto tulevia tarpeita varten.

Johtopäätöksenä todetaan, että rakennuttajien, suunnittelijoiden ja viranomaisten keskuudessa on epätietoisuutta, kenen vastuulla kuulovammaisten huomioiminen suunnittelussa kuuluu.

Lisätietoa on saatavilla muun muassa Kuulonhuoltoliiton tutkimuksista, rakentamismääräyskokoelman osasta F1- ja RT- ja ST –korkeista:

- RT TL-40065 Suunnitteluohjeita, liikunta ja toimintaesteiset
- RT 09-10379 Perustietoa liikunta- ja toimintaesteistä
- RT 93-10534 Vanhusten palvelutalot ja asunnot
- ST 21.31 Perustietoa vammaiset huomiointivastuusta sähköasennusten suunnittelusta
- ST 631.10 Yleinen äänentoistojärjestelmä, tekninen suunnitteluohje.

Könkkölä, Maija (1988). Asunto vammaiselle. Suunnitteluohjeet. Invalidiliitto, Vammaisten yhdyskuntasuunnittelupalvelu. 76 s.

Julkaisu perustuu Vammaisten yhdyskuntasuunnittelupalvelun ympäristöministeriölle tekemiin selvityksiin, jotka käsittelivät liikuntaesteisille soveltuvia asumisratkaisuja. Julkaisu on tarkoitettu arkkitehdeille, asunnonrakentajille ja sekä muille asiasta kiinnostuneille. Kirjassa olevia mitoitusohjeita valotetaan esimerkein. Aihepiiriä lähestytään rakennustyyppin mukaan. Lisäksi käsitellään yhteisten tilojen ja tontin tilajärjestelyjen vaatimuksia sekä monipuolisesti kodin sisäisten tilojen järjestelyvaihtoehtoja.

Ohjeet käsittelevät sisäänkäyntiä ja siihen liittyviä tiloja, muun muassa portaita, hissien ja vammaishissin suunnittelua.

Sisäisillä kulkuväylillä kääntymisympyrän halkaisijan tulisi olla vähintään 1,3 m pienellä pyörätuolilla, 1,5 m pidetään suositeltavana. Ovien vapaan aukon leveyden tulee olla sisällä vähintään 80 cm, ulko-ovessa 90 cm leveitä. Ovien ohella käsitellään lyhyesti kynnysten suunnittelua sekä pyörätuoli(e)n säilytystiloja.

Rakenteita ja varusteita koskevissa ohjeissa käsitellään materiaalien, ikkunoiden, lämpöpattereiden, helojen, vetimien, painikkeiden, sähköasennusten ja kalusteiden ominaisuuksia. Ohjeita löytyy myös värien ja valaistuksen suunnitteluun.

Keittiösuunnittelu pohjautuu yleiseen keittiösuunnitteluun, jossa keskeistä on liikkumisen ja tavaroiden siirtelyn helppous. Työpiteiden ja ruokapöydän tulee sijaita lähellä. Erilaisissa keittiötyypeissä on liikuntaesteisten kannalta eroja, kirjoittaja suosittelee L-mallista keittiötä käytetään esimerkkinä hyvästä keittiösuunnittelusta.

Ruokailutilan ja keittiön työ- ja säilytystilojen suunnittelussa on erityisesti huomattava tuolin mahtuminen pöytätaajien alle eli polvitilan tarve, sekä pyörätuolissa istuvan henkilön ulottuvuudet. Säilytystilaa voi olla vain rajallisella korkeudella, joten keittiön tulee olla normaalimitoituksia suurempi. Tasojen korkeutta tulisi voida säätää ja uunin sijoituskorkeus valita sen mukaan onko asukas pyörätuolissa istuva vai kävelevä. Lisäksi esitellään erilaisia kaappijärjestelyjä.

Keskeisenä pidetään asunnon pohjaratkaisua, jonka tulee olla riittävän tilava, selkeä ja joustava, neliömäinen huoneta on yleisesti parempi kuin pitkänomainen.

Könkkölä, Maija (1996). Liikkumisesteetön pientalo. Rakennusvalvonta 1996:2:16–17.

Suurin osa suomalaisista pientaloista ei täytä esteettömyyden vaatimuksia, ongelmana ovat yleensä tasoerot, korkeat kynnykset, kapeat ovet ja ahtaat käytävät ja hygieniatilat. Yhdessä tasossa oleva asunto on paras lähtökohta rakentamiselle, mutta myös tontti ja rakennuspaikka tulee valita harkiten, pihajärjestelyt ja pysäköinti sekä asuintila suunnitella huolella.

Talo on helpointa sijoittaa suhteellisen tasaiselle tontille. Näin piha saadaan toimivaksi.

Pihan kulkuväylien tulee olla pinnaltaan tasaisia, kovia ja luistamattomia, ja vähintään 1,8 m leveitä. Väylän enimmäiskaltevuus on 1:20, sopivia pintamateriaaleja ovat asfaltti, betoni, kivituhka ja tasaiset laatat, joiden saumojen leveys on korkeintaan 5 mm. Pysäköinnin tulisi tapahtua katoksessa tai autotallissa, ja asunnon ja pysäköintitilan välisen kulkureitin tulisi olla katettu ja esteetön. Pysäköintipaikan tulee olla ainakin 3,6 m leveä.

Sisäänkäynnin edessä tulisi olla tasanne, jossa myös pyörätuolissa istuvalla on oven avaamiseen riittävästi tilaa. Kulku tasanteelle tulee olla riittävän loiva, esimerkiksi luiskaa pitkin. Tasanne ja luiska tulee joko kattaa tai lämmitellä. Tuulikaapin tulee olla väljä, sen yhteydessä on hyvä olla pesueteinen ja pyörätuolivarasto. Eteisessä, kuten myös tuulikaapissa, tulee olla tilaa kääntymiseen pyörätuolilla ja tilaa vaatteiden ripustamiselle.

Oleskelutiloihin ja keittiöön tulee jäädä tilaa pyörätuolilla liikkumiselle. Ikkunoiden avaaminen ja sähköpistokkeiden käyttö tulee olla mahdollista pyörätuolista. Terrassin tai parvekkeen ja asuintilojen välillä ei saa olla taseroa.

Keittiön tulee olla riittävän tilava, jotta kalusteet voidaan sijoittaa pyörätuolissa istuvan henkilön ulottuville. Keittiön suositellaan L-kirjaimen muotoista kalusteiden sijoitusta.

Makuuhuone on mitoitettava riittävän väljäksi, vuoteesta tulisi nähdä ovele ja ulos ikkunasta. Makuuhuoneen välittömään läheisyyteen sijoitetaan hygieniatala ja avustavan henkilön huone.

Myös hygieniatilat mitoitetaan riittävän väljäksi. Katto- ja seinärakenteiden on kestävä tukitankojen, trapetsin ja ulos vedetyn pesualtaan aiheuttama rasitus. Kalusteet sijoitetaan siten, että pääsy wc-istuimelle onnistuu helposti monesta eri suunnasta. Suihku on parempi kuin amme. Pintamateriaalien tulee olla helposti puhdistettavia, eikä lattia saa olla liukas. Lattian kaltevuus saa olla enintään 2 %,

eikä luiskia pidä käyttää. Löylyhuoneen voi järjestää siten, että laudetasolle pääsee suoraan pesuhuoneesta, vaihtoehtoisesti voidaan asentaa laudehissi.

Säilytystilat sijoitetaan samaan tasoon asuintilojen kanssa. Tilaa on oltava riittävästi muun muassa tilaa vievien apuvälineiden säilytykseen. Muiden tilojen kohdalla noudatetaan samoja ohjeita.

Verhe, Irma (1994). Esteettä luontoon liikkumaan, ulko- ja luontoliikuntapaikkojen soveltuminen liikkumisesteisille. Suomen invalidien urheiluliitto. Helsinki. 251 s.

Liikuntalaki edellyttää järjestämään liikkumisesteisille tasaveroiset mahdollisuudet liikuntaharrastuksiin. Tämä edellyttää erityisryhmätuntevia ohjaajia, esteettömiä liikkumisympäristöjä ja sovellettuja liikuntamuotoja. Opas käsittelee liikuntaesteisille soveltuvien ulkoliikuntapaikkojen, teiden, autopaikkojen, polkujen, huoltotilojen, lähireittien ja levähdyspaikkojen suunnittelua. Teos käsittelee myös pyörätuolissa istuvan henkilön ulottuvuuksia ja erilaisten pyörätuolien tarvitsemää tilaa ja liikkumisen edellytyksiä.

Keskeistä ulkoilualueiden rakentamisessa on polkujen rakentaminen liikkumisesteisille sopivaksi sekä reittien soveltuvuudesta tiedottaminen. Suunnistamista helpottavien ulko-opasteiden tulee olla selkeitä, erottuvia ja myös pistekirjoituksella kirjoitettuja. Ulkona liikkuminen edellyttää paikkojen saavutettavuutta ja kulkuväylien tarkoituksenmukaisuutta. Suunnittelua opastetaan selkeiden kuvien ja mittojen avulla.

Taajamien ulkoilureitit on tarkoituksenmukaista suunnitella vaikeusasteeltaan eritasoisiksi kevyen liikenteen reiteiksi ja kuntoreitiksi. Myös muut ulkoilureitit ja niitä tukevat palvelutilat voidaan rakentaa liikkumisesteisille sopiviksi. Oppaassa on esimerkkejä toteutetuista hankkeista ja ohjeet muun muassa esteettömän laiturin suunnittelussa.

Lisää kirjallisuutta

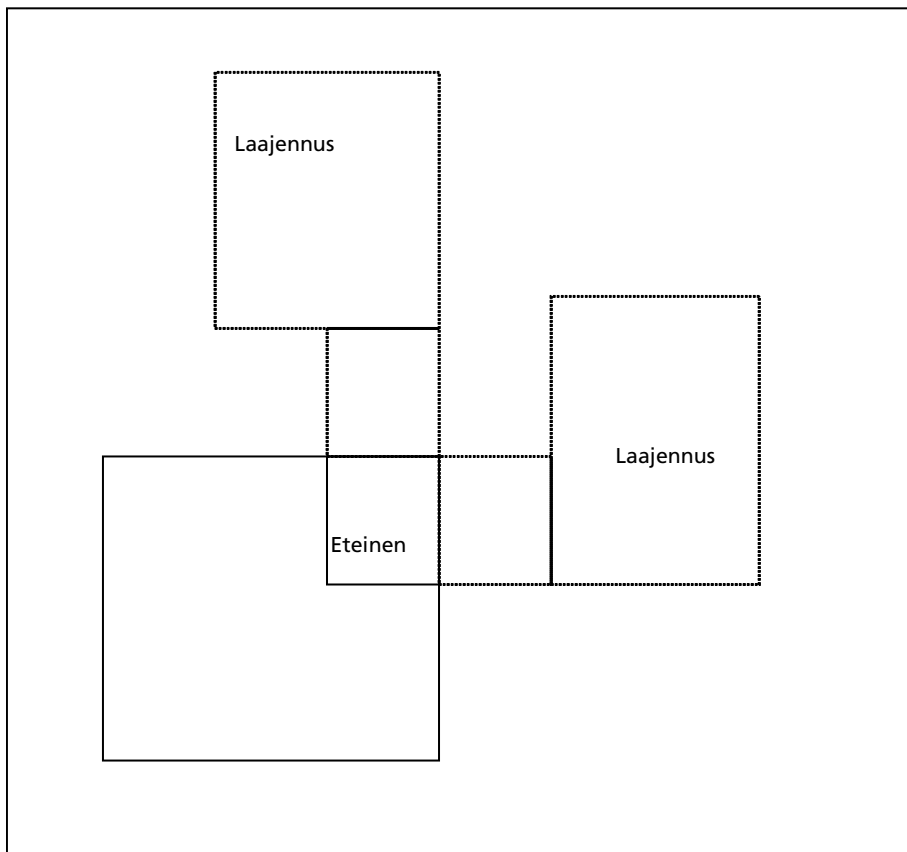
- Esteettömät liikuntatilat (1997). Opetusministeriön liikuntapaikkajulkaisusarja. Rakennustieto.
- Esteetön rakennus ja ympäristö: Kaikille sopiva liikkumis- ja toimintaympäristö. Suunniteluopas (1998). Rakennustieto. 78 s.
- Hissiopas [ ]. Hissi vanhaan kerrostaloon. Hankkeen suunnittelu- ja toteutusopas. Ympäristöministeriö. Edita.
- Joukkoliikenteen palvelutaso iäkkäiden ja liikkumisesteisten henkilöiden kannalta (2000). Nykytilan kartoitus. Liikenneministeriön julkaisuja 10/2000.
- Könkkölä, Maija (1997). Ongelma vai haaste?: julkisten rakennusten liikkumisesteiden poistaminen. Invalidiliitto, Vammaisten yhdyskuntasuunnittelupalvelu. Helsinki.
- Könkkölä, Maija (2000). Liikkumisesteetön saana. Invalidiliitto, Vammaisten yhdyskuntasuunnittelupalvelu. Helsinki.
- Könkkölä, Maija (2003). Esteetön asuinrakennus. Invalidiliitto, Vammaisten yhdyskuntasuunnittelupalvelu. Helsinki.
- Linea Konsultit Oy (2001). Esteittä eteenpäin: Joukkoliikenteen esteettömyyttä ja helppokäyttöisyyttä käsittelevän työryhmän ehdotukset. Liikenne- ja viestintäministeriön julkaisuja 23/2001. Internetissä osoitteessa <http://www.lvm.fi>
- Lt -konsultit (1993). Kaikille sopiva katuristeys ja bussipysäkki, Jyväskylän Kauppakadun–Kilpisenkadun kehittämiskokeilu.
- Rönkä, Kimmo ym. (1997). Hissi vanhaan kerrostaloon. Taloudellinen kannattavuus, sosiaalinen tarpeellisuus sekä hallinnolliset ja taloudelliset edellytykset. Suomen ympäristö 157. Ympäristöministeriö.
- Sipiläinen, Pirjo, Satu Åkerblom & Heli Koivu (2001). Esteettömyys asuntorakentamisessa. Suomen rakentamismääräyskokoelman osan G1 suunnitteluperiaatteiden toteutuminen. Suomen ympäristö. Rakentaminen, 481. Ympäristöministeriö, Helsinki. 74 s.
- Stakes (1999b). Hissi on hintansa arvoinen. Ideakortti 6/1999. 4 s.
- Suomen rakentamismääräyskokoelma ympäristöministeriö, asunto- ja rakennusosasto. Ympäristöministeriö.
- G1 Asuntosuunnittelu, määräykset ja ohjeet.
  - F1 Liikkumisesteetön rakentaminen. Määräykset ja ohjeet 1997.
- Tiehallinto (2002). Esteetön ympäristö kaikille. Miten huomioimme ikääntyneet sekä liikkumis- ja toimimisesteiset tienpidossa. Tiehallinto, Helsinki.
- Tainio, Mikko (1995). Liikkumisesteisten tasonvaihtolaitteet. Teknillisen korkeakoulun arkkitehtiosaston julkaisuja 22/1995. Otaniemi.
- Turtiainen, Jukka ym. (1998). Hissit ja poistumistiet vanhoissa taloissa. Suomen ympäristö 262. Ympäristöministeriö Asunto- ja rakennusosasto. Oy Edita Ab, Helsinki.

Muunneltavuus helpottaa muutostöitä

Muunneltavan asunnon tai pientalon asumiin liittyviä ominaisuuksia voidaan muuttaa asunnon valmistumisen jälkeen, esimerkiksi tilan ja asunnon varustetason tarpeen muuttuessa. Muunneltava asunto voidaan yhdistää viereiseen asuntoon eteisten kautta, yhden huoneen voi jakaa kahdeksi pieneksi huoneeksi tai olohuoneen ja makuuhuoneen paikkaa voi vaihtaa. Pienet asunnot soveltuvat moneen käyttötarkoitukseen, kuten useammalle nuorelle, yhdelle asukkaalle tai toimistoksi. Muunneltavuus voi olla eduksi asukkaille myös nopeammin muuttuvissa tilanteissa (kotona tehtävä

lyhytaikainen työ, yövierat, juhlatilaisuuksien järjestäminen, vaihtuvat nukkumisjärjestelyt, vaihtelutarve). (Luoma 1997).

Pientaloo suunnitellaan siten, että talon laajentaminen on mahdollista samassa tasossa tai yläkerrassa. Asunnon pohjaratkaisun ja talon sijainnin tontilla tulisi sallia laajentaminen (kuva 8.). Luonteva tapaa laajentaa taloa on liittää uudet tilat toisiinsa eteisen välityksellä. Tällöin talo pitää sijoittaa tontille siten että eteisen edessä on tilaa laajennusrakennukselle. Kahdessa osassa rakentamisen etuna on myös kaksivaiheinen rahoitus.

KUVA 8. Pientalon sijoittaminen tontille vaikuttaa laajennus-mahdollisuuteen

Asunnon pinta-ala määrittää pitkälti asunnon käyttömahdollisuudet, etenkin jos käytettävissä ei ole asumista tukevia yhteisiä tiloja. Muunneltavuus edellyttää käytännössä asunnolta tavallista suurempaa pinta-alaa. Luoman (1997) arvioiden mukaan esimerkiksi vanhuksille tarkoitetun asunnon tulisi olla noin 10 %, vammaismitoitettun kaksion noin 4 % ja pyörätuolimitoitettun kaksion noin 15 % tavallista asuntoa suurempi. Pyörätuolimitoitus kasvattaa suhteellisesti eniten asunnon pienimpien tilojen, wc:n, kylpyhuoneen, keittiön ja eteisen kokoa. Pinta-alan lisäksi muunneltavuus edellyttää tavanomaisesta poikkeavia teknisiä ratkaisuja muun muassa kantavilta rakenteilta. Esimerkiksi seinien siirtäminen edellyttää muun muassa toimivaa mitoitus, seinien siirrettävyyttä sekä lattia- ja kattopintojen yhtenäisyyttä. Tämä on mahdollista myös joustavien kalusteratkaisujen avulla, kalusteet voivat olla

siirrettäviä säilytyskalusteita, tai siirrettäviä tai käännettäviä seinäelementtejä.

Avoin rakentaminen on yksi tapa toteuttaa muunneltavuutta. Silloin asukas saa päättää huonejaon tiettyjen vaihtoehtojen pohjalta, valita keittiö- ja säilytyskalusteiden määrän ja laadun sekä koneistuksen. Hollannissa menetelmää on käytetty omistus- ja vuokra-asuntotuotannossa 1950-luvulta lähtien. Asukkaalla on mahdollisuus vaikuttaa asuntonsa tilaratkaisuihin ja toiminnalliseen sisältöön, päätöksiä tehdään suunnittelu- ja rakennustyön lomassa. Periaatetta voidaan soveltaa myös palvelu- ja vuokra-asumiseen, silloin asunnon varustelutaso määrää lopullisen vuokratason (Luoma 1997; Lähiöuutiset 7/1999).

Asuntojen muunneltavuus tai joustavuus on perusteltua monenlaisissa asuntokohteissa. On myös vuokra-asuntojen omistajien, kaupunkien asuntotoimistojen ja yleishyödyllisten

asuntorakennuttajien etu, jos asukkaille voidaan tarjota kysyntää vastaavia asuntoja. Käytännön toteuttamisessa on monenlaisia ongelmia, kuten asuntosuunnittelun perinne, rakennuslupa- ja kaavoituskäytäntö sekä asunnon hallintaa koskeva lainsäädäntö (Luoma 1997: 27–28).

Kirjallisuusreferaatteja

Luoma, Juha (1997). Muuttuva ihminen – muuttuva asunto. Ympäristöministeriö, Suomen ympäristö, rakentaminen 93. Edita, Helsinki. 125 s.

Tutkimus pyrki kartoittamaan fyysiset keinot, joilla voidaan rakentaa kustannuksiltaan edullisia muunneltavia asuntoja. Tavoitteena oli muodostaa yleiskuva muunneltavuuden osatekijöistä, tarpeista ja seurauksista.

Monikäyttöisyys voidaan toteuttaa joko rakentamalla tilat yleispäteviksi tai joustaviksi. Yleispätevänä pidetään tilaa, jolla on monia käyttömahdollisuuksia, mikä on mahdollista yleensä väljällä mitoituksella. Esimerkiksi huonetta voidaan käyttää makuu- tai olohuoneena. Huonetilajärjestelyjen muutokset siis edellyttävät, että yksittäinen huone on yleispätevä tilaa, jota voidaan käyttää moneen tarkoitukseen.

Yleispätevän tilan vastakohta on erityinen tila, tällä tarkoitetaan tilan soveltumista juuri tietynlaiseen käyttötarkoitukseen, esimerkiksi erityistä makuuhuonetta ei voi muuttaa keittiöksi. Erityisasuntojen suunnittelua ohjaavat tarkat, muun muassa mitoitusta ja toimintojen sijoitusta, koskevat ohjeet, joiden avulla voidaan tuottaa juuri asukkaan tarpeita vastaava asunto taloudellisesti. Erityisasunnot sijoitetaan yleensä paikkaan, jonka infrastruktuuri soveltuu erityisryhmän käyttöön.

Joustavuutta pidetään yleiskäsitteenä, jolla tarkoitetaan asunnon monikäyttöisyyden erilaisia toteuttamistapoja. Joustavuus voidaan jakaa alatyyppisiin kiinteä, valinnainen, muunneltava ja elastinen, joista elastinen on kaikkein pisimmälle muunneltavissa.

Elastinen pohjaratkaisu on portaattomasti muunneltava asunto, käytännössä toteutus on

lähes mahdotonta ja kallista. Elastinen yleispätevä asunto on kaikille sopiva. Elastinen erityinen asunto voisi olla tarkoitettu hyvin vaikeasti vammautuneelle ryhmälle, joilla on hyvin vaihtelevia tarpeita.

Muunneltavan pohjaratkaisun suunnittelussa määritellään eri tilankäyttöratkaisujen tilantarve, jonka pohjalta asukkaalle tarjotaan muunteluvaihtoehtoja. Asunto voi olla aktiivisesti, vaikka jokapäiväisesti, tai passiivisesti, remontoimalla muunneltava. Asunnon tila voidaan jakaa monella tavalla siirrettävillä, lisätävillä, poistettavilla ja/tai vaihdettavilla osilla. Osa osista on perusosia, kuten siirrettävät väliseinät, ovet, kaapit, keittiöosat. Osa on lisävarusteita, kuten toinen wc, erikoisikkunat, erkerit, ylimääräinen porras.

Muunneltava yleispätevä tilankäyttö on joustavaa, tilan monenlainen jakaminen mahdollista. Keittiö ja hygieniatilojen sijoitusta rajoittavat installaatioroilojen sijainti, mutta hygieniatilojen koko, sijainti ja määrä on asukkaan valittavissa.

Muunneltava erityinen sisältää tilallisessa ja toiminnallisessa mielessä määriteltyjä tiloja, joiden suunnittelussa on lähdetty tietyn erityisryhmän tarpeista. Muunneltavuudella voidaan vastata kyseessä olevaa erityisryhmää edustavien asukkaiden yksilöllisten asumistarpeiden asettamiin vaatimuksiin. Muunneltavuus vähentää niitä rajoitteita, joita erityisasunnon asukasvalinnoissa on tyypillisesti otettava huomioon. Muunneltavuus lisää siten yleispätevyyttä, vaikka asunto olisikin erityisasunto.

Valinnaisen pohjaratkaisun asunnossa on avoin pohjaratkaisu, jossa on vain välttämättömät installaatiopisteet, mutta niillekin voi olla vaihtoehtoisia paikkoja. Asunnon tilajako, tilamitoitus ja tilaa jakavat elementit ovat tällöin muuttuvia asunnon sisäisiä elementtejä. Edellytyksenä on yleensä yksinkertainen perusmuoto ja väljä, erilaiset vaihtoehdot huomioiva tilamitoitus.

Valinnainen yleispätevä tila on väljää ja monikäyttöistä tilaa, jonka käyttötarkoituksen muuttaminen on mahdollista ilman rakennusteknisiä muutoksia. Valinnainen erityinen tila vastaa yleispätevää, erityistarpeitakin voidaan

täyttää, esimerkiksi vammaiselle sopivaa ergonomiaa ja mitoitusäättöä.

Kiinteän pohjaratkaisun asunto on muuntumaton. Yleispätevä tilamitoitus mahdollistaa tilan käytön erilaisiin käyttötarkoituksiin. Kiinteän, yleispätevän tilan mitoitus on väljä, tilat sopivat eri käyttötarkoituksiin, kaikkein suurimmat asunnot eivät kaipa väliseiniä erottamaan toimintoja toisistaan (loft -asunnot esimerkiksi vanhassa teollisuustilassa, niin paljon tilaa ettei erottavia seiniä tarvita). Kiinteä, erityinen asunto on suunniteltu täyttämään tietynlaisia asumistarpeita. Mitoitus perustuu käyttäjän tarpeiden tuntemukseen, esimerkiksi käyttäjän rakennuttama omakotitalo edustaa kiinteää erityistä suunnittelua. Asunto onkin parhaimmillaan, kun käyttäjä osallistuu suunnitteluun.

Huonetilojen väljä mitoitus merkitsee käytännössä huoneiston pinta-alan kasvua varsinkin jos aputilat kuuluvat asuntoon. Joustavuuden eri muodoilla on erilaiset tilavaatimukset: kiinteä yleispätevä edellyttää suurempaa pinta-alaa kuin muunneltava asunto.

Lisäksi tutkimuksessa esitellään ja arvioidaan perusosan teknisiä ominaisuuksia, kuten rungon mitoitusta, erilaisia runkovaihtoehto-

ja, kantavia seiniä, välipohjia sekä LVI- ja julkisivujärjestelmien ominaisuuksia. Myös täydentävän järjestelmän teknisiä ominaisuuksia tutkitaan tarkemmin.

Lisää kirjallisuutta

- Kahri, Esko (1993). Avoin asuntorakentaminen – mahdollisuuksien tie. Rakennustieto, Arkkisarja 2. Helsinki. 85 s.
- Malin, Anne & Sari Liski-Markkanen (1994). Elämäntapa-asunto – kerrostaloasuminen ja asukkaiden muuttuvat tarpeet. Osa I. Työtehosteuran julkaisuja 337. Helsinki. 125 s.
- Tiuri, Ulpu (1997). Asunnon muunneltavuus ja avoin rakentaminen. Teknillinen korkeakoulu, arkkitehtiosaston tutkimuksia 12. Espoo. 118 s.
- Tiuri, Ulpu & Pekka Huovila (1998). Miljö 2000: teknologiakilpailu ja koerakentaminen. Ympäristöministeriö, asunto- ja rakennusosasto. Suomen ympäristö 237. Helsinki. 48 s.
- Åkerblom, Satu (1990). Asuminen ja elämäntapa. Pääraportti. Asuntohallitus, tutkimus- ja suunnitteluosasto, asuntotutkimuksia 5/1990. Valtion painatuskeskus, Helsinki. 68 s.

Katso myös luku Vanhusten ja vammaisten asuminen, s. 19

Tavoitteena hyvä sosiaalinen asuinympäristö

Fyysisen ympäristön kehittäminen ei ratkaise sosiaalisia ongelmia, se on kuitenkin yksi tapa edistää sosiaalista hyvinvointia asuinalueella. Hyvä asuinympäristö koetaan turvalliseksi ja viihtyisäksi, se tarjoaa mahdollisuuden toimintaan ja muihin asukkaisiin tutustumiseen sekä arjen sujumista helpottavia ratkaisuja. Asuin-ympäristön hyvät ominaisuudet voivat saada aikaan mitattavia säästöjä, samoin kuin ongelmat voivat aiheuttaa huomattavia kuluja.

Asuinympäristön kehittämisessä ja suunnittelussa tulee silti aina muistaa, että sosiaalisesti hyvä ympäristö merkitsee ihmisille eri asioita. Vaikka kehittämistyössä ja kirjallisuudessa painottuvat erilaiset yhteisen toiminnan kokeilut, tulee asuinympäristön aina tarjota kaikille mahdollisuus yksityisyyteen. Oman ympäristön suunnitteluun, toteutukseen ja kunnossapitoon osallistumisen tulee olla aina vapaaehtoista – mahdollisuuden osallistumiseen ja kommunikaatioon saa vapaasti jättää käyttämättä.

Parhaallakaan suunnitteluprosessilla ei voida taata asukkaiden sosiaalista hyvinvointia. Asukkaiden yhteistyön epäonnistuminen voi johtaa ihmissuhteiden mutkistumiseen, pahimmillaan sosiaalisesta näkökulmasta läheneet kokeilut ovat johtaneet naapureiden osallistumisen valvomiseen, riitoihin, stressiin ja vastuuhenkilöiden perinpohjaiseen väsymiseen (Kovero 1988).

Asukkaiden hyvinvoinnille voidaan luoda jossakin määrin edellytyksiä luomalla ympäristö kohtausia suosivaksi sekä järjestämällä yhteistiloja arkisia tehtäviä, harrastuksia ja palveluja varten. Työssä onnistutaan parhaiten, kun suunnitteluun voivat osallistua asukkaat ja kaikki palveluja tuottavat tahot.

Tutkimustieto asuinalueen sosiaalisesta ympäristöstä perustuu pitkälti lähiötutkimuksiin, yksittäisiä väestöryhmiä koskeviin tutki-

muksiin ja yhteistilojen kehittämishankkeisiin. Pientaloalueiden sosiaalista rakennetta on tutkittu hyvin vähän, toisaalta pikkukaupunkien sosiaalista elämää on tutkittu (Korhonen ym. 1998; Ojankoski 1998; Kukkonen ym. 1991). Paikallisten olojen, kulttuurin ja tapojen tuntemus on tärkeää, tältä osin on hyväksyttävää nojata arkitietoon.

Kirjallisuusreferaatteja

Aura, Seppo ym. (1999). Lähiön sosiaalinen kehittäminen. Asukkaiden osallistuminen lähiön uudistamisen perustana. Tampereen teknillinen korkeakoulu, arkkitehtuurin osasto, suunnittelu-perusteet, julkaisu 2. Vammalan kirjapaino, Tampere. 132 s.

Lähiöuudistuksen sosiaalisia tavoitteita käsittelevä tutkimus liittyy Tampereen teknillisellä korkeakoululla tehtyyn Hallinnollistekninen makrotalouslaskentamalli lähiöiden korjaus- ja lisärakentamisinvestointien perusteeksi -projektiin. Tavoitteena on ollut lähiöuudistuksen arvioinnissa ja päätöksenteossa käytettävä laskentamalli. Työn on tilannut Kaukajärviösuuskunta ja rahoittanut pääosin TEKES.

Tavoitteena on ollut jäsentää teoriatasolla lähiön sosiaalista ulottuvuutta, pohtia mitä lähiön sosiaalisella ulottuvuudella tarkoitetaan. Lisäksi on etsitty uusia keinoja lähiöasukkaiden osallistumiselle ja menetelmiä asuin-ympäristöä koskevan tiedon hankkimiseksi.

Asuinalueiden sosiaalinen tila on erilainen kaikilla alueilla. Kutakin aluetta on lähestyttävä sosiaaliseen tilaan perehtymällä, millä tarkoitetaan sääntöihin ja verkostoihin perehtymistä. Yhteyden luominen asukkaisiin on tärkeää, tutkimuksen avulla asukkaat voivat innostua itse arvioimaan alueensa ongelmia ja etsimään ratkaisuja. Tilanne, jossa yhteisö alkaa itse

arvioida omaa sosiaalista tilaansa ja löytää omia vahvuuksiaan on ihanteellinen. Asukkaiden osallistuminen onkin lähiöuudistuksen perusta.

Monenlaiset asukasryhmät haluavat nykyisin osallistua ympäristönsä kehittämiseen. Kehitystyöhön kaivataan uudenlaisia osallistumismuotoja. Eri intressiryhmien, asukkaiden ja asiantuntijoiden, kohtaamiselle tulee kehittää areenoita, luontevia tilanteita vuoropuhelulle. Lähiöasukkaiden arkikokemuksia asuin ympäristöstään tulee kartoittaa systemaattisilla ja luotettavilla menetelmillä. Kyselyt, haastattelut, tilastolliset analyysit, syvähaastattelut ja etnografiset menetelmät ovat käyttökelpoisia, mutta niiden rajoitukset tulee tunnistaa.

Annalan alueen kehittämistutkimuksessa sovellettiin kävelykierrosmenetelmää (gätur). Kävelylle tulee valita monipuolinen asukasryhmä ja alueen kehittämiseen vaikuttavia ammatillaisia. Kävelykierroksen aikana ryhmä kiertää ennalta valitun reitin ja merkitsee pysähdyspaikkojen hyvät ja huonot puolet ylös, samoin kehittämisehdotuksensa. Kävelyn jälkeen muistiinpanoista tehdään yhteenveto ja näkemyksistä keskustellaan. Tuloksista tehty muistio esitellään mahdollisimman laajalle asukaskokoukselle, jossa käyty keskustelut jäsenetään kävelykierroksen kulun mukaisesti.

Annalan keskusteluissa tulivat esille nuorten asema yhteisössä, turvattomuuden kokemukset, keskustelua herättivät myös ympäristön keskeneräisyys ja rappeutumisen uhka.

Bäcklund, Pia & Vesa Kanninen (1999). Teorioiden edessä – vai takana? Käytännön ja käsitteellisen lähiökehittämisen haasteet. Vesa Kanninen (toim.): Lähiö ABC. Stakes, Raportteja 239. 115 s.

Kirjoittajat pohtivat yhteisöllisyyden merkitystä ja yhteisöllisyyden mieltämistä lähiöprojektien yhteydessä muistuttaen, että nykyisessä kaupunkimaisessa elämäntavassa sosiaalisuus ei ole aluesidonnaista. 'Kun puhutaan yhteisyyden puuttumisesta, latautuu yhteisö -sanaan voimakkaita positiivisia määreitä: turvallisuutta, huolenpitoa, rauhaa ja rakkautta...'

Kun voimakas paikallisyhteisö asetetaan lähiöprojektin tavoitteeksi, ei juurikaan poh-

dita sitä, miten häilyvä on ero turvaa tuottavan ja ahdistavasti kontrolloivan yhteisön välillä. Ainoastaan silloin, kun lähiöasukkaat voidaan nähdä arvoiltaan samanlaisina, on yhteisöjen problematisoimattomuus jossakin määrin perusteltua. Näkökulma on kuitenkin ongelmallinen.

Yhteisö ei ole jotakin ulkopuolelta määriteltävissä ja synnyttävissä olevaa. Jotta yhteisö voi syntyä jossakin ajassa ja paikassa, tulee olla jotakin ihmisiä yhdistävää. Lähiöyhteisö ei ole ongelmallinen niin kauan kuin tämän yhteisen yhdistävän tekijän ajatellaan olevan viihtyisän asuin ympäristön turvaaminen. Mutta kun lähdetään pohtimaan sitä, mitä kukin viihtyisällä asuin ympäristöllä tarkoittaa ja miksi juuri tiettyjä asioita, pirstoutuu ajateltu yhteisöä koossapitävä objekti sirpaleiksi.

Lisäksi artikkelissa pohditaan, millainen on hyvä yhteisöä koossa pitävä objekti, voidaan ko abstraktia paikallisuutta pitää asukkaita yhdistävänä tekijänä, yhteisenä sosiaalisena objektina ja kohtaako projektityön staattinen alue käsitys asukkaiden kokemukseen perustuvan dynaamisen suhteen asuinalueeseen.

Kanninen, Vesa (toim.) (1999). Lähiö ABC. Stakes, Raportteja 239. Helsinki. 117 s.

Raportissa on käsitelty projektityötä ja lähiökehittämistä useiden käytännön työssä mukana olleiden näkökulmasta. Raportti on osa Stakesin Elinympäristömme -projektia.

Kari-Pasonen, Lotta & Pasi Tammilehto (1999). Tekninen kutsuu, kuuleeko sosiaalinen – Lähiöuudistuksen arviointi viidellä paikkakunnalla. Stakes, Aiheita 8/1999. Helsinki. 55 s.

Selvityksessä kuvataan viiden lähiöuudistusprojektin sosiaalisten kehittämistavoitteiden asettamista. Lisäksi kuvataan tavoitteiden saavuttamiseksi käytettyjä keinoja sekä sosiaalisen ja teknisen kehittämisen vuorovaikutusta. Tutkimus on osa Stakesin Elinympäristömme -projektia.

Asukasmäärältään hyvin erilaiset kohdelähiöt olivat Keravan Kilta, Espoon Matinkylä, Mäntsälän Mustamäki, Riihimäen Peltosaari ja Oulun Rajakylä. Selvitystä varten haastateltiin uudistuksiin osallistuneita sosiaali-, terveys- ja

teknisen toimen virkamiehiä, tehtiin havainnointikierroksia lähiöissä ja haastateltiin puhe-
limitse muun muassa isännöitsijöitä.

Hallintokuntien välisessä yhteistyössä oli kuntakohtaisia eroja. Kirjoittajien mukaan vuoropuheluun tulisi kiinnittää kaikkialla enemmän huomiota, tavoitteet ja keinot tulisi miettiä yhdessä. Myös projektin seurannassa tulisi seurata kokonaisuuden toteutumista.

Sosiaalisektorilla oli rahoitusongelmia kaikissa kunnissa, mikä häytti osallistumista suunnitteluun ja toteutukseen. Sosiaalisektorin rahoituspanoksen tulisi lisäksi olla jatkuvaa, toisin kuin teknisellä, jonka rahoitus on kertaluonteista. Sosiaaliset tavoitteet jäivät useimmissa tapauksissa puolitiehen tai vain tavoitteiksi.

Sosiaaliset tavoitteet olivat hyvin yleisluontoisia, jolloin niiden toteutumista oli vaikea seurata. Tavoitteet tulisi kirjata selkeästi ja niitä tulisi tarvittaessa muokata tai selventää. Tavoitteiden saavuttamiseksi käytetyt keinot tulee miettiä tarkoin jo suunnitteluvaiheessa.

Kaupalliset palvelut näyttivät olevan lähiöuudistuksen ulottumattomissa. Liikkumisesteettömyys oli tavoitteena vain kahdessa lähiössä, jalankulkuverkoston, pihojen ja rakennusten liikkumisesteitä kartoitettiin ainoastaan Killassa. Kaikissa lähiöissä oli liikkumisesteitä ja missään ei ollut riittävästi penkkejä levähdyspaikoiksi.

Ojankoski, Teija (1998). Oikea pieni kaupunki. Maantieteen ja asukkaiden näkökulma suomalaisen pikkukaupunkiin. Turun yliopiston julkaisuja C:142. Turku.

Tutkimus lähestyy suomalaista pikkukaupunkia ensin maantieteen näkökulmasta tarkastelemalla perinteisen kaupunkitutkimuksen käsitteistön soveltuvuutta pikkukaupunkien tutkimukseen, kaupunkikulttuuria ja -elämää, pikkukaupunkien asemaa kaupunkirakenteessa sekä pienten kaupunkien roolia Suomen kaupungistumisprosessissa. Pikkukaupungilla tarkoitettiin noin 10 000–40 000 asukkaan kaupunkia. Tutkimuksen toinen osuus perustuu kuuden suomalaisen pikkukaupungin asukkaille tehtyyn kyselyyn ja kahdessa kaupungissa tehtyihin haastatteluihin. Kysymykset liittyi-

vät muun muassa asumiseen, kaupungin tyyppiin, erityispiirteisiin, ulkoiseen ilmeeseen, erityispiirteisiin ja palveluihin.

Asuminen on keskeinen elinympäristön kokemiseen vaikuttava tekijä. Kun omaa asuinympäristöä pidetään viihtyisänä, kokemukset koko elinympäristöstä muuttuvat myönteisiksi. Asumismuoto ei merkitse pelkästään asumista tietynlaisessa asunnossa, vaan myös elämäntapaa. Asumismuoto, omistussuhteet ja asunnon sijainti kytketään arkisessa keskustelussa sosiaalisiin merkityksiin, arvoihin ja muihin ihmisiä luokitteleviin käsityksiin.

Pikkukaupunkien asukkaat arvostivat asumistapaa enemmän kuin tiettyjä asuinalueita. Kun omaa asumista arvostettiin, arvostettiin myös koko asuinalueita. Tämän vuoksi omakotialueita yleisesti pidettiin hyvinä. Asuinalueilla pidettiin tärkeänä omaa pihaa.

Asumiseen liittyvissä vastauksissaan asukkaat eivät korostaneet tai nimenneet asuinalueita, joita voisi nimittää asukkaiden sosiaalisen aseman perusteella. Sen sijaan yksittäisiä kerrostaloja tai kerrostaloryhmittymiä mainittiin sosiaalista asemaa ilmentävinä, lähinnä ongelmakeskeisinä. Suurimmissa kaupungeissa kerrostaloalueet nähtiin huonomaineisina ja kerrostaloasuminen marginaalisena ja usein ei-toivottuna ja kielteisenä asumismuotona. Kerrostaloasumista leimasi tilapäisyys, se nähtiin väliaikaisena vaiheena asumiskierrossa ennen omakotiasumista. Monet talot menettävät monipuolisen asukasrakenteensa, kun jäljelle jäävät vain ne asukkaat, joilla ei ole varaa muunlaiseen asumiseen. Tällöin asukaskanta yksipuolistuu heikoimmassa sosiaalisessa asemassa oleviin, mikä on omiaan luomaan käsitystä huonomaineisista kerrostaloista ja asuinalueista.

Haastatellut haaveilivat omakotitalosta, vaikka kokemukset kerrostaloasumisesta olisivat olleet myönteisiä. Omakotiasumisen koetaan tarjoavan vapautta, määräysvaltaa, yksityisyyttä, mutta myös aluetta, johon voi jättää oman jälkensä. Kerrostaloasumisen hyvinä puolina pidettiin huolettomuutta, mutta tätä vapautta talon hoitamisesta ei pidetty todellisenä vapautena.

Lapsiperheet korostivat fyysistä ja sosiaalista ympäristöä, luontoon liittyviä harrastuksia ja luovuuden mahdollisuuksia ympäristössä. Iäkkäät haastatellut ilmaisivat halunsa asua keskustan ulkopuolella omakotitalossa asumisen vapauden vuoksi. Kerrostaloasuminen esiintyi kohtalon- tai pakonomaisena asumisratkaisuna vanhuksilla, 'sitten kun ei enää jaksa parin kilometrin päästä ei jaksa keskustaan asioille'.

Pikkukaupungin ilmapiiri koettiin turvallisenä, ystävällisenä ja rauhallisena, esille nousi myös ihmisten välinen luottamus. Tutkijan mielestä ei voida kuitenkaan sanoa, että pienessä kaupungissa vallitsisi yhteisöllisyyden ilmapiiri: naapuriapu ja toisista huolehtiminen ovat jääneet historiaan myös pienissä kaupungeissa. Sosiaalisen paineen luomaa ahdistavaa ilmapiiriä ei voinut yksiselitteisesti tutkimuksen perusteella havaita.

Tanhuniitty-lehti 1/1997 (1997). Kylä kaupungissa. Vuoden uusmaalainen kylä. Tanhuniitty 20 vuotta. Tanhuniityn asukasyhdistys, Järvenpää. 40 s.

Kylän idea oli ruotsalaisen esikuvan mukainen, tavoitteena 'luonnonläheisyys ja inhimillinen alue, jossa ihmiset seurustelisivat toistensa kanssa ja tekisivät työstä talkoilla ja pitäisivät huolta toinen toisistaan. Ehkäpä myös tämä aiheutti sen, että alueelle valikoitui nuorta väkeä, joka ei pelännyt suomalaisen tapaan, että naapuri astuu minun tontilleni. [...] Suurimpina saavutuksena pidän, että se yhteisöllisyys ja yhteenkuuluvuus, jota tässä ratkaisussa korostettiin, on kaikkina näinä aikoina kestänyt ja kukoistanut...' (Salmivuori 1997).

Alueen asukkaat ovat perustaneet perheiliikuntaseuran, joka harrastaa useita perinteisiä ja lukuisia itse keksittyjä lajeja. Seura järjestää muun muassa omia leikkimielisiä juoksu- ja hiihtokilpailuja. (Pukkala 1997).

Tanhuniityssä perustettu työosuuskunta otettiin vuonna 1993 mukaan osaksi työministeriön valtakunnallista koeohjelmaa. Kokeilu on saanut maakunnan kehittämistä rahaa 1994. Osuuskuntaan on kertynyt monenlaista asiantuntemusta, jäseniä on noin 60, heistä kolmanneksella on joitakin siteitä alueelle. (Tollet 1997).

Alueella on luomuruokapiiri, harrastus ja esiintymistilat musiikin harrastajille, tanhuryhmä ja komposti. Asukasyhdistyksen toimikunnat kehittävät toimintaa edelleen.

Asuinympäristö on tehty lapsiystävälliseksi, aluetta ympäröivä pyörätie ja keskuspuisto luovat turvallisuuden tunnetta, lapsille on helppo antaa selkeät rajat liikkumiselle. Alueella on leikkikoulu ja koulu, asukastoimintana vuodenaikojen mukaan vaihtelevaa lasten ja nuorten toimintaa. Hevosajelut talviriehassa, askartelua ennen äitienpäivää, pääsiäisenä pulladiskon noitakarkelot, vappuna naamiaiset, Tanhuniitytpäivänä vaikka mitä. Korttelituvan uima-altaassa uidaan kesällä ja alueella on luontopolku (Suojanen 1997).

Lisää kirjallisuutta

- Kovero, Seppo (1988). Neulamäen koerakennuskohde – toimiiko Pikku-Pietarin pihaperinne? Asuntohallitus, tutkimus- ja suunnitteluosasto, Asuntotutkimuksia 2:1988. VAPK, Helsinki.
- Kovero, Seppo (1990). Yhteisöllisyysideologia ja moderni yhteiskunta. Tutkimus individualistien kaipuusta kollektivismiin – eräs yhteisökokeilu ja sen jälkimmäiset. Yhteiskuntapolitiikan ja filosofian laitos. Joensuun yliopisto.
- Leppälä, Asta & Pauli Välimäki (1992). Hyvän arjen tekijät. Vihreän liiton naisrahasto. 125 s.
- Lind, Tuula ym. (2000). Kohti kestävämpää kehitystä Tanhuniityssä. Asukaslähtöisen kehittämisen lähtökohtia. Suomen ympäristö 446. Ympäristöministeriö.
- Niemi, Päivi (1997). Mäkeä ylös. Lähiöparannuksella kohti esteettömyyttä, lähipalveluverkosta ja sosiaalista kanssakäymistä. Stakes, Aiheita 31/1997. 33+52 s.

Tilaa kohtaamiselle

Naapureiden satunnaisen tapaamisen mahdollistava kohtaamispaikka voi olla alueellinen ilmoitustaulu, kierrätyspiste, puisto, leikkikenttä tai levähdyspaikka. Yhteistoimintaa varten asuinalueella tulisi olla yksi tai useampi yhteistila. Yhteistilat ja alueen palvelujen toimitilat voivat olla moneen käyttöön soveltuvia, 'päiväkodista ala-asteeksi muunneltavia'. Ei kuitenkaan ole suotavaa, että asukkaiden kohtaamispaikaksi tarkoitettu yhteistila muutettaisiin esimerkiksi päiväkodiksi.

Arjen sujuvuus on erityisen tärkeää niille ryhmille, jotka ovat eniten sidoksissa asuinympäristöönsä, lapsille, nuorille, kotona lapsia hoitaville vanhemmille sekä vanhuksille ja vammaisille, joiden elinpiiri jää usein tahdosta riippumatta suppeaksi (Ahlfors-Friman 1993:7-8). Tälle ns. päiväväestölle liikkuminen on kaikkein työlainta autoistumisesta huolimatta ja mahdollisuus solmia kontakteja omalla asuinalueella on tärkeä. Todennäköisesti alueen päiväväestö käyttää eniten palveluja ja yhteistiloja. Esimerkiksi kotiäideillä on suuri tarve luoda omia tukiverkostoja lastenhoidon tai leikkien vuoksi, eläkeläisillä taas halu löytää harrastuksia tai seuraa (Kukkonen ym. 1991). Leikkipuistot ovat hyviä pienten lasten ja vanhempien kohtaamispaikkoja, niitä käyttävät myös perhepäivähoitajat ja puistotädit. Leikkipuistossa voi olla myös pienten koululaisten iltapäivähoitopaikka ja muuta toimintaa. (Stakes 1999a.)

Päiväväestön tai muiden pienten ryhmien aloitteellinen toiminta voi synnyttää hyvän ilmapiirin, joka houkuttelee kiireisemmät asukkaat osallistumaan.

Hyvässä sosiaalisessa ympäristössä kaikilla on mahdollisuus mielekkääseen toimintaan. Huomiota tulisi kiinnittää myös perinteisiin miesten harrastuksiin, kalastukseen, liikuntaan, ulkoiluun, puutöihin ja autonkorjaukseen. Rannan lähellä sijaitsevan asuinalueen asukkaiden kannalta on hyvin oleellista, onko tulevilla asukkailla kalastusmahdollisuus, voiko rannalla säilyttää venettä tai kalastus- ja veneilytarvikkeita.

Yhteistoiminnan kannalta on haitallista, jos toiminnan koetaan lähtevän sosiaalityöstä. Monipuolinen omistusrakenne ja asutokanta ovat tärkeitä kun alueelle halutaan monipuolinen asukasrakenne, etenkin asuntojen omistusrakenne vaikuttaa sosiaalisiin rakenteisiin. Lähiöissä on havaittu, että omistus- ja vuokra-asunnossa asuvien välille syntymään pääsystä kuilua on vaikea ylittää. Jyrkkä leimautuminen voi muodostua esteeksi asukkaiden yhteistoiminnalle ja vuorovaikutukselle (Turja 1999). Yhteishengen synnyn kannalta on tärkeää, että omistusrakenne ei heijastu rakennusten ulkoasuun.

Pientalovaltaisilla alueilla viihtyisyyttä luovat pihat, jotka jäävät usein vähälle huomiolle. Pihasuunnittelijaa käyttämällä voidaan saada parempia leikkiympäristöjä lapsille ja leppopaikkoja vanhuksille. Asukkaiden yhteiset tapaamiset pihasuunnittelijan kanssa voivat innostaa yhteisiin hankkeisiin ja hankintoihin. Asukkaat voivat osallistua pienempien osaluokkien, kuten yhteistilojen tai -alueiden, suunnitteluun. Pientalokuudelle yhteistä ulkotilaa voidaan toisinaan järjestää julkisten tilojen yhteyteen, suunnitteluprosessiin kannattaa ottaa alueen asukkaat mukaan.

Yhteistilat ovat voimavara erilaisten lähipalvelujen järjestämisessä, ne voisivat luoda puitteet uudistuville sosiaali- ja terveystalouksille. Eri tilojen ja toimintojen mahdollisuuksia tulee tarkastella yhtä aikaa kokonaisuutena. Ratkaisuilla voidaan tietoisesti edistää arjessa selviytymistä ja palveluiden verkostoitumista (Stakes 1996a). Valmiilla asuinalueilla kannattaa kartoittaa olemassa olevat asuintilojen kerhotilat, alueelliset yhteistilat ja julkiset palvelutilat.

Yhteistila voi olla monenlaisessa käytössä päivän eri aikoina. Tiettyyn tarkoitukseen tehty tila voi olla pääasiallisen tarkoituksensa ohella monitoiminen, päiväkodin yhteissalia voidaan käyttää myös liikuntatilana.

Esimerkkejä erilaisista yhteistilajärjestelyistä:

- Merirastilan Korttelitalossa Helsingissä toimii päiväkotiki, koulu, nuorisokeskus ja asukaskahvila, iltaisin koulun käsityö- ja urheilutilat ovat asukkaiden käytössä.
- Kallahdessa Helsingissä yhteistiloja on rakennettu 2 % asuinkerrosalasta, joista 1 % on erillisissä asukastaloissa ja 1 % talojen tiloissa. Käyttötarkoitukset ovat monipuoliset. Asukkaat maksavat tilojen käytöstä, minkä ohella osa maksuista on vuokrissa ja yhtiövastikkeissa. Lisäkustannus asuntoa kohti vastaa vajaata neliötä pinta-alasta. Tiloja vuokrataan myös ulkopuolisille. Alueen paikoitusyhtiöt omistavat yhteistilat, asukkaiden muodostama hallintaryhmä on vastuussa tilojen hallinnasta. (Stakes 1996a)
- Eskolan kylätalo Kannuksessa on vanhaan veturitalliin kunnostettu kylän yhteinen tilan, jonka suunnittelussa on huomioitu erityisesti vanhenevan väestön sosiaaliset tarpeet. (Kopomaa 1988; Kukkonen ym. 1991).

Esimerkkejä yhteistilojen käytöstä:

Sosiaali- ja terveyssektori	päivähoito puistotäti perhepäivähoidon leikkipaikka leikkipuistotoiminta lasten rospuuttotila alueellisten työntekijöiden tukikohta vanhusten ateriapalvelut, ruokailu ja vaatehuolto nuorten työpaja sauna toimisto ja vastaanottotilat
Vapaa-aika	verstaas ja työtilat liikuntatilat autonkorjaus kokous- ja juhlatila kerhot kurssit ja näyttelyt takkatupa pianosali korjausverstaas bänditila kirpputori lasten avoin toiminta ja kerhot valokuvauspöytä
Yksityiset	elintarvikekioski pitopalvelu kahvila toimisto

Kirjallisuusreferaatteja

Hirvonen, Jukka (1992). Asuminen ja vapaa-aika. Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja B 69. Espoo. 78+14 s.

Tutkimuksessa pyrittiin selvittämään neljällä alueella tehdyn kyselyn pohjalta, mitä tarpeita vapaa-ajan asuntojen käyttö palvelee eri ryhmillä, mitä vapaa-ajanmahdollisuuksia toivotaan omalle asuinalueelle, lisäksi asuinalueen kehittäminen kiinnostusta viettää vapaa-aikaa omalla asuinalueellaan. Lisäksi selvitettiin alueellisia erityiskysymyksiä.

Joukkoliikenteen palvelutaso iäkkäiden ja liikkumiseesteisten henkilöiden kannalta (1999). Kirjallisuus selvitys. Liikenneministeriön työryhmä. Suunnittelukolmio. Moniste.

Kirjallisuus selvitykseen on koottu joukkoliikenteen palvelujen esteettömyyttä käsittelevää kirjallisuutta politiikan, periaatteiden, tavoitteiden, tarpeiden, ongelmien ja ohjeiden näkökulmasta.

Linja-autoliikenteeseen liittyy ongelmia aikataulutietojen saamisessa, oikean auton pysäyttämässä, asemien puhelimet ovat meluisissa tai vaikeasti saavutettavissa paikoissa ja lisäksi oikealla pysäkillä jääminen voi olla vaikeaa. Näkövammaisten on vaikea erottaa ilmoitustaulujen aikatauluja, bussien numerot ovat epäselviä, oikean poistumispaikan havaitseminen on vaikeaa, lattia pitäisi olla hyvin valaistu ja portaissa selvä kontrasti. Kaikilla vammaisilla on vaikeuksia reitin, aikataulun tai hintojen muutoksia koskevan tiedonsaannissa.

Kauppinen, Tapani (1995). Tilat säästävät – sosiaali- ja terveystoimen aluekustannuslaskennan kokemuksia. Palvelurakenteen ympäristöt -projekti. Stakes, Aiheita 39/1995. Helsinki. 43 s.

Selvityksessä tehdään fyysiseen ympäristöön liittyviä kokonaistaloudellisia vertailuja. Selvityksessä on huomioitu mitä ja minkä tasoisia vertailutekijöitä on käytetty ja mitä vaikeuksia kustannusten laskennassa on ollut. Aineistona on 28 tutkimusta ja asiantuntijahaastattelua.

Huomattavia säästöjä voidaan saada aikaan tilojen yhteiskäytöllä ja muunneltavuudella. Liikkumisesteetön rakentaminen lisäsi

suunnittelukuluja, mutta rakentamiskustannukset pysyivät lähes tai täysin normaalilla tasolla.

Nupponen, Terttu & Ensio Syrjänen (1991). Raportti sosiaalisesta isännöinnistä Jyväskylän Kuokkalassa. Sosiaalinen isännöinti. Yhteenvedoja ja johtopäätöksiä. Jyväskylän yliopiston sosiologian laitoksen julkaisuja 48.

Kaksiosaisessa tutkimusraportissa käsitellään sosiaalisen isännöinnin käynnistämistä Jyväskylän Kuokkalan kaupunginosassa.

Tavoitteena oli huoltoyhtiöiden kehittämisen sosiaalisesti toimiviksi, asukaslähtöisiksi palveluorganisaatioiksi. Asumispalveluja organisoitiin yhdessä julkisen sektorin, kunnan ja asukkaiden kanssa. Hankkeen tavoitteena oli asukkaiden sosiaalinen turvallisuus ja hyvinvointi. (Nupponen 1991.)

Sosiaali- ja terveys-, koulu-, nuoriso- ja liikunta- sekä kulttuuri- ja kirjastopalvelutyöryhmät pohtivat yhdessä millaisia julkisia palveluja voitaisiin ja olisi tarkoituksenmukaista yhdistää alueellisesti keskitettyyn kiinteistöhoitoon. Tarkoitus oli myös selvittää miten mahdolliset palvelut tulisi käytännössä organisoida ja olisiko alueellisen palvelujärjestelmän kehittämiseksi tarpeen perustaa neuvottelukunta tai aluetoimikunta. (Syrjänen 1991.)

Sosiaali- ja terveyssektori ideoi sosiaalisen isännöinnille seuraavia tehtäviä: vanhusten ja vammaisten suursiivoukset, muutot, pikkutehtävät kuten lampun vaihto, tiedonvälitys päivystävästä lääkäristä ja apteekista, alueen lehdien teko, yhteiskuljetukset, julkisen liikenteen aikataulutietojen pitäminen ajan tasalla, bussilippujen myyminen, julkisten virastojen lomakkeiden jakaminen, asukkaiden toiveiden, tarpeiden ja epäkohtia koskevan tiedon välittäminen. Lisäksi sosiaalinen isännöitsijä vastaisi erilaisista tapahtumista ja neuvottelukunnasta. Koulusektori toivoi tiloja vaihtoehtopedagogiselle opetukselle, koululaisten iltapäivähoidolle, nuorisokerhotoiminnalle ja tukiopetukselle. Isännöitsijä voisi myös välittää koulun monitoimitiloja ja kerhotilojen käyttövuoroja. Nuoriso- ja liikuntalautakunta toivoi osallistumista liikunta- ja nuorisotilojen valvontaan, puhtaanapitoon ja korjauksiin sekä järjestävän

nuorisotoimintaa iltaisin. Kulttuuri- ja kirjasto- toimii toivoi kerhotoiloin käytön organisointia ja taloyhtiöiden yhteistoiminnan järjestämistä. Lisäksi suunniteltiin palveluista tiedottamista alueellisissa esittelytiloissa, rekisteriä vapaaehtoistyöntekijöistä, naapuriavun ja vapaaehtoistyön organisointia, listaa esiintyvistä taiteilijoista, lasten elokuvia kouluilla sekä teatterilippujen myyntiä. (Syrjänen 1991.)

Korhonen, Erkki, Liisa Malin & Kaarina Saavola (1998). Helsingin asukastalot ja yhteiskerhotilat. Helsingin kaupungin tietokeskus, Tutkimuksia 1/1998. Helsinki. 244 s.

Julkaisu liittyy Helsingin asukastaloja, yhteiskerhotiloja ja työttömien toimintakeskuksia koskevaan tutkimushankkeeseen. Tutkimuksen ensimmäisessä osassa kuvataan uusille alueille rakennettujen yhteiskerhotilojen käyttöä. Toinen osa on yhteenveto asukkaille tehdyistä haastatteluista ja kolmannessa osassa kuvataan asukkaiden itsensä perustamia ja ylläpitämiä asukastaloja ja työttömien toimintakeskuksia.

Asukastalot ovat mahdollistaneet hyvin erilaisten asukkaiden yhteistoiminnan ja parhaimmillaan asukastalot ovat lisänneet sosiaalisten ja etnisten ryhmien vuorovaikutusta. Pelkkä tila ei kuitenkaan ratkaise asuinalueiden ongelmia, työttömyyttä, syrjäytymistä ja kansainvälistymisen ongelmia. Asukastalot tukevat paikallisen kulttuurin luomista, samoin tietotekniikka. Monilla asukastaloilla on omat kotisivunsa ja joissakin on internetyhteys.

Joistakin asukastaloista on tullut alueellisia foorumeita, joissa keskustellaan ja tehdään päätöksiä. Esimerkiksi Käpylän klubi on yhteyskanava kaupungin ja kaupunginosan asukkaiden välillä. Työttömille talot ovat tarjonneet mahdollisuuden toimintaan ja itsensä kehittämiseen. Kaikkein syrjäytyneimmät eivät hakeudu toimintaan.

Toimintaa vetävät usein vapaaehtoiset, joiden uupuminen yhdessä vuokrakorotuspaineiden kanssa ovat uhka toiminnan jatkumiselle. Asukastalot tarvitsevat osallistujien mielestä tukea.

Talojen rakentajiksi ja käytöstä vastaaviksi ehdotetaan kumppanuusyhtiöitä, joissa olisivat mukana toiminnasta kiinnostuneet ja

hyötyvät osapuolet. Näitä voisivat olla asukkaat, kaupunki, työvoimahallinto ja esimerkiksi tietotekniikka-alan yritykset. Kumppanuusyhtiöt voisivat rakentaa taloja myös vanhoille alueille.

Kukkonen, Heikki, Marketta Kyttä, Raili Alkula & Raija Uski (1991). Eskolan kylätalo – yhteisöllisyyttä ja vanhusten omaehtoista arkiselviytymistä tukeva asuin ympäristö. Teknillinen korkeakoulu, arkkitehtiosasto, rakennetun ympäristön tutkimuslaitos. Julkaisu B18. Otaniemi. 68 s. Raportti kuvaa koerakentamishanketta, jonka tavoitteena oli yhteisöllinen asuntoryhmä Kannuksen Eskolan kylään. Hankkeen osapuolina olivat paikallinen vanhainkotiyhdistys, kylätöimikunta, Teknillinen korkeakoulu, Vanhustyön keskusliitto, Työtehoseura ja Ympäristöministeriö. Raportissa esitellään projektin hankkeet ja niiden eteneminen vaiheittain, asukkaiden arviot asumisen ja elämisen sujumisesta kylässä sekä vanhusten arviot asuntojen toimivuudesta.

Eskolan kylässä rakennettiin vanhuksille ja työikäisille asuntoja, joista kaksi rakennettiin asuntopäiväkodiksi. Samalla kunnostettiin vanha veturitalli kylätaloksi, hanke sai alkunsa Kannuksen vanhustenkotiyhdistyksen ja Eskolan kylätöimikunnan aloitteesta. Kylätaloon tehtiin monitoimisali, valmistus- ja jakelukeittiö, puu- ja savityötilat, kudontatupa, toimistohuone, sauna- ja pesutilat, eteinen ja wc. Talossa on vakituista toimintaa sekä tilapäisiä käyttäjiä, vakituiset käyttäjät maksavat tiloista vuokrissa ja käyttökorvauksina. Kylätalossa toimii vakinainen, kokopäiväinen kodinhoitaja sosiaalitoimen palkkaamana. Lisäksi talossa on kiinteistöyhtiön palkkaama osapäiväinen talonmiesemäntä, teknisen huollon palvelut on ostettu kaupungilta. Kyläläiset ovat tehneet suuren osan kylätalon kunnostustöistä talkoilla.

Vakituisiin viikkotoimintoihin kuuluvat sosiaalitoimen järjestämät vanhusten ruoka-, sauna- ja pyykkipalvelut, lasten toimintatapa, toimintaa perhepäivähoitajille ja kotiäideille lapsineen, kuusivuotiaiden esikouluopetus sekä kansalaisopiston kudontapiiri, eläkeläisten toimintatapa, huonekalujen entisöinti ja keramiikka- ja posliinimaalauspiirit. Terveyskeskus järjestää lisäksi neuvontaa kerran kuussa. Ky-

lätalossa pidetään tilapäisesti kokouksia ja kursseja.

Uusien asuntojen asukkailla tehtiin haastattelu, jossa selvitettiin muun muassa asukkaiden kotiutumista, tilojen toimivuutta ja yhteistilojen käyttöä. Useiden asuntojen sisäänkäyntien yhteydessä sijaitsee useamman asunnon yhteinen kuisti, jota harvat kuitenkin käyttivät. Kodinhoitajan mielestä kylätalon tilat ovat riittävät, pieniä puutteita oli keittiössä. Päiväkodin henkilökunta oli tyytyväinen asutuspäiväkodin tiloihin, joihin mahtui hyvin 12 lasta. Tilojen arveltiin kuitenkin toimivan huonosti, jos päiväkotiin tulisi vauvaikäisiä.

Haastattelun avulla seurattiin kyläyhteisön kehittymistä ja kylätalon merkitystä asukkaiden elämässä. Osa kylätalon harrastustiloista jäi ahtaaksi, kylätalon ovet pidettiin lähes aina lukossa, joskin osalla asukkaista oli oma avain. Kaikki eläkeläiset käyttivät joskus kylätaloa, osa naisista kertoi käyvänsä kylätalossa joskus muuten vain seurustelemassa. Miehet kävivät mieluummin kylän baarissa. Työikäiset käyttivät kylätaloa vähemmän kuin eläkeläiset, kolme neljästä työikäisestä oli käynyt jossakin tilaisuudessa. Työikäiset olivat kiinnostuneempia omien asuntojensa toimivuudesta kuin kylätalosta.

Sosiaalinen elämä koettiin vilkkaaksi samanikäisten kesken, eri ikäryhmien välisiä kontakteja oli vähemmän. Kyttä (1991:40) toteaa seuraavasti: 'Sekä eläkeläiset että työikäiset kertoivat tuntevansa huonosti toisiaan, välit ovat ystävällisen etäiset. Vaikuttaa siltä, ettei tilaratkaisulla, esimerkiksi kylätalolla, voida vuorovaikutusta eri ikäryhmien välillä, jos siihen ei ensin ole halua henkilötasolla.' Toisaalta kirjoittaja arvelee, että eri ikäryhmät tulkitsevat yhteisöllisyyden eri tavoin, lapsiperheet nauttivat asuinyhteisön rauhallisuudesta ja turvallisuudesta ja heille riittää hyvän päivän tuttavuus. Eläkeläiset saattavat odottaa vanhanajan yhteisöllisyyttä, nuoruuden kyläyhteisön kaltaista yhteisyyden kokemusta. Loppujen lopuksi vanhuksset olivat tyytyväisiä pelkkään lasten läsnäoloon.

Vanhusten asuntojen toimivuutta selvitettiin haastatteluissa ja havainnoimalla kotona ja yhteistiloissa. Kodin toiminnoista selvitykseen

kuuluvat ruokatalouden hoito, keittiön koneiden käyttö, keittiön kalustus, vaatehuolto, peseytyminen, säilytys, siivous sekä muut kodin yksityiskohdat. Erityisesti asuntojen vaatehuoltotiloissa oli puutteita: vaikka useimpien vanhusten pyykki pestään kylätalossa, likaiset vaatteet säilytetään asunnossa ja pyykit kuivataan asunnoissa.

Vanhuksilla oli mahdollisuus käyttää seuraavia tukipalveluja: ateriapalvelu viisi kertaa viikossa, siivouspalvelu, vaatehuolto-, kylvetys- ja kuljetuspalvelu. Aterioita tehtiin noin 15 hengelle, viidelle vanhukselle ateria vietiin kotiin. Vanhuksset olivat tyytyväisiä siivouspalveluun.

Hanke osoittautui mutkikkaaksi, suurin ongelma oli rahoitusjärjestelystä johtunut kolmivaiheisuus. Vaiheittaisuuden ansiota puolestaan oli muun muassa mahdollisuus tehdä asutuspäiväkoti, lastenhoidon tarve ilmeni hankkeen alettua. Rahoituksen vaiheittaisuudesta ja korkotason noususta aiheutui huomattavia lisäkuluja. Osapuolten välinen työnjako oli kohtuullisen selkeä, mutta tulevia hankkeita varten suositellaan yhden hankkeeseen sitoutuvan henkilön tärkeyttä. Kylätalon toiminnan edellytys on isännän tai emännän (sosiaalitalonmies) palkkaaminen, valitun henkilön tulisi kyetä hoitamaan teknisiä, taloudellisia ja sosiaalisia tehtäviä.

Malin, Liisa & Kaarina Saavola (1998). Helsingin asukastalot ja yhteiskerhotilat – talokohtaiset kuvaukset. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuskatsauksia 1/1998. Helsingin kaupunki. 133 s.

Raportti liittyy Helsingin asukastaloja, yhteiskerhotiloja ja työttömien toimintakeskuksia koskevan tutkimukseen, jossa paneuduttiin 27 yhteistilan toimintaan haastattelujen ja kirjallisten lähteiden pohjalta. Mukana on 16 uudentyyppisen suunnittelun tuloksena syntyneitä taloyhtiöiden omistamaa yhteiskerhotilaa. Raportti on tarkoitettu kaikille yhteistilojen toiminnasta ja puitteista kiinnostuneille.

Alueellisia yhteiskerhotiloja tai asukastaloja on alettu rakentaa Helsingissä 1990-luvulla talokohtaisten kerhotilojen lisäksi, vastaavia on syntynyt myös vanhoille alueille. Kansalaisjärjestöillä on ollut tärkeä rooli useiden yhteis-

tilojen synnyssä. Tutkimuksessa käsitellään ensisijaisesti muiden kuin viranomaisten aloitteesta syntyneitä asukastaloja.

Asukastaloja on erilaisilla kaupunkialueilla. Katsauksesta käyvät ilmi tilojen hallinto, kustannusten jako, tilojen pohjapiirrokset ja kalustus sekä toiminta pääpiirteittäin. Toiminnalle on ollut tyypillistä vaihtuvuus.

Tapaninen, Annikka, Tapani Kauppinen, Marja Kurenniemi & Helinä Kotilainen (1998). Sosiaalinen kohtaa teknisen, palvelurakenteen ympäristöt -projekti 1994–1997. Stakes, Aiheita 9/1998. 62 s.

Palvelurakenteen ympäristöt -projekti oli asumisen ja yhdyskuntasuunnittelun kehittämishanke. Hanke tuki kuntien siirtymistä avoimempaan palvelujärjestelmään tutkimalla miten ympäristöä tulee muuttaa ja parantaa, jotta palvelurakenteen muutos on mahdollinen. Tarkastelussa painottui suunnittelun arviointimenetelmien kehittäminen. Mukana oli seitsemän kuntaa ja 14 hoitoyhteisöä.

Lähiympäristön kehittämisen tavoitteena oli asukkaiden jokapäiväisen omatoimisen selviytymisen ja selviytymistä tukevien palveluiden edellytysten parantaminen.

Tapaninen, Annikka, Lotta Kari-Pasonen & Tapani Kauppinen (1998). Yhteistilat lähiöuudistuksessa. Yhteenveto palvelurakenteen ympäristöt -projektissa esiin tulleista lähtökohdista ja suosituksista. Stakes, Aiheita 20/1998. 24 s.

Selvitys on tiivistelmä lähiöiden yhteistilojen suunnittelua, toteutusta ja oikeusvaikutuksia kuvaavista katsauksista. Se on Stakesin ja Keravan kaupungin yhteistyön tulosta ja osa Palvelurakenteen ympäristöt -projektia.

Ylinen, Helena (1995). Mutta kun ei ole tilaa – yhteistilat sisällä ja ulkona Espoon Kivenlahdessa. Stakes, Aiheita 38/1995. 51+31 s.

Tutkimuksessa kartoitettiin Espoon Kivenlahdessa olemassa olevat yhteis- ja kerhotilat tarkoituksena etsiä nuorten käyttöön sopivimmat. Tutkimusta varten tehtiin teemahaastattelu 35 10–22-vuotiaalle nuorelle harrastuksista, harrastustoiveista, tapaamispaikoista ja alueelta puuttuvista mahdollisuuksista. Samalla heiltä

tiedusteltiin, oliko heidän kotitalossaan kerhotila, minkälainen se oli, mihin sitä käytetään ja mitä he haluaisivat siellä tehdä. Uusien kerhotilojen sopivia sijaintipaikkoja etsittiin havainnoimalla nuorten kaupunkitilan käyttöä.

Uusien tilojen kohdalla vastaukset tiivistyivät kahden aiheen ympärille, ensinnäkin nuoret halusivat lisää tiloja, toiseksi he halusivat nuorisokahvilan. Tiloja kaivattiin erilaisten harrastusten tarpeisiin. Nuorisokahvilassa pitäisi olla mahdollisuus kuunnella musiikkia, siellä olisi aikuisia valvomassa, mutta kukaan ei ajaisi sieltä pois. Nuorisokahvila olisi auki myös iltaisin ja viikonloppuisin.

Nuoret tapasivat toisiaan enimmäkseen kauppakeskuksessa, uimarannalla ja nuorisotiloissa, mutta myös huoltoaseman kahviossa, alueella yleensä, ostoskeskuksessa, paikallisessa ravintolassa ja kirjastossa.

Osa nuorista käytti tai tiesi ihmisten käyttävän kerhotilaa muun muassa pelaamiseen, leikkimiseen, illan istumiseen, juhliin, kokouksiin, television katseluun ja snookerin pelaamiseen. Yhdessä neljän perheen paritalojen yhtiössä kerhohuoneessa kerrottiin olevan televisio, videot ja snooker. Monet vastasivat kuitenkin, että kerhotilassa ei voi tai saa olla tai ”ei siellä ole mitään”. Mahdollisina käyttötapoina pidettiin kokeisiin lukemista, pingistä tai biljardia. Toiveharrastuksista kerhotiloihin voisivat soveltua latinalaiset tanssit ja erilaiset kerhot.

Sopivassa nuorille tarkoitettussa kerhohuoneessa voisi olla kahvilatyypinen keittiö, pöytiä ja tuoleja, askartelunurkka ja wc, tilan tulisi lisäksi olla riittävän suuri. Ohjatun toiminnan kerhohuoneessa voisi olla myös askartelu- tai korjauspaja. Kerhotiloja ei kannata sisustaa liian aroilla materiaaleilla, sisustuksen tulisi ennemminkin olla sallivan rähjäistä ja pinnoiltaan helppohoitoista. Tilaan tulisi päästä luonnonvaloa. Kerhotilan sijainti on tärkeä, sen tulisi olla alueella keskeinen, kulku tilaan pitäisi sujua asukkaita häiritsemättä ulkokautta, ja ulkona oleskelu ei saisi häiritä asukkaita.

Taloyhtiön suojeaa ilmapiiriä pidettiin hankkeelle tärkeänä. Viisi kerhotilaa Kivenlahden alueella täytti kriteerit tai tiloja oli mahdollista remontoida paremmin soveltuvaksi.

Sopivista kunnostusta vaativista tiloista osa oli maapohjaisia kellaritiloja. Tutkijan mielestä voisi olla järkevää, että uudisrakentamisen yhteydessä jätettäisiin osa vapaa-ajan tiloista myöhemmin rakennettavaksi asukkaiden tarpeita vastaavaksi. Suurissa kiinteistöissä tulisi suosia porraskohtaisia sisäänkäynnin yhteydessä olevia vapaa-ajantiloja, joihin on sisäänkäynti ulkoa ja sisältä sekä tupakeittiömäinen sisustus. Tarvittaessa tilat voisi eristää tilapäisasonnoksi.

Lisää kirjallisuutta

- Heikkinen, Sonja (1997). Kaupunki liikkuu – kuinka keskustelu käynnistyi liikkumisympäristön kehittämiseksi. Stakes, Aiheita 32/1997. 37+27 s.
- Kari-Pasonen, Lotta & Marja Kilpijoki (1998). Yhteistilat lähiöuudistuksessa – mahdollisuudet ja esteet toteutuksessa. Stakes, Aiheita 19/1998. 55 s.
- Kauppakassi kotiin. Tuoko sen kotipalvelu vai kauppias? (1996). Stakes, Ideakortti 4/1996. 4 s.
- Kauppinen, Tapani & Ilona Sankkila (1996). Kadonnutta tilaa etsimässä – yhteistilojen käyttö ja mahdollisuudet. Stakes, Aiheita 10/1996. 55 s.
- Kopomaa, Timo (1988). Eskolan kylätalo -koerakennusprojekti. Yhteisöllisyyttä ja vanhusten omaehtoista arkiselviytymistä tukeva asuin- ympäristö. Tutkimusraportti 1. TTK, Ark-

- kitehtiosasto, Rakennetun ympäristön tutkimuslaitos, julkaisu B 6. Otaniemi.
- Metsola, Anne, Marjukka Mäkelä & Sinikka Rokka (1995). Verkostoituvat lähipalvelut. Lähipalvelutyöryhmän väliraportti. Sosiaali- ja terveysministeriö. 49 s.
- Pajukoski, Marja (1997). Yhteistilat lähiöuudistuksessa – oikeuskysymyksiä. Stakes, STM, YM. Stakes, Aiheita 34/1997. 50 s.
- Ranta-aho, Merja & Ulla Jutila (1998). Yhdestä numerosta ympäri vuorokauden. Hämeenkyrön pulmapuhelin vanhusten avohoidon tukena. Suomen kuntaliitto. Kuntaliiton painatuskeskus, Helsinki.
- Saarenheimo, Ulla (1998). Asukaspalvelut kiinteistönpidossa. Suomen kiinteistöliitto. Kiinteistöalan kustannus, Helsinki. 62 s.
- Sankkila, Ilona (1996) Kauppa – osa lähipalveluverkosta. Stakes, Aiheita 9/1996. 84 s.
- Tammivaara, Pirjo (1991). Kerrostalojen yhteiset harrastustilat. Työtehoseuran julkaisuja 321. Helsinki. 155 s.
- Tapaninen, Annikka, Lotta Kari-Pasonen, Tapani Kauppinen & Matti Liukkonen (1997). Yhteistilat lähiöuudistuksessa – mahdollisuudet ja esteet suunnittelussa. Stakes, YM. Stakes, Aiheita 33/1997. 76 s.
- Stakes (1996a). Yhteistilat. Asuminen - palvelut. Ideakortti 1/1996. 4 s.
- Stakes (1996b). Yhteistilat II. Kaupunginosan kerhotaloja. Ideakortti 2/1996. 4 s.
- Vesänen, Pirjo (1993). Vanhanajan talonmiehestä kortteli-isännäksi: asukaspalvelujen ja kiinteistönhoidon yhdistämismahdollisuuksista. Asuntohallitus, tutkimus- ja suunnitteluosasto, asuntotutkimuksia 3/1993. 106 s.

Asuinalueen suunnittelu

Alueen maankäyttöä ja rakentamista määrää pitkälti yleiskaava, jonka tekovaiheessa määritellään muun muassa liikenneväylien, asutuksen ja teollisuuden sijoittuminen. Asemakaavalla määrätään alueen tulevat ominaisuudet yksityiskohtaisemmin, esimerkiksi tontilla sallitun kerrosalan, liikennealueet, puistot ja torrit, virkistysalueet, suojelukohteet ja -alueet sekä erityisalueet.

Kaavalta voidaan edellyttää sosiaalisten tavoitteiden täyttämistä, esimerkiksi vaatia yhteistilojen järjestämistä ja antaa näitä koskevia tarkempia ohjeita (Levón 1994; Könkkölä 1996). Erityisesti esteettömyyttä on syytä käsitellä kaavan yhteydessä, tavoitteena voi olla esi-

merkiksi rakennusten sisäänkäynnin helppokulkuisuutta. Alueen rakentamisessa tulee pyrkiä esteettömään kokonaisuuteen, mitä edellytetään myös rakennuslaissa.

Ihmisten välistä vuorovaikutusta voidaan edistää sekä kaavalla että rakennussuunnittelulla. Yksityisen ja julkisen tilan moniportaisuus tukee kontaktien syntymistä. Yksityinen tila on asunnossa asuvien käytössä, puolijulkisessa kohdataan lähinaapureita, naapureita, julkisessa tilassa kaikkia alueella asuvia ja liikkuvia. Suunnittelussa tulee pyrkiä siihen, että kaikilla olisi myös yksityistä ulkotilaa, piha, kuisti tai parveke.

Asuinalueiden palvelut ovat julkisia sosiaalisektorin, sosiaalisektoria tukevien järjestöjen ja yritysten palveluja, liikennepalveluja sekä kaupallisia palveluja. Uudisalueen suunnittelussa tarvitaan alusta asti kunnan eri sektoreiden yhteistyötä, jotta voidaan varmistaa palvelujen saatavuus. Vanhusten avuntarvetta voidaan pienentää alueen ja rakennusten suunnitteluratkaisuilla, esteettömyydellä ja oikein suunnitelluilla kevyen liikenteen väylillä. Hyvät lähipalvelut tukevatkin vanhusten kykyä asua kotona mahdollisimman kauan.

Kaavassa ja rakennussuunnittelussa tulee ottaa huomioon lähipalvelujen tarjoajien tarpeet, esimerkiksi kotipalvelun tarve alueelliseen tukipisteeseen ja asuntojen soveltuvuus kotivastajan työskentelyyn. Kaupallisten palvelujen sijainnin ohjaaminen voi olla vaikeaa, mutta on selvää, että lähikauppojen häviämistä edistetään huomattavasti kaavoittamalla uusia suurmyymälöitä.

Uudisrakentamisessa tulisi pyrkiä siihen, että kaikissa vähintään kaksitasoisissa rakennuksissa on hissi. Vaihtoehtoisesti voisi edellyttää, että hissille varataan suunnitelmassa paikka ja tekniset edellytykset. Hissien tai niiden vaatiman tilan varaamista voidaan edellyttää kaavassa. Esteettömän rakentamisen aiheuttamia kustannuksia on tarkoituksenmukaista verrata vaihtoehtoihin palvelutarpeisiin ja niiden aiheuttamiin, mahdollisesti pitkäaikaisiin, kustannuksiin. Sosiaali- ja terveydenhuolto on hyvin riippuvainen siitä, mitä tapahtuu muualla yhteiskunnassa, esimerkiksi saadaanko taloihin hissit. Jos muut yhteiskunnan lohkot laiminlyövät liikuntavammaisille ja vanhuksille soveltuvan yhteiskunnan kehittämisen, vastuu ja kustannukset sysätään sosiaali- ja terveydenhuollolle (Karjalainen 1992:31).

Perinteisesti yhdyskuntasuunnittelu on ollut kaavoituksen asiantuntijoiden hallitsema kenttä. Uusi rakennuslaki edellyttää suunnit-

telulta moniäänisyyttä. Muiden hallinnonalojen ja erilaisten kansalaisryhmien osallistumisesta suunnitteluun on Suomessa kokemuksia 1980-luvulta lähtien. Suunnitteluprosessi voidaan järjestää alusta lähtien siten, että kuntalaisilla on hyvät mahdollisuudet vaikuttaa. Tällaista suunnittelua kutsutaan osallistuvaksi tai vuorovaikutteiseksi suunnitteluksi. Vuorovaikutteisella suunnittelulla tarkoitetaan suunnitteluorganisaation ja viranomaisten järjestämää, suunnitteluorganisaation sisäistä ja suunnitteluorganisaation ja muiden osapuolten välistä informaation vaihtoa ja yhteistyötä. Vuorovaikutteisen suunnittelun menetelmät voidaan jakaa tiedottamiseen, tiedonhankintaan ja erilaisiin keskustelu- ja yhteistyömenetelmiin (Paldanius 1997:8).

Yhteissuunnittelun avulla monet palvelut saadaan hiottua paitsi nykyiselle ja tulevalle väestölle paremmiksi, monesti myös taloudellisemmiksi. Usein myös yrittäjät ja järjestöt on hyvä ottaa mukaan yhteistyöhön.

Asukkaiden mahdollisuus vaikuttaa asuin-ympäristöönsä lisää aina viihtyvyyttä. Osallistumismenetelmät tulee valita asukasryhmän mukaan, esimerkiksi lasten ympäristöarvostuksia ei voi kartoittaa yleisötilaisuuksilla tai kyselyillä. Käytettävissä oleviin vaihtoehtoihin vaikuttavat paitsi resurssit, osallistuvien ihmisten määrä ja ikä myös minkälaiselle vaikuttamiselle ja osallistumiselle annetaan mahdollisuus. Kun asukkaat ovat mukana prosessissa, suunnittelun tulee olla kaikille avointa ja lähteä asukkaiden tarpeista. Vaikutusmahdollisuuksista tulee antaa asukkaille ja muille mukana oleville realistinen kuva. (Kyttä & Kaaja 2001:8; Salminen 1999:57, ks. Kanninen 1999.)

Hyvä sosiaalinen ympäristö syntyy monen asian yhteistuloksena. Siihen tarvitaan asukkaita ja viranomaisia. Kaavoitus on tärkeimpiä kunnan käytössä olevia välineitä hyvän ympäristön luomisessa.

Kirjallisuusreferaatteja

Haverinen, Riitta, Timo Kopomaa, Esko Sammaljärvi & Annikka Tapaninen (1993). Hyvä elinympäristö haasteena – Sosiaalisen, terveydellisen ja fyysisen kytkentä suunnittelussa. Stakes, Raportteja 131.

Tutkimuksessa selvitettiin minkälainen on hyvä sosiaalinen ja terveydellinen ympäristö eri hallintokuntien edustajien mukaan. Tätä varten haastateltiin kolmen kunnan virkamiehiä hallintokuntien välisistä yhdyskuntasuunnittelun yhteistyökäytännöistä (Porvoo, Hollola, Kerava) ja selvitettiin Porvooon ja Keravan sosiaali- ja terveystoimen tekemien kaavalauseuntojen sisältöä.

Ympäristöllä tarkoitetaan eri asioita eri yhteyksissä, fyysistä, sosiaalista, toiminnallista tai käsitteellistä. Ympäristö ei määrää suoraan ihmisen toimintaa, vaan tarjoaa mahdollisuuksia, joista jotkut ovat fyysisissä ympäristöissä todennäköisempiä kuin toiset. Sosiaalisella ympäristöllä voidaan tarkoittaa asukkaiden luomien virallisten ja epävirallisten järjestelmien kokonaisuutta.

Tutkimuksessa selvitettiin minkälaisena sosiaali- ja terveydenhuolto näkee roolinsa elinympäristön suunnittelussa, minkälainen on sektorien näkemys terveellisestä ja sosiaalisesti hyvästä suunnittelusta sekä mihin kaavoituksessa ja rakentamisessa halutaan vaikuttaa.

Sosiaalitoimen edustajat arvostivat ympäristön monipuolista yhdyskuntarakennetta ja eri ikäistä väestöä, väljyyttä, pienimittakaavaisuutta ja monipuolisuutta. Alueella tulisi olla tarpeelliset kaupalliset palvelut, yhteisiä toimintiloja, kulttuuri ja vapaa-ajan palveluja, kävelykatuja ja sujuva, saasteeton liikenne. He näkivät ihmisen sosiaalisia verkostoja tarvitsevana ja asuinympäristöään kokevana. Näkemyksissä korostuivat liikuntaesteisten huomioonottaminen asuntojen, julkisten tilojen ja liikenteen suunnittelussa sekä kadunrakennuksessa. Tavoitteissa esiintyivät muun muassa arjen sujuminen, sosiaalisen kanssakäymisen mahdollistaminen sekä hissien saaminen kerrostaloihin. Sosiaalitoimi korosti, että kaavaan tulee tehdä tarvittavat tilavaraukset julkisille tiloille.

Terveystoimen edustajat korostivat palvelujen suunnittelua kaikille väestöryhmille, pitäen lähtökohtana asuinalueen elinkaarta ja asuinjakamaa.

Kaavoitustoimen edustajat painottivat ympäristön terveellisyyttä, turvallisuutta sekä luonnon ja rakennetun ympäristön suojelua. Kaavoituksen edustajat olivat kiinnostuneita muiden sektorien hyvän asumisen kriteereistä sekä avohoidon merkityksestä kaavoitukselle.

Sosiaalitoimen edustajien mukaan yhdyskuntien kehittämiseen voi vaikuttaa parhaiten ennen varsinaisen suunnittelun alkua ja suunnittelun alkuvaiheessa.

Kolmen polven piha (1987). Projektiryhmän raportti. Asuntohallitus, tutkimus- ja suunnitteluosaston julkaisuja 5/1987. Valtion painatuskeskus, Helsinki. 59 s.

Raportissa hahmotellaan asuinyhteisöä, asuin-aluetta tai erityistä yhteisöasumista, jossa asukkaat ottavat vastuuta toisistaan. Tehtävänä oli selvittää lainsäädännön ja hallinnon näkökulmasta yhteisöasumista ja pyrkiä kartoittamaan tarpeettomia esteitä. Raportissa esitellään yhdeksän eri tyyppistä suomalaista yhteisöllisyyden kehittämishanketta.

Kolmen polven pihalla tarkoitetaan kaikkiin ikäryhmiin kuuluvien muodostamaa asuinyhteisöä. Sen asukkaaksi hakeudutaan, mahdollisia asukkaita voisivat olla yksinhuoltajat, lapsiperheet isovanhempineen tai ilman, vanhukset, lesket, nuorena eläkkeelle jäävät, maanviljelystä luopuvat, taiteilijat, kotiseudulle palaavat, yksineläjät ja etätöläiset. Raportissa hahmotellaan toimivan yhteisön kokoa ja ikärakennetta.

Vanhusten tarvitsemat palvelut voidaan järjestää yhteisön sisällä. Muut asukkaat voivat hoitaa vanhusten asioita, tehdä pikkupalveluksia, korjauksia ja käydä asioilla. Vanhukset voivat ottaa vastaan pieniä koululaisia, kertoa satuja, olla isovanhempana.

Yhteisöasuminen asettaa vaatimuksia yhteistiloille. Raportissa käsitellään niiden ja asuintilojen hallintamuodon vaihtoehtoja, kiinteistönhoitoa, ympäristön hoitoa, liikkumista, vapaa-aikaa ja sosiaalisia suhteita. Toiminnan

idea on tuttavuuksien ja ystävyysuhteiden syntyminen arkielämän toiminnan kautta.

Osa kuvatuista yhteisöhankeista oli toteutuneita, osa oli vasta suunnitteluvaiheessa. Mukana ovat muun muassa Espoon Suvelan kolmen polven pihan suunnitelma, Eskolan kylätalot Kannuksesta, Elävä piha Imatralta ja Alppilan asuinyhteisö Helsingistä.

Manninen, Mariikka (2000). Sosiaalinen kaavoituksessa. Stakes, Aiheita 32/2000. 53 s.

Tutkimus liittyy Stakesin Elinympäristömme – projektiin, jossa pyrittiin lisäämään eri toimijoiden valmiuksia nähdä sosiaalisen, terveellisen ja fyysisen ympäristön välisissä yhteyksiä. Tutkimuksessa haastateltiin kahtatoista suomalaista kaavoitusalan asiantuntijaa sosiaalisesti hyvän ympäristön teemasta.

Vastaajien mukaan sosiaalinen ilmenee eri tavoin eri aikoina ja eri kulttuureissa, ihmiset myös kokevat sosiaalisen eri tavoin. Se määriteltiin muun muassa ihmisläheiseksi, eri väestöryhmät huomioivaksi toimintatavaksi, ihmisen tai ihmisryhmän tarpeiden ja näkökulmien huomioimiseksi, yhdessäoloksi, yhdessä toimimiseksi sekä huolenpidoksi.

Uudessa maankäyttö- ja rakennuslaissa ei määritellä tarkasti hyvää sosiaalista ympäristöä. Tietyt suunnittelu- ja rakentamiskäytännöt on kuitenkin havaittu vaikutuksiltaan sosiaalisesti positiivisiksi, kaavoituksella annetaan siten erilaisia toteutusmahdollisuuksia. Haastatellut määrittivät suunnittelun peruskäsitteiksi toimivuuden, turvallisuuden, terveellisuuden ja viihtyisyyden.

Toimivuus on toimintojen keskinäistä, järkevää järjestelyä, yhteyksistä huolehtimista, eri elementtien keskinäisten hyvien suhteiden löytämistä, liikenteen sujuvuutta, palveluiden saatavuutta, liikennesuuntien huomioon ottamista.

Turvallisuudella tarkoitettiin liikenneturvallisuutta ja koettua turvallisuutta. Liikenneturvallisuuteen liittyvät vaaralliseksi havaittujen ratkaisujen välttäminen ja ihmisten pitäminen valppaana. Koettuun turvallisuuteen kuuluu sosiaalinen kontrolli, jota voidaan edistää muun muassa maankäytön riittävällä tehok-

kuudella ja rakennusten sijoittelulla. Rakennusten ja ulkoympäristön toteutuksella on kuitenkin siinä merkittävämpi rooli. Ulkotiloissa tulee olla hyvä valaistus, pimeitä loukkoja ei tule rakentaa ja asunnoista tulee nähdä kadulle. Asumisen ja palvelujen sekoittuminen alueella lisää sosiaalista kontrollia. Yksityisen ja julkisen rajat ovat selkeät rajat helpottavat järjestyksenpitoa.

Terveellisuuden kannalta on tärkeää ehkäistä melua ja haitallisia ympäristöpäästöjä esteillä ja turvavyöhykkeillä, joita tulisi kehittää kaavassa. Vaihtoehtoisesti haittatekijät tulisi poistaa. Lähiympäristön kannalta pienilmasto ja maaperänäkökohdat tulisi huomioida rakennusten sijoittelussa. Auringonvalo, lämmin etelärinne ja tuulettomat pihat ovat tavoiteltavia. Psykkiseen terveyteen voidaan todennäköisesti vaikuttaa muun muassa tarjoamalla aisteille virikkeitä ja elämyksiä ympäri vuoden. Mahdollisuus omatoimisuuteen ja kontakteihin on tärkeää.

Viihtyisyys on edellisten tekijöiden summa, se lähtee osittain yhdyskuntarakenteesta. Haastatellut korostivat siisteyden, ympäristön hoidon, valoisuuden, vehreyden, raittiin ilman ja turvallisuuden tunteen merkitystä. Viihtyisä ympäristö aktivoi asukkaita toimimaan viihtyisyyden puolesta, lisäksi ympäristön pitää mahdollistaa yksityisyys. Kaavoituksella voitaisiin vaikuttaa viihtyisyyteen esimerkiksi ohjaamalla julkisivujen tai rakennusten materiaalivalinnoissa. Maisema-arvojen kartoituksella voidaan selvittää paljon viihtyisyyteen vaikuttavia asioita, kuten pienilmastoltaan lämpimät ja tuulettomat rakennus- ja oleskelupaikat, valoisat asunnot, eri luonteiset viheralueet, mahdollisuus veteen, kauniit näkymät, alueen historia, maisemaa myötäilevän liikenneverkon sijainnin, suojeltavat rakennukset ja puut.

Esteettömyyttä pidettiin yleisesti monien sosiaalisten tavoitteiden toteutumisen perustana. Kaavan tarkkuudesta oli eriäviä mielipiteitä, osa kannatti väljää kaavaa, osa tarkkoja merkintöjä. Mielipiteissä korostuivat asunto- ja katusuunnittelun osuus, vaikka kaava luo mahdollisuuksia esteettömyyden toteuttamiseen. Monet kannattivat ympäristön esteettömyyden

ja hissien merkitsemistä kaavaan. Vastuun toteuttiin olevan kaikilla suunnittelu- ja toteutusportailla.

Kaavaan voidaan merkitä suositeltavat lähestymissuunnat, jotta luiskien toteuttaminen on mahdollista ja helppoa järjestää. Sisäänkäyntien paikkoja ei tulisi määrätä, jotta toteutuksen suunnittelulle jäisi vaihtoehtoja. Osa kannatti kaikkien asuntojen rakentamista liikkumisesteettömiksi tai mahdollisuutta korjata asunto sellaiseksi. Osa taas kannatti sitä, että tietty osuus alueen asunnoista tehdään esteettömiksi. Tavoite asuntojen muunneltavuudesta voidaan esittää kaavoitusvaiheessa. Hissejä pidettiin yleensä välttämättömänä, mutta kaava tai rakennusvalvonta ei voi velvoittaa, koska laki ei velvoita. Rakennusvalvonta voi erään haastatellun mukaan luvan myöntämisen kynnyksellä yrittää 'lypsää' laatua suunnitelmiin. Jos hissiä ei rakenneta, sille voidaan varata tila. Rakennusalan lisäksi voidaan mahdollistaa tai velvoittaa tila hissille. Esteettömän sisäänkäynnin tulisi sijaita samassa paikassa kuin muukin sisäänkäynti. Osa haastatelluista oli sitä mieltä, että jos kaikki paikat tehdään esteettömiksi, syntyy huonoja ympäristöjä. Liikennettä, erityisesti kevyen liikenteen reitistön kattavuutta, sujuvuutta ja turvallisuutta, pidettiin tärkeänä osana toimivuutta ja esteettömyyttä.

Yhteisöllisyyttä voidaan edistää luomalla tilaa kohtaamiselle ja yhteiselle toiminnalle. Kaavassa voidaan esimerkiksi määrätä porrashuone aukeamaan pihan ja kadun puolelle. Katuverkkoon voidaan liittää pieniä aukioita ja istuskelupaikkoja. Kaavassa voidaan määrätä yhteistilan rakentamisen osuus kaikesta rakennusoikeudesta. Tontin luovutusehtoihin voidaan merkitä vaatimus yhteistilojen toteuttamisesta. Julkisten tilojen mahdollinen iltakäyttö on hyvä huomioida jo kaavavaiheessa. Sosiaalisia verkostoja syntyy usein samassa elämäntilanteessa olevien sijoittuessa samaan paikkaan. Suunnitteluvaiheen yhteistyö tukee yhteisöllisyyden syntyä. Yhteisöllisyyden esteistä mainittiin muun muassa voimakkaasti rajaavat tekniset ratkaisut, kuten vilkkaat liikenneväylät.

Turvallisuutta ja viihtyisyyttä lisäävät väestön monipuolinen ikärakenne sekä taloudellinen ja sosiaalinen monipuolisuus, joka on mahdollista rakentamalla monipuolinen asun-

tokanta. Kerrostaloihin voidaan rakentaa suuria ja rivitaloihin pieniä asuntoja, ja tavoite voidaan kirjata kaavaan.

Tavallisten asuntojen sekaan voidaan sijoittaa myös tuetun asumisen yksiköitä. Vanhusten palvelutalojen ja tuetun asumisen yksiköt tulisi integroida muuhun kaupunkiympäristöön eikä sijoittaa kauas erilleen. Uusi ongelma on syntynyt julkisen ja yksityisen rajaamisesta. Alueen asukkailla tulisi olla varmuus siitä, mitä naapuritontille on tulossa. Kaavalla voidaan myös mahdollistaa tuettua asumista kaavamerkinnällä, jonka mukaan alueelle voidaan sijoittaa tuettua asumista tai, että osa asunnoista on rakennettava avohoidon tarpeita vastaaviksi. Kun asuntoloiden perustaminen on ympäristön asukkaiden tiedossa voidaan välttyä valitusprosesseilta.

Sukupolviasumista, monen polven asumista samassa pihapiirissä, voidaan tukea antamalla rakennusoikeutta omakotitalon piharakennusta varten. Rakennusoikeus voi kuulua varsinaisen asuinrakennuksen rakennusoikeuteen tai olla lisärakennusoikeutta.

Myös asemakaavojen tarkkuudesta oli huomattavia mielipide-eroja. Osa kannatti väljää kaavaa, osa tarkkoja merkintöjä. Osa toivoi, että kaavassa näkyisivät kaavoituksen yhteydessä noudatetut periaatteet ja jatkosuunnittelun tavoitteet. Pihasuunnittelun avoimuus jättää asukkaille mahdollisuuden vaikuttaa toteutukseen. Toisaalta kaavaan voitaisiin merkitä pihojen korkeusasemia ja luiskia, tai määritellä leikki- ja oleskelualueiden sijainnit pienilmastollisesti miellyttävään ja saavutettavaan paikkaan. Myös suojeltavat kohteet ja niiden suojavyöhykkeet tulisi merkitä. Myös pientaloalueen rakentajien kesken voidaan sopia yhteisistä tavoitteista.

Kaavaselostusta pidettiin ongelmallisena, koska sillä ei ole oikeusvaikutuksia. Selostuksen arvoa lisäisi, jos se sisältäisi laajaa perustietoa alueesta, suunnittelun tavoitteista, hyödyllistä ja inspiroivaa materiaalia, kuvia ja tiivistelmiä kaavan tavoitteista ja mahdollisuuksista.

Suurin osa haastatelluista piti vuorovaiikutteista suunnitteluprosessia hyvän lopputuloksen saavuttamisen edellytyksenä. Suunnittelun yhteydessä tulisi tutkia vastaavia alueita ja koettaa soveltaa niistä saatavaa tietoa suun-

nitteluun, jos asukkaat eivät ole tiedossa. On tärkeää selvittää, mitkä ovat suunnittelun lähökohdat, tarpeet ja alueeseen kohdistuvat odotukset. Heikkojen osapuolten äänen pitäisi kuulua asiantuntijoiden kautta.

Lisäksi todettiin, että jos osallistumisprosessi järjestetään, päätökset tulee tehdä osallistumisprosessin kautta. 'Ei niin, että vahvat hoitavat asioitaan suoraan päättäjien kanssa ja ainoastaan heikot osallistuvat prosessiin ja koettavat saada äänensä kuuluviin sitä kautta.'

Vastaajat olivat olleet mukana myös eri hallintokuntien yhteistyössä. Monet kritisoivat sosiaaliviranomaisten näkökulman hyvin yleistä tasoa, ympäristön rakentumisprosessi ja rakentamisen mahdollisuudet olivat sosiaalisektorille melko tuntemattomia. Viranomaisten todettiin olevan passiivisia ympäristön suunnitteluvaiheessa ja tulevan mukaan vasta kun on havaittu ongelmia. Suunnitteluun osallistumisen on havaittu tuottavan hyötyjä hieman myöhemmin ja säästävän resursseja jossakin toisaalla.

Sosiaalisesti hyvän kaavoituksen esteet liittyvät koko suunnittelukentän ongelmiin, taloudellisiin resursseihin, ajankäyttöön, lainsäädännön puutteisiin, huonoon maapolitiikkaan sekä suunnittelijoiden ammattitaidon ja tahdon puutteeseen. Kenelläkään ei ole kokonaisnäkemystä, jota voitaisiin saada eri toimijoiden läheisellä yhteistyöllä. Toimijatahojen keskittyminen vain oman toimintakenttensä asioihin ei tuota hyvää lopputulosta. 'Sektorikohtaisesta hyvien latomisesta rinnakkain ei välttämättä tule hyvää kokonaisuutta.' (Haastateltu.)

Pitkän tähtäimen asiat jäävät usein huomiotta, kun keskitytään ajankohtaisten asioiden hoitoon. Sosiaalisten vaikutusten arvioinnin tulisi olla osa normaalia käytäntöä. Lisäksi ehdotettiin kaavan laadinnan alkavan arviointikriteerien määrittelystä, kaavoitus voitaisiin aloittaa myös viranomaisille ja muille osallisille suunnatulla ideakilpailulla. Suunnittelijoiden tulee arvioida kaavaa itse, mutta ammattimaisen arviointiryhmän tai ulkopuolisen arvioijan käyttöä pidettiin mahdollisena.

Sosiaalisesti hyvän ympäristön toteuttamisessa vastuu jakautuu kaikille suunnittelu- ja toteutusportaille ja hallintokunnille. Suunnittelun ja toteutuksen jokaista vaihetta tulisi val-

voa. Lisää tutkimusta kaivataan kaavan tavoitteista eri kaavatasoilla sekä kaavan arvioinnissa käytettävistä mittareista ja kriteereistä.

Paldanius, Jari (1997). Vuorovaikutteisen suunnittelun kokemuksia Suomessa. Ympäristöministeriö, Suomen ympäristö 107. Helsinki. 67 s.

Selvitykseen on koottu keskeisiä vuorovaikutteisen suunnittelun kokemuksia Suomesta, sekä esitetty niiden pohjalta syntyneitä johtopäätöksiä. Painopiste on suunnitteluorganisaation (viranomaistahon) ja kansalaisten (eturyhmien) välisessä vuorovaikutuksessa. Viranomaisten keskinäistä vuorovaikutusta on käsitelty vähemmän.

Vuorovaikutteisella suunnittelulla tarkoitetaan 'suunnitteluorganisaation ja viranomaisten järjestämää, suunnitteluorganisaation sisäistä ja suunnitteluorganisaation ja muiden osapuolten välistä informaation vaihtoa ja yhteistyötä'. Vuorovaikutteisen suunnittelun menetelmät voidaan jaotella kolmeen ryhmään, tiedottamiseen, tiedonhankintaan ja erilaisiin keskustelu- ja yhteistyömenetelmiin.

Keskeisiä aiheita ovat vuorovaikutus suunnittelun yhteydessä, suunnittelusta saatujen kokemusten esittely ja alan kirjallisuus. Selvityksessä käsitellään muun muassa kokemuksia SOFY-projekteista ja yleiskaavojen suunnittelusta, minkä pohjalta annetaan suosituksia erilaisten menetelmien soveltuvuudesta eri tyyppiin suunnittelukohteisiin ja -tilanteisiin.

Vuorovaikutuksen tavoitteet on määriteltävä suunnitteluprosessin alussa, jotta osallistujille ei synny epärealistisia odotuksia vaikutusmahdollisuuksista. Työnjaon tarkka määrittely on olennaista. Vuorovaikutus on kytkettävä tiiviisti osaksi suunnittelua. Eri osapuolten näkemysten välittymisen kannalta on hyvä, jos kaikkien osapuolten keskustelut kirjataan ja julkaistaan.

Suunnittelijan rooli vuorovaikutteisessa suunnittelussa on keskeinen, mutta tavallisesta asiantuntijaroolista poikkeava. Asiantuntijarooliin kuuluvat valmiit näkemykset vähentävät muiden osapuolten vaikutusmahdollisuuksia. Suunnittelijan kyky ylläpitää vuorovaikutusta ja toimia eri osapuolten tuottamien näkemysten ja informaation välittäjänä onkin keskeistä prosessin onnistumisen kannalta.

Tolvanen, Raija (1990). Miten asuinyhteisö tehdään? – Kokemuksia Tuulen kylän asuinyhteisön suunnittelusta ja rakentumisesta. Asuntohallitus, tutkimus- ja suunnitteluosasto. Asuntotutkimuksia 1/1990. Valtion painatuskeskus, Helsinki. 66 s.

Selvitys kertoo Jyväskylän asuntomessuille 1985 suunnitellun ja toteutetun valtion lainoittaman Tuulen kylän yhteisöhankeeseen syntyä. Hankkeessa olivat mukana asukkaat, rakennuttaja, suunnittelija, asuntohallitus ja kunnan viranomaiset. Selvitys antaa pohjatietoa vastaaville hankkeille. Selvityksessä kuvataan projektin eteneminen, mukana olleiden kokemukset ja näkemykset ja tehdään yhteenvetoa asuinyhteisön suunnittelusta ja toteutuksesta. Tältä pohjalta esitetään malli menettelytavaksi vaihtoehtoisten asumismuotojen kehittämiseen.

Stakes (1999d). Kaavoitus – Yhteisen vaikuttamisen paikka. Ideakortti 2/1999. 4 s.

Fyysisellä ympäristöllä on sosiaalisia ja terveydellisiä vaikutuksia. Sosiaali- ja terveystoimella on mahdollisuus välittää suunnitteluprosessissa tietoa heikkojen väestöryhmien tarpeista. Vuorovaikutus asukkaiden kanssa on tärkeää. Ideakortti on sosiaali- ja terveystoimen tarpeisiin tehty kaavoituksen ulottuvuuksia esittelevä tiivistelmä. Siinä käsitellään lyhyesti kaavoitusta, sosiaalisen osuutta kaavoituksessa ja hyvinvointia edistävää kaavaa, liikkumisesteettömyyden ja lähipalveluiden näkymistä kaavassa, tilojen monikäyttöisyyttä sekä kaavoitusprosessin muutosta.

Kaavoitus ei ole vain maankäytön suunnittelua, samalla suunnitellaan tulevaisuutta. Sosiaali- ja terveystoimen kannalta kaavoitukseen liittyviä tärkeitä asioita ovat hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen, syrjäytymisen torjuminen, lähipalvelujen tarjonta ja ihmisten kulttuuriarvojen kunnioittaminen. Kaavan sisällössä tulee huomioida kaikki väestöryhmät, ympäristöä arvioidaan käyttäjien ehdolla tai käyttäjät otetaan mukaan suunnitteluun.

Esteettömän liikkumisympäristön aikaansaamiseen voidaan vaikuttaa monella kaavata-solla. Asemakaavassa voidaan edellyttää portaatonta sisäänkäyntiä ja pääsyä asuntoihin, vaa-

tia hissejä, ohjata maantasokerroksen käyttöä tai vaatia palvelutilojen saavutettavuutta. Yleiskaava voi edesauttaa esteetöntä liikkumista ohjaamalla tiiviiseen yhdyskuntarakenteeseen, yksityisautoilun tarpeen vähentämiseen ja supermarkettien sosiaalisten vaikutusten arviointiin.

Palvelut ja asuminen tulee kytkeä suunnittelussa yhteen. Lähipalveluverkostoon kuuluvat alueen julkiset, yksityiset ja asukkaiden omaehtoiset palvelut, jotka tarvitsevat tiloja. Tilojen on sovelluttava eri aikoina eri käyttöön. Yleiskaavan laadinnassa lähipalveluverkostoa on tarkasteltava toiminnallisena ja tilallisena kokonaisuutena, tarkastelu tulee tehdä yhteistyössä. Lähipalvelujen tilojen tulee näkyä tonttivarauksina tai erikseen hyväksyttävässä asiakirjassa. Asemakaavassa täsmennetään toimintamallia ja esitetään tilavaraukset. Tilojen monikäyttöisyys huomioidaan kaavoituksessa: tiloja suunnitellaan vuorovaikutteisesti toimintojen suunnittelun kanssa. Kaavamerkinnot tulee pohtia huolella.

Kaavoitusprosessi on luonteva tilaisuus pohtia kunnan yhteisiä tavoitteita ja tulevaisuutta monesta näkökulmasta. Esimerkiksi Ilo-mantsissa on määritelty kaavoitusta ohjaavat sosiaaliset tavoitteet.

Stakes (1999). Examples of Good Practice in the Finnish Welfare System.

http://www.stakes.fi (28/6/1999)

Hyvinvointivaltion hyviä käytäntöjä esittelevään kansioon on poimittu esimerkkejä suomalaisesta arjesta, muun muassa leikkipuisto-toiminnasta ja vammaisten asumisesta. Helsingin kaupungin leikkipuistotoiminta on ohjattua toimintaa lapsille ja nuorille. Puistoissa on sisä- ja ulkotiloja sekä 3–4 palkattua ohjaajaa, jotka järjestävät retkiä, juhlia, kerhoja ja muuta toimintaa. Puistoissa järjestetään iltapäivähoito välipaloinen pienille koululaisille. Leikkipuistoissa on peli- ja leikkivälineitä, monissa myös uima-allas. Helsingin Ruoholahdessa on muiden asuntojen joukossa yhdeksän liikuntaesteisen henkilön asuntoa, jotka ovat asukkaiden ja arkkitehtien yhteisen suunnittelun tulosta. Asukkaiden muodostama asukas-yhdistys hankkii asukkaiden tarvitsemat palvelut. Avustajilla on käytössään yksi asunto.

Vuorela-Wiik, Maarit, Pertti Vuorela & Risto Nevalainen (1996). Joensuun Marjalan asuntoalueen kehittäminen. Suomen asuntomessut. s. 73, 18 liites.

Tutkimuksen tavoitteena oli soveltaa laatuprofiiliarviointia uuden asuinalueen jatkokehittämistarpeiden arviointiin. Tutkimusalueena oli Marjalan asuntomessualue Joensuussa. Marjalan alueesta haluttiin turvallinen, viihtyisä, monipuolinen ja kaupunkimainen ympäristö, jossa on hyvä asumistaso, työpaikkoja, peruspalveluita ja vapaa-ajan palveluita. Alueesta haluttiin sosiaalisesti kiinteä ja esteetön, lisäksi haluttiin asukkaiden osallistuvan alueen jatkokehitykseen.

Käytetty menetelmä perustuu siihen, että mahdollisimman monet intressiryhmät kertovat oman arvionsa ympäristön laadun kannalta tärkeistä tekijöistä tai ympäristöä parantavista toimenpiteistä. Jokaisesta haastattelusta tehdään oma laatuprofiili. Menetelmä mahdollistaa hyvin erilaisten tekijöiden esiin tuomisen ja rinnakkaisen tarkastelun.

Laatuprofiiliarviointi tehtiin kolmessa vaiheessa, ensin pidettiin tuplatiimi, jossa alueen kaavoittajat, suunnittelijat, sosiaalialan asiantuntijat ja alueen virkamiehet arvottivat esteettömyyttä, fyysistä ympäristöä, asukkaiden sosiaalisia verkostoja, joustotyötä ja telematiikkaa. Toinen tuplatiimi pidettiin alueen asukkaille. Toisessa vaiheessa näistä arvioinneista rakennettiin kuusiosainen ympäristöön perustuva laatumalliluokittelu. Kolmannessa vaiheessa haastateltiin virkamiehiä ja asukkaita, jotka kävivät läpi laatumallin osatekijöineen ja arvioivat oman laatuprofiilinsa paikkansapitävyyden.

Asuinympäristön luokiteltiin muodostuvan rakennetusta ympäristöstä, luonnon ympäristöstä, sosiaalisesta ympäristöstä, tekemisen ja vaikuttamisen ympäristöstä sekä palveluympäristöstä. Marjalan aluetta arvioitiin myös työympäristönä.

Virkamiesten tuplatiimissä nousivat kehittämistavoitteina esiin asukkaiden sosiaaliset

verkostot, jatkosuunnittelu ja palvelut. Jatkorakentaminen ja työnteko alueella tulivat hiukan esille. Tavoitteet voitaisiin saavuttaa erilaisella asukastoiminnalla ja harrastuksilla, jatkosuunnittelun ja rakentamisen ohjeistolla. Virkamiehet toivat esille esteettömän rakentamisen takaavia toimenpiteitä ja alueen houkuttelevuuden säilyttämisen. Asukkaat nostivat esille sosiaalisen ympäristön kehittämisen ja asukkaiden keskinäisten verkostojen luomisen, sekä niihin liittyvän tilantarpeen.

Alueella haastateltiin 17 asukasta ja virkamiestä. Kehittämiskohteina pidettiin selvimmän palveluita, sosiaalista ympäristöä sekä tekemisen ja vaikuttamisen ympäristöä.

Tutkimuksessa arvioitiin erikseen esteettömyyttä ja sen toteutumista Marjalassa. Alueella tavoiteltiin asukkaiden kannalta tasarvoista asuinympäristöä. Asunnot voidaan muuttaa asukkaan toimintakykyä vastaaviksi, huonetilat ovat riittävän suuret pyörätuolilla liikkumiseen. Omakotitaloissa kaikki välttämättömät huonetilat on sijoitettu maantasokerrokseen. Asunnoissa on myös heikkoja kohtia. Pyörätuolissa istuvat arvostelivat korkealla sijaitsevia kaappeja, parvekkeen korkeaa kynnystä, muita korkeita kynnyksiä ja kapeita ovia. Hissit saivat moitteita pienuudesta, sähköpyörätuoli ei mahdu hissiin. Porraskäytävien ovia pidettiin raskaina. Pihoilla ja pyöräteillä kulkemista pidettiin helppona. Talvinen auraus sai kiitosta. Autopaikkojen sijoittelua moitittiin. Invapaikkoja toivottiin oven lähelle, mahdollisesti katettuina. Alueella ulkoilu on sujuvaa, alueelta ei löydy jyrkkiä luiskia tai portaita. Uimarannalle toivottiin luiskaa ja kaidetta, joiden avulla uimaan pääsisi pyörätuolilla.

Tutkijat esittivät oman näkemyksensä alueen kehittämistarpeista. Ensisijaiseksi nousi palveluiden, erityisesti uusien palveluiden aikaansaaminen. Toiseksi tuli tekemisen ja vaikuttamisen ympäristön kehittäminen. Seuraavaksi eniten korostui sosiaalisen ympäristön kehittäminen. Luonto- ja työympäristöä painotettiin vähiten. Tutkijat esittivät myös oman tavoite- ja toimenpide-ehdotuksensa.

Lisää kirjallisuutta

- Ahlfors-Friman, Anita (toim.) (1993). Naiset ja suunnittelu. Alatyöryhmän ehdotukset maankäytön ohjauksen uudistamista varten. Ympäristöministeriö, kaavoitus- ja rakennusosasto. Muistio 2/1993. Julkaisussa: Naiset suunnittelussa – laatua arkeen (1995). Ympäristöministeriö.
- Arola, Tuija (2002). Vuorovaikutteinen kaavoitus ja kuntalaisten vaikuttaminen. Kansalaisyhteiskunnan, suunnittelun ja päätöksenteon kohtaaminen maankäytön suunnittelussa. Suomen kuntaliitto, Helsinki.
- Hakanen, Maija (1993). Asuinympäristö ja kestävä kehitys. Ympäristöministeriö, Kaavoitus- ja rakennusosasto, Selvitys 6/1993. ss. 70.
- Harju, Pertti (1988). Yhteissuunnittelu asuinalueiden kehittämisessä. Raportti SOFY –projektin kenttäkokeilusta. Teknillinen korkeakoulu, yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A15. Espoo. 296 s.
- Heimo, Jarmo & Kaija Kess (1995). Ensiaskel vaikuttamiseen: ympäristöopas. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Helsinki 80 s.
- Kyttä, Marketta & Mirkka Kaaja (toim.) (2001). Vuorovaikutteisen suunnittelun ja ympäristön tutkimuksen metodipaketti. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja kehittämiskeskus YTK. Saatavilla internetissä osoitteessa <http://hut.fi/Yksikot/YTK/koulutus/metodikortti/Metodit.html>
- Laine, Ritva (1999). Hyvä ympäristö – yhteinen etu. Opas maankäyttö- ja rakennuslain soveltamiseen. Suomen kuntaliitto. Helsinki.
- Leskinen, Antti ym. (1998). Kun haluat vaikuttaa osallistu elinympäristösi suunnitteluun. Ympäristöministeriö. 138 s.
- Luovuutta suunnitteluun – osallisuutta toteutukseen. Työkirja lasten ja nuorten tulevaisuusversteisiin ja suunnittelupiireihin (1999). Suomen kuntaliitto.
- Matilainen, Päivi (1992). Kekkola keitaaksi – moniääninen suunnittelu. Jyväskylän kaupunki, sosiaalikeskuksen julkaisusarja 1.
- Mäntylä, Kaj, Johanna Pekkanen & Timo Sneek (1998). Haja- ja loma-asutuksen uudet muodot: tulevaisuuden näkymiä ja kehittämismahdollisuuksia. Teknillinen korkeakoulu. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja B:76. 195 s. Espoo.
- Nevalainen, Risto, Aija Staffans & Pertti Vuorela (1990). Asumisen laadun arviointi ja tutkiminen. Kokoava tutkimus asumisen laatuun vaikuttavista tekijöistä. Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja B 60. Otaniemi.
- Niemenmaa, Vivi (1999). Näkökulmia sosiaaliseen kestävyYTEEN. Paikallinen Agenda 21 -projektin julkaisu. Suomen kuntaliitto. Helsinki.
- Pesonen, Reijo (1996). Vuorovaikutteista suunnittelua Jyväskylän Kekkolassa. Ympäristöministeriö, Alueidenkäytön osasto. Suomen ympäristö 21. Edita, Helsinki. 84 s.
- Roivainen, Irene (1993). Sosiaalinen yhdyskuntasuunnittelussa. Moniste. Stakes.
- Stakes (1999c). Ihmisiin kohdistuvien vaikutusten arviointi. Ideakortti 2/1999. 4 s.
- Stakes (1999e). Lasketaan kustannuksia. 5/1999. Ideakortti 5/1999. 4 s.
- Tulevaisuuden asu (1999). Suomen asuntomesut. Vantaa. 75 s.
- Viirikorpi, Paavo (1996). Kohti uutta suunnittelua: Asuntoalueen uusi suunnittelujärjestelmä -projektin loppuraportti. Suomen kuntaliitto. Helsinki. 58 s.
- Viirikorpi, Paavo (1993). Suunnittelu yhteistyötä yksin, yhdessä ja erikseen. Hyvä Vuosaari -projektin ja Kekkola-projektin seuranta tutkimus. Asuntohallitus 18:1993.

KIRJALLISUUS

- Ahlfors-Friman, Anita (toim.) (1993). Naiset ja suunnittelu. Alatyöryhmän ehdotukset maankäytön ohjauksen uudistamista varten. Ympäristöministeriö, kaavoitus- ja rakennusosasto. Muistio 2/1993. Julkaisussa: Naiset suunnittelussa – laatua arkeen (1995). Ympäristöministeriö.
- Alkula, Raili; Malin, Anne; Reisbacka, Anneli; Rytkönen, Anja (1997). Vanhusten ja vammaisten itsenäistä selviytymistä kodin pesutiloissa helpottavia ratkaisuja. Työtehoseuran julkaisuja 354. Helsinki. 140 s.
- Alkula, Raili; Janhonen, Hilikka; Reisbacka, Anneli; Uski, Raija (1993). Vanhuksen koti kotipalvelun työympäristönä. Työtehoseuran monisteita 5/1993. Helsinki. 87 s.
- Alkula, Raili ym. (1994). Vanhusten omatoimisuuden ja turvallisuuden edistäminen asumisessa: esitutkimus. Osa I: Keittiön, vaatehuolto-, wc- ja pesutilojen laitteiden ja varusteiden tuotetietoja ja valintaperusteita. Kuluttajaviraston julkaisusarja 1994:18. Helsinki. 122 s.
- Alkula, Raili ym. (1994). Vanhusten omatoimisuuden ja turvallisuuden edistäminen asumisessa: esitutkimus. Osa II: Keittiön- ja kylpyhuonetilojen korjaussuunnitelmia. Kuluttajaviraston julkaisusarja 1994:19. Helsinki. 87 s.
- Allas, Anja; Horelli, Liisa; Kalliokoski, Ritva-Liisa; Vepsä, Kirsti (1992). Lapsiystävälliseen elinympäristöön. Opaskirja kansalaisille, päättäjille ja suunnittelijoille. Ympäristöministeriö, Kaavoitus- ja rakennusosasto, Opas 5/1992. Helsinki. 63 s.
- Apajasalmi, Hannele (1989). Kaupunki nuoren asuinympäristönä. Pro gradu -tutkielma, Sosiologian laitos, Helsingin yliopisto. 98 s. +liite.
- Arola, Tuija (2002). Vuorovaikutteinen kaavoitus ja kuntalaisten vaikuttaminen. Kansalaisyhteiskunnan, suunnittelun ja päätöksenteon kohtaaminen maankäytön suunnittelussa. Suomen kuntaliitto, Helsinki.
- Aura, Seppo ym. (1999). Lähiön sosiaalinen kehittäminen. Asukkaiden osallistuminen lähiön uudistamisen perustana. Tampereen teknillinen korkeakoulu, arkkitehtuurin osasto, suunnitteluperusteet, julkaisu 2. Vammalan kirjapaino, Tampere. 132 s.
- Bäcklund, Pia; Kanninen, Vesa (1999). Teorioiden edessä – vai takana? Käytännön ja käsitteellisen lähiökehittämisen haasteet. Kanninen, Vesa (toim.): Lähiö ABC. Stakes, Raportteja 239. 115 s.
- Esteettömät liikuntatilat (1997). Opetusministeriön liikuntapaikkajulkaisu-sarja. Rakennustieto.
- Esteetön rakennus ja ympäristö – kaikille soveltuva liikkumis- ja toimimisympäristö (1998). Suunnitteluopas. Rakennustieto. Helsinki. 78 s.
- Hakanen, Maija (1993). Asuinympäristö ja kestävä kehitys. Ympäristöministeriö, Kaavoitus- ja rakennusosasto, Selvitys 6/1993. s. 70.
- Hankonen, Johanna (1994). Lähiöt ja tehokkuuden yhteiskunta. Otatieto Oy & Gaudeamus. Tampere 1994.
- Harju, Pertti (1988). Yhteissuunnittelu asuinalueiden kehittämisessä. Raportti SOFY-projektin kenttäkoelusta. Teknillinen korkeakoulu, yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A15. Espoo. 296 s.
- Havas, Hannu; Nissinen, Marja (1994). Kuinka kuulovammaiset otetaan huomioon julkisessa rakentamisessa. Selvitys. Kuulonhuoltoliitto. 22+liite.
- Haverinen, Riitta; Kopomaa, Timo; Sammaljärvi, Esko; Tapaninen, Annikka (1993). Hyvä elinympäristö haasteena – Sosiaalisen, terveydellisen ja fyysisen kytkentä suunnittelussa. Stakes, Raportteja 131. Helsinki.
- Heikkinen, Sonja (1997). Kaupunki liikkuu – kuinka keskustelu käynnistyi liikkumisympäristön kehittämiseksi. Stakes, Aiheita 32/1997.37+27 s. Helsinki.
- Heimo, Jarmo; Kess, Kaija (1995). Ensiaskel vaikuttamiseen: ympäristöopas. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Helsinki 80 s.
- Helsingin kaupunki (2003). Helsingin aluesarjat, 2003. www.hel.fi
- Hietanen, Inkeri (1998). Kotona asuvien yli 65-vuotiaiden päivittäisen selviytymisen edellytykset. Päätöksenteko, asuinympäristö ja lähiyhteisön tuki. Oulun yliopisto, hoitotieteen ja terveystieteiden laitos, lisensiaatintyö.
- Hirvonen, Jukka (1992). Asuminen ja vapaa-aika. Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja B 69. Espoo. 78+14 s.
- Horelli, Liisa (1990). Kysymyksiä lasten ja nuorten todellisuudesta – huomista odotellessa. Helsinki: Terve kaupunki -projekti.
- Horelli, Liisa (1992). Lapset ympäristön tutkijoina. Menetelmäopas kasvattajille. Mannerheimin lastensuojeluliitto, Liisa Horelli. Helsinki. 86 s.
- Horelli, Liisa (1994). Lasten näköinen elinympäristö. Kokemuksia yhdyskuntasuunnittelun, ympäristökasvatuksen ja ehkäisevän sosiaalipolitiikan välisestä yhteistyöstä Kiteen Rantalan ala-asteella. Ympäristöministeriö, Sosiaali- ja terveysministeriö. Ympäristöministeriö, Alueiden käytön osasto Tutkimusraportti 3/1994. Helsinki.
- Horelli, Liisa; Vepsä, Kirsti (1995). Ympäristön lapsipuolet. Itsenäisyyden juhluvuoden lastenrahaston säätiö. Helsinki. 136 s.
- Ikäihmisten näkökulmia vanhuspolitiikkaan (1993). Vanhuspoliittisen projektin ikäihmisten työryhmä, Helsingin yliopiston ikäihmisten yliopisto. Stakes, Aiheita 2/1993. Helsinki.
- Ilmonen, Mervi (1991). Elämää betonissa. Varhaisnuorten asuinympäristöt pääkaupunkiseudulla. Nuorisosaunoliitto. Hakapaino, Helsinki. 140 s.
- Inkinen, Tiina; Koskiahho, Briitta; Lehtinen, Jarmo (2000). Asuntoliittinen tutkimus 1990-luvun Suomessa. Esitutkimus, valtiovarainministeriö, tutkimukset ja selvitykset 1/00. Helsinki.
- Isomöttönen, Satu (1994). Vanhus kotona – turva avopalveluista? : haastattelututkimus vanhusten toiveista asumiseen, palveluihin ja avunlähteisiin liittyvissä kysymyksissä. Keski-Suomen lääninhallitus, sosiaali- ja terveysosasto, julkaisuja 1994:1. Jyväskylä.
- Jormanainen, Marja-Leena (1995). Kaikille soveltuva asuinympäristö. Helsingin kaupunginkanslia, kehittämistoihmisto, muistio 20.1.1995.
- Joukkoliikenteen palvelutasa iäkkäiden ja liikkumisesteisten henkilöiden kannalta (1999). Kirjallisuusselvitys. Liikenneministeriön työryhmä. Suunnittelukolmio. Moniste.
- Joukkoliikenteen palvelutasa iäkkäiden ja liikkumisesteisten henkilöiden kannalta (2000). Nykytilan kartoitus. Liikenneministeriön julkaisuja 10.
- Junnto, Anneli (1990). Asuntokysymys Suomessa. Topeliuksesta tulopolitiikkaan. Valtion painatuskeskus. Helsinki.

- Kahri, Esko (1993). Avoin asuntorakentaminen – mahdollisuuksien tie. Rakennustieto, Arkki-sarja 2. Helsinki. 85 s.
- Kahri, Esko; Pyykkänen, Hannu (1995). Asuntoarkkitehtuurin ja -suunnittelu. 3.painos. Rati. s. 435.
- Kanninen, Vesa (toim.) (1999). Lähiö ABC. Stakes, Raportteja 239. Helsinki. 117 s.
- Kari-Pasonen, Lotta; Kilpijoki, Marja (1998). Yhteistilat lähiöuudistuksessa – mahdollisuudet ja esteet toteutuksessa. Stakes, Aiheita 19/1998. Helsinki. 55 s.
- Kari-Pasonen, Lotta; Tammilehto, Pasi (1999). Tekninen kutsu, kuuleeko sosiaalinen – Lähiöuudistuksen arviointi viidellä paikkakunnalla. Stakes, Aiheita 8/1999. Helsinki. 55 s.
- Karjalainen, Timo (1992). Palvelurakenteen muutos ja sen kustannusvaikutukset. Sosiaali- ja terveysministeriön palvelurakennetyöryhmän muistio 1992:17, liite 3.
- Kauppakassi kotiin. Tuoko sen kotipalvelu vai kauppias? (1996). Stakes, Ideakortti 4. 4 s.
- Kauppinen, Tapani; Sankkila, Ilona (1996). Kadonnutta tilaa etsimässä – yhteistilojen käyttö ja mahdollisuudet. Stakes, Aiheita 10. 55 s.
- Kauppinen, Tapani (1995). Tilat säästävät – sosiaali- ja terveystoimen aluekustannuslaskennan kokemuksia. Palvelurakenteen ympäristöt -projekti. Stakes, Aiheita 39. Helsinki. 43 s.
- Keiski, Sirkka-Liisa (1998). Ikääntymisen ihmemaa. Vertailututkimus vanhusten kokemuksista standardikeittiössä, kokeittiossa ja käyttäjälähtöisesti suunnitellussa kotikeittiössä. Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja A22. Painotalo Miktor, Helsinki. 328 s.
- Kelaranta, Merja ym. (1992). Asunnon toimivuus: esitutkimus pienasunnossa, perheasunnossa, liikkumiseesteisten asunnossa. Työtehoseuran monisteita 8, Helsinki.
- Keskinen, Vesa (1992). Kotoa omaan kotiin – Nuoret asumisuralla. Suomen kaupunkiliitto, Helsingin kaupungin tietokeskus. Kaupunkitalon painatuskeskus, Helsinki. 193 s.
- Kolmen polven piha (1987). Projektiryhmän raportti. Asuntohallitus, tutkimus- ja suunnitteluosaston julkaisuja 5. Valtion painatuskeskus, Helsinki. 59 s.
- Kopomaa, Timo (1990). Vanhusten asuinympäristöjen kehittäminen. Vanhusten asuinympäristöjen kehittämistutkimus Vaake -projekti. Vanhustyön keskusliitto, Helsinki. 39 s.
- Kopomaa, Timo (1990). Vanhuksen asumisentapa ja palvelukosto: arvioiva tutkimus vanhusasukkaiden arkielämästä tukevasta asuinympäristöstä ja palvelujärjestelmästä. Helsingin yliopisto, sosiaalipoliittika, lisensoitettuna. 119+ liites.
- Kopomaa, Timo (1988). Eskolan kylätalo -koerakennusprojekti. Yhteisöllisyyttä ja vanhusten omaehtoista arkielämää tukeva asuinympäristö. Tutkimusraportti 1. TTK, Arkkitehtiosasto, Rakennetun ympäristön tutkimuslaitos, julkaisu B 6. Otaniemi.
- Korhonen, Erkki; Malin, Liisa; Saavola, Kaarina (1998). Helsingin asukastalot ja yhteiskerhotilat. Helsingin kaupungin tietokeskus, Tutkimuksia 1. Helsinki. 244 s.
- Kotona paras (1996). STM Monisteita 1996:23.
- Kovero, Seppo (1988). Neulamäen koerakennuskohde – toimiiko Pikku-Pietarin pihaperinne? Asuntohallitus, tutkimus- ja suunnitteluosasto. Asuntotutkimuksia 2. VAPK, Helsinki.
- Kovero, Seppo (1990). Yhteisöllisyysideologia ja moderni yhteiskunta. Tutkimus individualistien kaipuusta kollektivismiin – eräs yhteisökokeilu ja sen jälkimietteet. Yhteiskuntapolitiikan ja filosofian laitos. Joensuun yliopisto.
- Kukkonen, Heikki; Kyttä, Marketta; Alkula, Raili; Uski, Raija (1991). Eskolan kylätalo – yhteisöllisyyttä ja vanhusien omaehtoista arkielämää tukeva asuinympäristö. Teknillinen korkeakoulu, arkkitehtiosasto, rakennetun ympäristön tutkimuslaitos. Julkaisu B18. Otaniemi. 68 s.
- Kurenne, Marja (1997). Kymmenen tarinaa – asuntojen korjauksen vaikutus vanhuspalvelujen kustannuksiin. Stakes, Aiheita 17/1997. Helsinki.
- Kyttä, Marketta; Kaaja, Mirkka (toim.) (2001). Vuorovaikutteisen suunnittelun ja ympäristön tutkimuksen metodipaketti. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja kehittämiskeskus YTK. Saatavilla internetissä: <http://hut.fi/Yksikot/YTK/koulutus/metodikortti/Metodit.html>.
- Kyttä, Marketta ym. (1997). Aidattu lapsuus – lapsen vapausta liikkua ja toimia ympäristössä. Videotalenne, 19min. Helsingin yliopiston tiedotus. Helsinki.
- Könkkölä, Maija (1988). Asunto vammaiselle. Suunnitteluohjeet. Invalidiliitto, vammaisten yhdyskunta-suunnittelupalvelu.
- Könkkölä, Maija (1996). Liikkumiseesteetön pientalo. Rakennusvalvonta 2:16–17.
- Könkkölä, Maija (1997). Ongelma vai haaste?: julkisten rakennusten liikkumiseesteiden poistaminen. Invalidiliitto, Vammaisten yhdyskuntasuunnittelupalvelu. Helsinki.
- Könkkölä, Maija (2000). Liikkumiseesteetön sauna. Invalidiliitto, Vammaisten yhdyskuntasuunnittelupalvelu. Helsinki.
- Könkkölä, Maija (2003). Esteetön asuinrakennus. Invalidiliitto, Vammaisten yhdyskuntasuunnittelupalvelu. Helsinki.
- Laine, Ritva (1999). Hyvä ympäristö – yhteinen etu. Opas maankäyttö- ja rakennuslain soveltamiseen. Suomen kuntaliitto. Helsinki.
- Lasten ja nuorten mielikuvakartta: yhteenvedo päiväkotien ja koulujen ympäristönäkemyksistä Mukkulassa talvella 1998 (1998). Lahden kaupunki, valvonta- ja ympäristökeskuksen julkaisusarja, sarja A 1. 26 s.
- Latikka, Anne-Maria (1997). Tilaa mielenterveydelle – mielen terveys ja fyysinen ympäristö. Stakes, Aiheita 8/1997. Helsinki. 33+8 s.
- Lehto, Mervi (1998). Tekniikkaa ikä kaikki – Käyttäjän käsitys asumisen automaatiosta. Ympäristöministeriö, Asunto- ja rakennusosasto, Suomen Ympäristö 244. Edita, Helsinki. 182 s.
- Lehtola, Sari (2002). Ikäihmisten asuinympäristö turvallisesti: Hyvien käytäntöjen opas kaatumisten ehkäisyyn. Oulun seudun ammattikorkeakoulu, Sosiaali- ja terveysalan yksikkö. Stakes. Helsinki. 36 s.
- Leppälä, Asta; Välimäki, Pauli (1992). Hyvän arjen tekijät. Vihreän liiton naisrahasto. 125 s.
- Leskinen, Antti ym. (1998). Kun haluat vaikuttaa osallistu elinympäristösi suunnitteluun. Ympäristöministeriö. 138 s.
- Levón, Bengt-Vilhelm (1989). Kaikille soveltuva asuinympäristö. Helsingin kaupunki, Sosiaaliviraston julkaisusarja A:5.

- Levón, Bengt-Vilhelm (1991). Asuinympäristö kaikille: pohjoismainen kirjallisuusluettelo. Sosiaali- ja terveyshalitus, Raportteja 36. Helsinki.
- Levón, Bengt-Vilhelm (1992). Ikäihmisten arkiympäristö. Asuntohallitus, Tutkimus- ja suunnitteluosasto, Asuntotutkimuksia 6:1992. Helsinki. 78 s.
- Levón, Bengt-Vilhelm (toim.) (1994). Asumisen uudet mahdollisuudet, Pohjoismainen tutkimuskatsaus asuinympäristön kehittämiseen kaikille eli myös lapsille, ikäihmisille ja vammaisille soveltuvaksi. Stakes, Raportteja 139. Helsinki. 206 s.
- Levón, Bengt-Vilhelm (1998). Ikäihmisten tapaturmat ja asuinympäristö. Sosiaali- ja terveysministeriö, Selvityksiä 1.
- Liikanen, Hanna-Liisa (toim.) (2001). Hyvän asumisen ja elämisen elementit. Suomen ympäristö 531. Ympäristöministeriö. Edita, Helsinki.
- Lind, Tuula ym. (2000). Kohti kestävämpää kehitystä Tanhuniityssä. Asukaslähtöisen kehittämisen lähtökohtia. Suomen ympäristö 446. Ympäristöministeriö.
- Linea Konsultit Oy (2001). Esteittä eteenpäin: Joukkoliikenteen esteettömyyttä ja helpokäyttöisyyttä käsitelleen työryhmän ehdotukset. Liikenne- ja viestintäministeriön julkaisuja 23. Internetissä osoitteessa <http://www.lvm.fi>.
- Lt-konsultit (1993). Kaikille sopiva katuristeys ja bussipysäkki, Jyväskylän Kauppakadun–Kilpisenkadun kehittämissuunnitelma.
- Lummukka, Maija (1998). Itsenäistyvä nuori elinympäristönä osana. S. 153–162. Kirjassa Matthies, Aila-Leena; Närhi, Kati (toim.) (1998). Ekososiaalisia oivalluksia sosiaalityön arjesta. Jyväskylän yliopisto, Yhdyskuntatieteiden ja filosofian laitoksen yhteiskuntapolitiikan työpapereita no. 102. Jyväskylän yliopistopaino, Jyväskylä. 198 s.
- Luoma, Juha (1997). Muuttuva ihminen – muuttuva asunto. Ympäristöministeriö, Suomen ympäristö, rakentaminen 93. Edita, Helsinki. 125 s.
- Luovuutta suunnitteluun – osallisuutta toteutukseen. Työkirja lasten ja nuorten tulevaisuusvertoihin ja suunnittelupiireihin (1999). Suomen kuntaliitto.
- Maankäyttö- ja rakennuslaki perusteluineen (1999). Helsinki, Edita.
- Malin, Anne; Liski-Markkanen, Sari (1994). Elämäntapa-asunto – kerrostaloasuminen ja asukkaiden muuttuvat tarpeet. Osa I. Työtehoseuran julkaisuja 337. Helsinki. 125 s.
- Malin, Liisa; Saavola, Kaarina (1998). Helsingin asukastalot ja yhteiskerhotilat – talokohtaiset kuvaukset. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuskatsauksia 1/1998. Helsingin kaupunki. 133s.
- Manninen, Mariikka (2000). Sosiaalinen kaavoituksessa. Stakes, Aiheita 32. Helsinki. 53 s.
- Matilainen, Päivi (1992). Kekkola keitaaksi – moniääninen suunnittelu. Jyväskylän kaupunki, sosiaalikeskuksen julkaisusarja 1.
- Merikalla, Irene (1999). Kotipaikka Koffin puisto. Tutkimus pienten lasten osallistumisesta kaupunkimaisen lähiympäristönsä suunnitteluun. Diplomityö, Teknillinen korkeakoulu Arkkitehtiosasto.
- Metsola, Anne; Mäkelä, Marjukka; Rokka, Sinikka (1995). Verkostoituvat lähipalvelut. Lähipalvelutyöryhmän väliraportti. Sosiaali- ja terveysministeriö. 49 s.
- Mäntylä, Kaj; Pekkanen, Johanna; Sneek, Timo (1998). Haja- ja loma-asutuksen uudet muodot: tulevaisuuden näkymiä ja kehittämismahdollisuuksia. Teknillinen korkeakoulu. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja B:76. 195 s. Espoo.
- Nevalainen, Risto; Staffans, Aija; Vuorela, Pertti (1990). Asumisen laadun arviointi ja tutkiminen. Kokoava tutkimus asumisen laatuun vaikuttavista tekijöistä. Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja B 60. Otaniemi.
- Niemenmaa, Vivi (1999). Näkökulmia sosiaaliseen kestävyys-teen. Paikallinen Agenda 21 -projektin julkaisu. Suomen kuntaliitto. Helsinki.
- Niemi, Päivi (1997). Mäkeä ylös. Lähiöparannuksella kohti esteettömyyttä, lähipalveluverkostoa ja sosiaalista kanssakäymistä. Stakes, Aiheita 31. 33+52 s.
- Niska, Ari (1996). Epävarmuuden aika. Nuorten asumisen muutokset 1990-luvulla. Suomen Kuntaliitto, Ympäristöministeriö, Helsingin kaupungin tietokeskus. Kuntaliiton painatuskeskus, Helsinki. 118+18 s.
- Noro, Anja; Aro, Seppo; Häkkinen, Unto; Salinto, Marjo (1993). Useimmat vanhuksat selviytyvät kotonaan hyvin. Artikkelit Dialogissa 4, s. 37–39. Stakes. Helsinki.
- Nupponen, Terttu; Syrjänen, Ensio (1991). Raportti sosiaalisesta isännöinnistä Jyväskylän Kuokkalassa. Sosiaalinen isännöinti. Yhteenvetoja ja johtopäätöksiä. Jyväskylän yliopiston sosiologian laitoksen julkaisuja 48.
- Ojankoski, Teija (1998). Oikea pieni kaupunki. Maantieteen ja asukkaiden näkökulma suomalaisen pikkukaupunkiin. Turun yliopiston julkaisuja C:142. Turku.
- Pajukoski, Marja (1997). Yhteistilat lähiuudistuksessa – oikeuskysymyksiä. Stakes, STM, YM. Stakes, Aiheita 34. Helsinki. 50 s.
- Paldanius, Jari (1997). Vuorovaikutteisen suunnittelun kokemuksia Suomessa. Ympäristöministeriö, Suomen ympäristö 107. Helsinki. 67 s.
- Pesola, Kirsti; Laherma, Heikki (1995). Vanhuksille tarkoitettujen wc-hygieniatilojen mitoitusarve. Teknillinen korkeakoulu, arkkitehtiosasto, SOTERA. 26 s.
- Pesonen, Reijo (1996). Vuorovaikutteista suunnittelua Jyväskylän Kekkolassa. Ympäristöministeriö, Alueidenkäytön osasto. Suomen ympäristö 21. Edita, Helsinki. 84 s.
- Ranta-aho, Merja; Jutila, Ulla (1998). Yhdestä numerosta ympäri vuorokauden. Hämeenkyrön pulmapuhelin vanhusen avohoidon tukena. Suomen kuntaliitto. Kuntaliiton painatuskeskus, Helsinki.
- Riku-reitit (1997). Hankeselostus. Julkaisematon moniste. Stakes, Kangasalan kunta.
- Roivainen, Irene (1993). Sosiaalinen yhdyskuntasuunnittelussa. Moniste. Stakes.
- Routio, Ritva (1986). Vanhuksille soveltuvista asumisen ratkaisuista. Moniste. Yhdyskuntasuunnittelun jatkokoulutuskeskus, Teknillinen korkeakoulu, Espoo.
- Routio, Ritva (1998). Kunnissa osataan – sosiaalisen korjausrakentamisen taitoja ja sosiaalitekniikkaa. Kooste SOKORA II-projektin kolmesta seminaarista. Stakes, Aiheita 27. Helsinki. 133 s.
- RT SH-20380 Päiväkodin toimiltojen suunnittelu. Rakennustietosäätiö 1981.
- RT 09-10692 Esteetön liikkumis- ja toimimisympäristö. Esteetön liikkumis- ja toimimisympäristö. Ohjetiedosto. Rakennustietosäätiö 1999.
- RT 09-10720 Perustietoa liikkumis- ja toimimisesteistä. Ohjetiedosto. Rakennustietosäätiö 2000.

- RT 89-10749 Ulkoleikkipaikat. Rakennustietosäätiö 2001.
- Räty, Sinikka (1995). Ympäristösuhde ikääntyvien asumisessa. Tampereen yliopisto, aluetieteen laitos, pro gradu -työ.
- Rönkä, Kimmo ym. (1997). Hissi vanhaan kerrostaloon. Taloudellinen kannattavuus, sosiaalinen tarpeellisuus sekä hallinnolliset ja taloudelliset edellytykset. Suomen ympäristö 157. Ympäristöministeriö.
- Rönkä, Kimmo [1998?]. Hissi vanhaan kerrostaloon: hankkeen suunnittelu- ja toteutusopas. Ympäristöministeriö. Helsinki.
- Saarenheimo, Ulla (1998). Asukaspalvelut kiinteistönpidossa. Suomen kiinteistöliitto. Kiinteistöalan kustannus, Helsinki. 62 s.
- Saari, Arto; Staffans, Aija (1994). Muuntuva koti – kallis vai kohtuuhintainen? Stakes, Aiheita 26. Helsinki.
- Saarikangas, Kirsi (2002). Asunnon muodonmuutoksia. SKS, Helsinki.
- Salminen, Päivi (1999). Rakkaani – asukaslähtöisyys, osallistuminen ja vaikuttaminen. Artikkelit teoksessa Kanninen, Vesa (toim.) (1999). Lähiö ABC. Stakes, Raportteja 239. Helsinki. 117 s.
- Sandberg, Kaarina (1995). Onnellisten nuorten Kerava: 13–18-vuotiaille keravalaisille tehty kysely. Helsingin yliopisto, sosiaalipsykologian laitos, pro gradu-tutkielma. Helsinki. 54 s.
- Sankkila, Ilona (1996) Kauppa – osa lähipalveluverkosta. Stakes, Aiheita 9. Helsinki. 84s.
- Sipiläinen, Pirjo; Kylmäaho, Ella (1998). Asunto työympäristönä – kotipalvelun ja kotisairaanhoidon henkilökunnan fyysisen työympäristön laatu. Teknillisen korkeakoulun arkkitehtiosaston julkaisuja 47. Valopaino, Helsinki.
- Sipiläinen, Pirjo; Åkerblom, Satu; Koivu, Heli (2001). Esteettömyys asuntorakentamisessa. Suomen rakentamismääräyskokoelman osan G1 suunnitteluperiaatteiden toteutuminen. Suomen ympäristö. Rakentaminen, 481. Ympäristöministeriö, Helsinki. 74 s.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (1998). Ikäihmisten tapaturmat ja asuinympäristö. Selvityksiä 1. Edita.
- Stakes (1996a). Yhteistilat. Asuminen – palvelut. Ideakortti 1. Stakes. 4 s.
- Stakes (1996b). Yhteistilat II. Kaupunginosan kerhotaloja. Ideakortti 2. Stakes. 4 s.
- Stakes (1999a). Examples of Good Practice in the Finnish Welfare System. Stakes. (www.stakes.fi 28/6/1999)
- Stakes (1999b). Hissi on hintansa arvoinen. Ideakortti 6. Stakes. 4 s.
- Stakes (1999c). Ihmisiin kohdistuvien vaikutusten arviointi. Ideakortti 2. Stakes. 4 s.
- Stakes (1999d). Kaavoitus – Yhteisen vaikuttamisen paikka. Ideakortti 2. Stakes. 4 s.
- Stakes (1999e). Lasketaan kustannuksia. Ideakortti 5. Stakes.
- Suomen rakentamismääräyskokoelma ympäristöministeriö, asunto- ja rakennusosasto. Ympäristöministeriö.
- G1 Asuntosuunnittelu, määräykset ja ohjeet.
  - F1 Liikkumisesteiden rakentaminen. Määräykset ja ohjeet 1997.
- Tainio, Mikko (1995). Liikkumisesteiden tasonvaihtolaitteet. Teknillisen korkeakoulun arkkitehtiosaston julkaisuja 22. Otaniemi.
- Tamminen, Tuula (1998). Arkiympäristön merkitys lapsen psyykkiselle kehitykselle. Esitelmä Lapsen oikeus hyvään arkiympäristöön -seminaarissa 19.11.1998 Helsingissä.
- Tammivaara, Pirjo (1991). Kerrostalojen yhteiset harrastustilat. Työtehoseuran julkaisuja 321. Helsinki. 155 s.
- Tanhuniitty-lehti 1 (1997). Kylä kaupungissa. Vuoden uusmaalainen kylä. Tanhuniitty 20 vuotta. Tanhuniityn asukasyhdistys, Järvenpää. 40 s.
- Tapaninen, Annikka; Kari-Pasonen, Lotta; Kauppinen, Tapani; Liukkonen, Matti (1997). Yhteistilat lähiöuudistuksessa – mahdollisuudet ja esteet suunnittelussa. Stakes, YM. Stakes, Aiheita 33. Helsinki. 76 s.
- Tapaninen, Annikka; Kauppinen, Tapani; Kurenniemi, Marja; Kotilainen, Helinä (1998). Sosiaalinen kohtaa teknisen, Palvelurakenteen ympäristöt -projekti 1994–1997. Stakes, Aiheita 9. Helsinki. 62 s.
- Tapaninen, Annikka; Kari-Pasonen, Lotta; Kauppinen, Tapani (1998). Yhteistilat lähiöuudistuksessa. Yhteenveto Palvelurakenteen ympäristöt -projektissa esiin tulleista lähtökohdista ja suosituksista. Stakes, Aiheita 20. Helsinki. 24 s.
- Tapaninen, Annikka; Kauppinen, Tapani; Kivinen, Kirsti; Kotilainen, Helinä; Kurenniemi, Marja; Pajukoski, Marja (2002). Ympäristö ja hyvinvointi. Wsoy, Porvoo.
- Tiehallinto (2002). Esteetön ympäristö kaikille. Miten huomioimme ikääntyneet sekä liikkumis- ja toimimiseesteiset tienpidossa. Tiehallinto, Helsinki.
- Tilastokeskus (2003a). Asumis-, väestö- ja perhetilastot 2003. www.stat.fi.
- Tilastokeskus (2003b). Maassamuuttoalttius eräissä ikäryhmissä 1972–2001. www.stat.fi.
- Tilastokeskus (2003c). Perheet tyypeittäin 1950–2001. www.stat.fi/tk/he/vaesto_perheet. 14/3/2003.
- Tilastokeskus (2003d). Asumistilastot. http://www.stat.fi/tk/tp/tasku/taskus_asuminen.html
- Tiuri, Ulpu (1997). Asunnon muunneltavuus ja avoin rakentaminen. Teknillinen korkeakoulu, arkkitehtiosaston tutkimuksia 12. Espoo. 118 s.
- Tiuri, Ulpu; Huovila, Pekka (1998). Miljö 2000: teknologia-kilpailu ja koerakentaminen. Ympäristöministeriö, asunto- ja rakennusosasto. Suomen ympäristö 237. Helsinki. 48 s.
- Tolvanen, Raija (1990). Miten asuinyhteisö tehdään? – Kokemuksia Tuulenkyllän asuinyhteisön suunnittelusta ja rakentumisesta. Asuntohallitus, tutkimus- ja suunnitteluosasto. Asuntotutkimuksia 1. Valtion painatuskeskus, Helsinki. 66 s.
- Tulevaisuuden asu (1999). Suomen asuntomessut. Vantaa. 75 s.
- Turja, Mari (1999a). Julkiset tilat kaikkien käyttöön Kaarinan Hovirinnassa. Lähiöuutiset Heinäkuu 26–27.
- Turja, Mari (1999b). Asuinalueen suunnittelu lapsen näkökulmasta. Arola, Hirvensalo, Turku. Toimivaa ja viihtyisää lähiympäristöä. Moniste. 47 s.
- Turtiainen, Jukka ym. (1998). Hissit ja poistumistiet vanhoissa taloissa. Suomen ympäristö 262. Ympäristöministeriö Asunto- ja rakennusosasto. Oy Edita Ab, Helsinki.
- Töyrylä, Jouni; Asikainen, Erkki (1992). Kynnyskysymys: kokemuksia vammaisasunnoista. VAPK-kustannus, Helsinki. 75 s.

- Uski, Raija ym. (1991). Kotitalouskoneet vammaisen käytössä. Työtehoseuran julkaisuja 319. Helsinki. 82 s.
- Verhe, Irma (1994). Esteettä luontoon liikkumaan, ulko- ja luontoliikunta-paikkojen soveltuminen liikkumisesteille. Suomen invalidien urheiluliitto. Helsinki. 251 s.
- Vesanen, Pirjo (1993). Vanhanajan talonmiehestä korttelisännäksi: asukaspalvelujen ja kiinteistönhoidon yhdistämismahdollisuuksista. Asuntohallitus, tutkimus- ja suunnitteluosasto, asuntotutkimuksia 3. 106 s.
- Viirkorpi, Paavo (1996). Kohti uutta suunnittelua: Asuntoalueen uusi suunnittelujärjestelmä -projektin loppuraportti. Suomen kuntaliitto. Helsinki. 58 s.
- Viirkorpi, Paavo (1993). Suunnittelu yhteistyötä yksin, yhdessä ja erikseen. Hyvä Vuosaari -projektin ja Kekkola-projektin seurantalutkimus. Asuntohallitus 18.
- Vuorela-Wiik, Maarit; Vuorela, Pertti; Nevalainen, Risto (1996). Joensuun Marjalan asuntoalueen kehittäminen. Suomen asuntomessut. s.73, 18 liites.
- Vuorela-Wiik, Maarit; Backberg-Edwards, Kristiina (1997). Palvelukeskus Foiben arviointi: Pilottitutkimus laatumallin avulla. Stakes, Aiheita 13. Helsinki.
- Vuorela-Wiik, Maarit; Backberg-Edwards, Kristiina (1998). Asumispalvelukeskus Wilhelminan kehittäminen laatumallin avulla. Stakes, Aiheita 49. Helsinki.
- Yksilölliset palvelut, toimivat asunnot ja esteetön ympäristö. Vammaisten ihmisten asumispalveluiden laatusuositus (2003). STM ja Suomen Kuntaliitto. Helsinki.
- Ylinen, Helena (1995). Mutta kun ei ole tilaa – yhteistilat sisällä ja ulkona Espoon Kivenlahdessa. Stakes, Aiheita 38. Helsinki. 51+31 s.
- Åkerblom, Satu (1990a). Asuminen ja elämäntaari. Pääraportti. Asuntohallitus, tutkimus- ja suunnitteluosasto, asuntotutkimuksia 5. Valtion painatuskeskus, Helsinki. 68 s.
- Åkerblom, Satu (1990b). Asuminen ja elämäntaari. Liiteraportit 1 ja 2: Kirjallisuustarkastelu ja lähdekirjallisuus, katsaus pohjoismaisiin ratkaisuihin. Asuntohallitus, tutkimus- ja suunnitteluosasto, asuntotutkimuksia 5. Helsinki. 68 s.
- Åkerblom, Satu (1990c). Asuminen ja elämäntaari. Liiteraportti 3: Haastattelututkimus. Asuntohallitus, tutkimus- ja suunnitteluosasto, asuntotutkimuksia 5. Helsinki. 27 s.
- Åkerblom, Satu (1997). Erityisasuminen. Katsaus Ruotsin vanhusten asumiseen 1980- ja 1990-luvulla. Ympäristöministeriö, asunto- ja rakennusosasto. Suomen ympäristö 122. Helsinki. 112 s.